

ADMINISTRATĪVĀ UN KRIMINĀLĀ JUSTĪCIJA

JŪLIJS
AUGUSTS /2015
SEPTEMBRIS

Nr. 3 (72)

Baltijas Starptautiskās
akadēmijas zinātniski
teorētisks žurnāls

Galvenais redaktors

Dr.iur. Dainis Mežulis

Redakcijas kolēģija

Dr.iur. Petrus C. van Duyne (Nīderlande)

Dr.habil.iur. Jans Vidackis (Polija)

Dr.habil.iur. Viktors Justickis (Lietuva)

Dr.iur. Kristians Arbaiters (Vācija)

Dr.iur. Anatolijs Volobujevs (Ukraina)

Dr.iur. Larisa Beļajeva (Krievija)

Dr.iur. Petro Bilenčuks (Ukraina)

Dr.habil.iur. Jāns Huiks (Igaunija)

Jur.zin.kand. Vladimirs Rudņevs (Krievija)

Dr.iur. Valērijs Bužors (Moldova)

Dr.phil. Dilip K. Das (ASV)

Dr.iur. Sandra Kaija (Latvija)

Dr.iur. Ārija Meikališa (Latvija)

Dr.iur. Vitolds Zahars (Latvija)

Dr.habil.iur. Anrijs Kavalieris (Latvija)

Dr.habil.iur. Osvalds Joksts (Latvija)

Dr.habil.phil. Ivans Vedins (Latvija)

Dr.iur. Aivars Endziņš (Latvija)

Dr.iur. Ziedonis Rags (Latvija)

Dr.philol. Jeļena Bescennaja (Latvija)

Literārā redaktore

Dr.philol. Jeļena Bescennaja

Izgatavots

SIA "Petrovskis un Ko"

Vāka autore

Anita Dimante

Visi raksti ir recenzēti atbilstoši

Latvijas Zinātnes padomes prasībām.

Recenzijas ir pieejamas žurnāla redakcijā.

*Autoru viedoklis var nesakrist
ar redakcijas kolēģijas viedokli.*

Par faktu pareizību atbild rakstu autori.

Krimināltiesību apakšnozare

J. Baumanis *Jēdziena „intereses” interpretācija krimināltiesību normās* 3

J. Joksts *Reiderisms Latvijā: tā civiltiesiskie
un krimināltiesiskie aspekti* 10

I. Kronis *Maksātspējas krimināltiesiskie aspekti* 18

D. Mežulis *Izvarošanas kvalifikācija* 28

A. Persidskis *Noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmes* 41

A. Šaforostovs *Kontrabandas preces vērtības noteikšana* 50

Civiltiesību apakšnozare

E. Pilipsons *Līgumiskā mantošana: problemātikas aktualizācija* 59

Tiesību filozofijas apakšnozare

M. Mirzahanova,

A. Kuzņecovs,

Š. Tuļeņevs *Eitanāzija: dzīvības un nāves dilemma* 69

Latvijas Zinātnes padomes lēmums Nr. 1–2–1

Rīgā, 2007. gada 23. janvārī

Latvijas Zinātnes padome, pamatojoties uz Latvijas Republikas „Zinātniskās darbības likumu” (19.05.2005.) un „Latvijas Zinātnes padomes nolikumu” (LR MK Noteikumi Nr. 383, 09.05.2006.), nolēmj iekļaut LZP Vispāratzīto recenzējamo zinātnisko izdevumu sarakstā žurnāla „Administratīvā un Kriminālā Justīcija” trīs sadaļas: krimināltiesības, policijas tiesības, kriminālistika un operatīvās darbības teorija.

Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs akadēmiķis **J. Ekmanis**

Mūsu adrese

Baltijas Starptautiskās
akadēmijas izdevums
Reģ. apl. Nr.000702194

Lomonosova iela 4, Rīga, Latvija, LV-1019
e-pasts: justicija@bsa.edu.lv
Tālr./fakss: 67100242

СОДЕРЖАНИЕ

Отрасль уголовного права

- Я. Бауманис.** Интерпретация понятия «интересы» в уголовно-правовых нормах
Я. Ёкстс. Рейдерство в Латвии: гражданско-правовые и уголовно-правовые аспекты
И. Кронис. Уголовно-правовые аспекты неплатёжеспособности
Д. Межулис. Квалификация изнасилования
А. Персидскис. Признаки идеальной совокупности преступных деяний
А. Шафоростов. Определение стоимости контрабандного товара

Отрасль гражданского права

- Э. Пилипсонс.** Договорное наследование: актуализация проблематики

Отрасль философии права

- М. Мырзаханова, А. Кузнецов, Ш. Тулегенов.** Эвтаназия: дилемма жизни и смерти

CONTENT

Department of Criminal Law

- J. Baumanis.** Interpretation of term “interests” in Criminal law
J. Joksts. Raiderism in Latvia: its civil and criminal aspects
I. Kronis. Aspects of insolvency in Criminal law
D. Mežulis. The qualification of rape
A. Persidskis. Determination of punishment for aggregation of criminal offences
A. Šaforostovs. Determination value of smuggling goods

Department of Civil Law

- E. Pilipsons.** Inheritance by contract complex institution: problematic issues actualization

Department of Law philosophy

- M. Myrzakhanova, A. Kuznetsov, Sh. Tulegenov.** Euthanasia: dilemma of life and death

INHALT

Fachbereich Strafrecht

- J. Baumanis.** Interpretation des in den strafrechtlichen Vorschriften gebrauchten Begriffs „Interessen“
J. Joksts. Handelsstörung in Lettland: zivilrechtliche und strafrechtliche Aspekte
I. Kronis. Strafrechtliche Aspekte der Insolvenz
D. Mežulis. Der Qualifikationstatbestand der Vergewaltigung
A. Persidskis. Merkmale einer Verbrechenseinheit
A. Šaforostovs. Zollwertberechnung der Schmuggelware

Fachbereich Zivilrecht

- E. Pilipsons.** Vertragliche Erbfolge: Problemaktualisierung

Fachbereich Rechtsphilosophie

- M. Mirzahanova, A. Kuznetsov, Š. Tulegenovs.** Die Euthanasie: das Dilemma um Leben und Tod

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

JĒDZIENA „INTERESES” INTERPRETĀCIJA KRIMINĀLTIESĪBU NORMĀS

Dr. iur. Jānis Baumanis,

*Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta
zinātniski analītiskais padomnieks, Latvija*

Eiropas Komisijas paziņojumā „Eiropas Savienības politikas efektīvas īstenošanas nodrošināšana ar krimināltiesību palīdzību” ir sniegts redzējums saskaņotai un konsekventai Eiropas Savienības kriminālpolitikai līdz 2020. gadam, norādot, ka jābūt kopīgai izpratnei par pamatprincipiem, uz kuriem ir balstīti Eiropas Savienības tiesību akti krimināltiesību jomā, piemēram, par Eiropas Savienības krimināltiesībās lietoto juridisko pamatjēdzienu interpretāciju. Lai izpildītu šo uzdevumu un panāktu krimināltiesisko jēdzienu vienotu interpretāciju Eiropas Savienības robežās, nepieciešama krimināltiesību normu, kā arī tajās ietvertu jēdzienu vienveidīga interpretācija atsevišķas Eiropas Savienības valsts ietvaros¹. Minēto, jāatzīst, ir problemātiski sasniegt. Šo problemātiku šajā rakstā autors atspoguļos, pievēršot uzmanību vienam krimināltiesību normās un teorijā izmantojamajam jēdzienam: „intereses”.

Krimināllikumā jēdziens „intereses” minēts vairāk nekā piecdesmit pantos, turklāt šī jēdziena saturs dažādās normās ir atšķirīgs, kas rada īpašu nozīmi šo krimināltiesību normu pareizai interpretācijai. Atklājot minētā jēdziena interpretācijas problemātiku, autors iecerēja sasniegt sekojošo mērķi: temata robežās formulēt priekšlikumus par krimināltiesību normās izmantojamā jēdziena: „intereses” izpratni, tādējādi sniedzot ieguldījumu Latvijas krimināltiesību teorijas pilnveidē.

Profesors Andrejs Poļakovs, izklāstot interpretācijas problēmas komunikatīvās pieejas kontekstā, atsaucoties uz profesora Nikolaja Korkunova (1853 – 1904) un vācu *tiesību* zinātnieka Rūdolfa fon Jēringa (1818 – 1892)

darbiem, uzskatīja, ka „sabiedriskās dzīves galvenais saturs ir dažādu interešu sadursme politiskajā, juridiskajā, ekonomiskajā un citās jomās. Ja saduras dažādas intereses, tās nepieciešams norobežot. No minētā, pēc N.Korkunova domām, izriet nepieciešamība pēc tiesībām kā interešu norobežošanas un sociālās kārtības nodrošināšanas līdzekļa. Tieši interešu norobežošanā, respektējot personu un interešu daudzveidību, N. Korkunovs saskatīja tiesību pamatuzdevumu². Ievērojot šīs atziņas, var apgalvot, ka intereses ir tiesību, tai skaitā krimināltiesību, rašanās, attīstības un pastāvēšanas pamats, dzinējs, objekts un priekšmets.

Interešu norobežošanas nozīmīgumu krimināltiesībās atzinis arī profesors Uldis Krastiņš, norādot, ka: „ne vienreiz vien Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departaments ir pievērsis uzmanību tam, ka apstākļi, kas nosaka noziedzīgu nodarījumu pareizu kvalifikāciju, ir apdraudēto interešu stingra norobežošana”³. Minēto interešu precīza norobežošana iespējama tikai tad, ja Krimināllikuma normas interpretētas pareizi.

Arī profesors Uldis Ķinis, analizējot krimināltiesību galvenos uzdevumus, pamatoti norāda, ka šāds uzdevums ir arī: „aizsargāt to personu, kurai apdraudētas likumīgās intereses”⁴. Tādējādi tieši personas intereses ir Krimināllikuma normās aizsargātās vērtības. Krimināltiesību kontekstā šo vērtību apzīmēšanai korekts varētu būt jēdziens – pamatintereses. Šo jēdzienu izmanto arī Eiropas Komisija, piemēram, norādot, ka: „Tā kā krimināltiesības ir ļoti spēcīgs instruments sabiedrības kontrolei, kas būtiski skar pilsoņu pamatbrīvības, tās ir

jāizmanto kā galējais līdzeklis un jāsteno tādā veidā, lai aizsargātu pamatintereses, vienlaikus ievērojot pilsoņu pamatbrīvības un kalpojot pilsoņu labā”⁵.

Taču, jāatzīst, ka jēdziens: „intereses” Krimināllikuma normās tiek izmantots ne vien vērtību, bet arī noteikta veida „antivērtību” apzīmēšanai. Piemēram, Krimināllikuma 12. pantā norādīts *noziedzīgs nodarījums, kas izdarīts privāto tiesību juridiskās personas interesēs*. Kā pamatoti akcentē profesors Uldis Krastiņš, „Šādā gadījumā juridiskās personas interesei, ko realizē fiziskā persona, ir jābūt nelikumīgai vai juridiskās personas likumīga interese tiek realizēta ar prettiesiskiem līdzekļiem un paņēmieniem”⁶. Tātad, ja juridiskās personas interese ir nelikumīga, tad šīs interese faktiski ir „antivērtība”. Turklāt juridiskai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus arī tad, ja interese ir likumīga, taču fiziskā persona šīs interese apmierinājusi ar noziedzīgu rīcību.

Saskaņā ar Krimināllikuma 70.⁸ pantu jautājums par juridiskās personas interešu likumību jārisina, lemjot par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai. Šajā normā noteikts, ka, nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu, ņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu. Savukārt, nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa mēru, ievēro šādus nosacījumus:

- 1) juridiskās personas faktisko rīcību;
- 2) juridiskās personas darbību raksturu un sekas;
- 3) pasākumus, ko juridiskā persona veikusi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- 4) juridiskās personas lielumu, nodarbošanās veidu un finansiālo stāvokli;
- 5) pasākumus, ko juridiskā persona veikusi, lai atlīdzinātu nodarīto zaudējumu vai novērstu radīto kaitējumu;
- 6) juridiskās personas izlīgumu ar cietušo.

Pastāv arī citi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajai personai nosacījumi. Piemēram, Krimināllikuma 70.³ panta otrajā daļā paredzēts, ka „juridiskā persona ir likvidējama tikai tajos gadījumos, ja juridiskā persona ir īpaši izveidota noziedzīga nodarījuma izdarīšanai”. Tātad, ja konstatēts, ka juridiskā persona izveidota noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, juridiskās personas interešu pretlikumība ir acīmredzama un tas ir nosacījums noteikta piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veida izvēlei. Tomēr iespējams, ka juridiskā persona sākotnēji nav veidota noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, bet vēlāk tās darbībā rodas prettiesiskas interese.

Šo apstākli būtu jāievēro, izraugoties piespiedu ietekmēšanas līdzekli, turklāt tas būtu jāvērtē, nevis nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa mēru, bet gan tā veidu. Tāpēc Krimināllikuma 70.⁸ panta pirmā daļa būtu jāprecizē, izsakot to šādā redakcijā: „*Nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu, ņem vērā juridiskās personas interese, noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu*”.

Tā kā vienas normas ietvaros iespējam diametrāli pretēja jēdziena „interese” izpratne, ar interesēm saprotot gan vērtības, gan „antivērtības”, tas būtu strikti jāievēro krimināltiesību normu interpretācijā.

Turpinot jēdziena „interese” etimoloģijas izpēti, jānorāda, ka sākotnēji latīņu valodā ar vārdu *interese* saprata – „*būt klāt, piedalīties*”⁷. Arī mūsdienās klātbūtnes un piedalīšanās jēga sasaistāma ar interesēm. Tomēr pētāmais jēdziens saturiski ir evolucionējis un šobrīd jēdzienam ir iespējami vairāki skaidrojumi. Sabiedrībā ar interesēm visbiežāk apzīmē to, kam veltīta cilvēka uzmanība, kas primāri nodarbina viņa domas⁸. Bet krimināltiesisko jēdzienu izpratnei lielāka nozīme ir skaidrojumam, kur interese tiek saprastas kā vajadzības un labums⁹.

Bieži jēdziens “interese” asociējās ar psiholoģiskajiem procesiem. Psiholoģijā interese ir viens no emocijas veidiem. Psihologs Kerols Izards (*Carroll Ellis Izard*), analizējot *interese kā emociju*, atzīmē: „*Interese emociju mēs apskatām kā vienu no iedzimtām pamatemocijām un kā dominējošo motivācijas stāvokli pilnvērtīga, vesela cilvēka ikdienišķajās darbībās*”¹⁰. Taču krimināltiesību teorijā jēdzienu „interese” visbiežāk analizē nevis personas psihiskās attieksmes ietvaros, bet gan noziedzīga nodarījuma objektīvās puses un noziedzīga nodarījuma objekta ietvaros. Analizējot iespēju interese krimināltiesībās vērtēt gan subjektīvo, gan objektīvo pazīmju kopuma ietvaros, profesore Elīna Sidorenko norāda: „ne no teorijas, ne no prakses pozīcijām nav attaisnojama objektīvo un subjektīvo interešu apvienošana vienotā tiesību kategorijā. Objektīvi interese pastāv neatkarīgi no to apzināšanās, turpretim, subjektīvi tās ir apzināta procesa rezultāts. Šāda “objektīvi-subjektīvu” interešu izpratne izraisa loģisku pretrunu. Turklāt interese kā tiesību elements ir objektīvi pastāvošs sabiedrisko attiecību rezultāts, kas izslēdz to subjektīvo raksturu. Apšaubāma ir arī interešu tiesiskās dabas noteikšana no personas vajadzību skatpunkta”¹¹. Interešu, kā objektīvi pastāvošas parādības izpratne

lielākoties dominē arī Latvijas krimināltiesībās, un personas intereses galvenokārt analizē noziedzīga nodarījuma objekta ietvaros. Kā izņēmumu var minēt Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā minētos noziedzīgos nodarījumus, par kuriem kriminālprocesu uzsāk, tikai, ja saņemts pieteikums no personas, kurai nodarīts kaitējums. Tādējādi saistībā ar šiem noziedzīgiem nodarījumiem tieši konkrētais indivīds nosaka, vai viņa intereses ir aizskartas, vai nē.

Skaidrojot noziedzīga nodarījuma objekta izpratni laika griezumā, profesors Uldis Krastiņš norāda, ka „ir pamats par noziedzīga nodarījuma objektu uzskatīt valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu un indivīdu noteiktas intereses, ko apdraud noziedzīgs nodarījums”¹². Vienlaikus viņš atzīmē, ka par noziedzīga nodarījuma objektu dažādos laikos uzskatīti gan sabiedriskās attiecības, gan tiesiskais labums. Tātad krimināltiesību teorijā jēdziena „intereses” interpretācija bieži saistīta ar jēdzieniem „attiecības” un „labums”.

Mūsdienu krimināltiesību teorijas izpratnē intereses, kā noziedzīga nodarījuma objekts, ir ar kriminālsoda piedraudējumu aizsargāta vērtība. Bieži noziedzīga nodarījuma objekts cieši saistīts ar noziedzīga nodarījuma priekšmetu – ārējā pasaulē eksistējošo lietu, ar kuru saistīts vai pret kuru vērstas noziedzīgs nodarījums. Kā pamatoti norāda Uldis Krastiņš, „intereses struktūras analīze parāda, ka nedrīkst samainīt vietām vai aizstāt noziedzīga nodarījuma objektu ar noziedzīga nodarījuma priekšmetu”¹³. Noziedzīga nodarījuma priekšmets ir viena no noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmēm. Piemēram, ja persona izdara transportlīdzekļa zādzību, tad šī noziedzīga nodarījuma objekts būs transportlīdzekļa īpašnieka mantiskās intereses, bet noziedzīga nodarījuma priekšmets būs transportlīdzeklis. Ja ar transportlīdzekļa paņemšanu netiek apdraudētas transportlīdzekļa īpašnieka mantiskās intereses, tad šāds nodarījums neveidos pabeigtas zādzības sastāvu.

Krimināltiesību teorijā noziedzīga nodarījuma objekta analīze bieži notiek, norobežojot to no noziedzīga nodarījuma priekšmeta. Analogiski to varētu darīt, norobežojot noziedzīga nodarījuma objektu no noziedzīga nodarījumā cietušās personas. Piemēram, Krimināllikuma 117. panta 1. punktā paredzēta atbildība par slepkavību, ja noslepkavota sieviete, vainīgajam apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī. Minētā noziedzīga nodarījuma objekts ir sievietes dzīvība kā

interese, bet cietušais ir sieviete. Jāatzīst, ka norobežot sievietes dzīvību kā noziedzīga nodarījuma objektu no sievietes kā noziedzīga nodarījuma objektīvās puses fakultatīvās pazīmes ir ievērojami sarežģītāk, nekā norobežot noziedzīga nodarījuma objektu no noziedzīga nodarījuma priekšmeta. Norobežojot var prezumēt, ka Krimināllikums neaizsargā cilvēku, bet gan cilvēka dzīvību. No loģikas viedokļa šāda prezumpcija varētu šķist kļūdaina. Taču krimināltiesībās no šāda prezumējuma var secināt, ka augstākā vērtība, kas aizsargāta ar likumu, ir cilvēka dzīvības aizsardzības intereses, bet cilvēka fiziskais ķermenis neapņemas aizsargāto vērtību.

Var rasties jautājums, kādas personas intereses ir cilvēka dzīvība? Sākotnēji šis jautājums var šķist absurds, jo katrs cilvēks ir ieinteresēts saglabāt savu dzīvību. Taču, piemēram, ja persona pati vēlas savu nāvi, vai tas, kurš šo vēlmi īsteno, izdara slepkavību? Šo situāciju analizē eitanāzijas pieļaujamības vērtēšanas ietvaros. Tiesību doktors Armens Gabriēljs promocijas darbā „Eitanāzijas fenomens krimināltiesiskajā, kriminoloģiskajā un medicīniski bioloģiskajā aspektā” secina, ka „būtu lietderīgi no vispārīgās normas par slepkavību nodalīt slepkavību, kuras motīvs ir līdzjūtība”¹⁴. Šobrīd Latvijā eitanāzija atzīstama par slepkavību. Tādēļ rodas jautājums, vai dzīvība jāaizsargā atsevišķa indivīda interesēs, valsts interesēs, vai varbūt kādas cilvēku grupas interesēs?

Eitanāzijas analīzes ietvaros interešu dažādību atspoguļo, piemēram, Eiropas tiesas Lielās Palātas 2015. gada 5. jūnija nolēmums *Lambers un citi pret Franciju* (Nr. 46043/14). Lietas ietvaros par eitanāziju izteiktie viedokļi bija pretrunīgi – daļa atbalstīja eitanāziju, bet daļa bija pret. Izvērtējot situāciju, tiesa nekonstatēja pārkāpumu apstākļi, ka eitanāzija tika izpildīta.

Meklējot atbildi uz jautājumu, kā intereses tiek apdraudētas, eitanāziju kvalificējot kā slepkavību, jāsecina, ka ar kriminālsoda piedraudējumu aizsargātas intereses, kas sabiedrībā notikušās vienošanās rezultātā atzītas par vērtību. Sabiedrība, deleģējot likumdevējam tiesības formulēt likumus, izveido sistēmu, kurā tiek identificētas vērtīgākās intereses. Tādēļ, tieši sabiedrības vairākuma intereses ir noziedzīga nodarījuma objekts. Dažkārt šīs sabiedrības intereses sakrīt ar konkrētas personas interesēm, bet, piemēram, citos gadījumos, cietušais var arī neatzīt savu interešu aizskārumu. Ņemot vērā minēto, šķiet, ka nav korekti visu noziedzīgu

nodarījumu objekta skaidrojumā minēt atsevišķu indivīdu intereses.

Nosakot atbildību par nodarījumu, likumdevējam jāatbild uz jautājumu, kādas konkrēti intereses tiek apdraudētas ar noteiktu nodarījumu. Piemēram, grozot Krimināllikumu, tika iesniegts priekšlikums to papildināt ar 83.¹ pantu „PSRS un nacistiskās Vācijas pret Latvijas Republiku īstenotās agresijas publiska noliegšana, attaisnošana, slavināšana un trivializēšana”¹⁵. Priekšlikums netika atbalstīts. Saistībā ar to Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija norādīja, „ka ierobežojuma mērķis primāri ir aizsargāt sabiedrības intereses, cilvēku cieņu un godu, kā arī valsts drošību. No piedāvātās redakcijas drīzāk ir saprotams, ka tiešais objekts ir valsts drošības intereses, nevis noteiktas sabiedrības grupas (domājams, Latvijas Republikas pilsoņu), kuru intereses vistiešākajā veidā tiek aizskartas ar šāda veida nodarījumiem. To notikumu apšaubīšana, kuru rezultātā Latvijas Republika zaudēja neatkarību, nenoliedzami apdraud nacionālo drošību, taču starptautiskās cilvēktiesību institūcijas ne reizi vien norādījušas, ka atsevišķos gadījumos personas pamattiesības, tai skaitā tiesības uz vārda brīvību, prevalē pār valsts interesēm. Jāatzīmē, ka normas tvēruma noteikšanu var apgrūtināt arī tās iespējamā vieta Krimināllikumā. Jau tas vien, ka vairākkārtīgi mainīta minētās normas iespējamā atrašanās Krimināllikumā, liecina, ka līdz galam nav nedefinēts, kādu interešu aizsardzībai tiks ieviests attiecīgais vārda brīvības ierobežojums”¹⁶. Izklāstītajā piemērā akcentēts interešu subjekta identificēšanas svarīgums, tai skaitā saistībā ar normas izvietojumu Krimināllikumā, ievērojot noziedzīgā nodarījuma grupas objektu. „Noziedzīgu nodarījumu grupas objekts ir tādas pašas vai viena veida un savstarpēji saistītas intereses, kuras apdraud vesela noziedzīgo nodarījumu grupa”¹⁷.

Ar grozījumiem, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, tika samazināts daudzu sankciju bargums. Minēto normatīvā akta jaunradi Tieslietu ministrija pamatoja ar apstākli, ka tiesas piespriež pārāk bargus sodus: “Latvijā brīvības atņemšanas sodi ir ievērojami bargāki nekā citviet Eiropas Savienībā”¹⁸. Tajā pašā laikā, pēc 2011. gada 25. janvāra notikumiem Jēkabpilī, kad noziedznieki apšaudē ievainoja vairākus policijas darbiniekus un viens policijas darbinieks tika nogalināts, Iekšlietu ministrija rosināja apsvērt iespēju palielināt atbildību par uzbrukumu varas pārstāvjiem. Masu saziņas līdzekļos tika

norādīts: „...lai izvērtētu, vai pēc traģiskajiem notikumiem Jēkabpilī Krimināllikumā ir nepieciešams ietvert bargākas sankcijas par uzbrukumu varas pārstāvjiem, kā to vēlas Iekšlietu ministrija, Tieslietu ministrija vispirms plāno rūpīgi iepazīties ar sniegto argumentāciju šādu izmaiņu nepieciešamībai”¹⁹. Kā redzams, krimināltiesību kontekstā, lai korekti noteiktu sankciju, ļoti svarīgs ir jautājums par interešu nozīmīgumu.

Turpinot par noziedzīgā nodarījumā cietušo, jāatzīmē, ka Krimināllikuma normās atrodams jēdziens „intereses” saistībā ar noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi. Piemēram, Krimināllikuma 86. pantā kriminālatbildība paredzēta „Par uzbrukumu Latvijas Republikas Valsts prezidentam, Saeimas deputātam, Ministru kabineta loceklim vai citai Latvijas Republikas Saeimas ievēlētai, ieceltai vai apstiprinātai valsts amatpersonai sakarā ar tās valstisko darbību Latvijas Republikas interesēs, ja uzbrukums saistīts ar šīs personas dzīvības vai veselības apdraudējumu”. Šajā normā minētas Latvijas Republikas intereses, kas saistītas ar apdraudētās personas darbību. Tāpēc, piemērojot normu, jānoskaidro vai pret amatpersonu vērstais uzbrukums ir saistīts ar šīs amatpersonas valstisko darbību Latvijas Republikas interesēs.

Arī, interpretējot Krimināllikuma 12. pantā norādītās juridisko personu intereses, nevar izmantot psiholoģijā paustās atziņas par cilvēka emocijām. Jāatgādina, ka tieši apstākļi, ka juridiskai personai nav psihiskās attieksmes un tādēļ tās nevar būt vainīgas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bija par pamatu tam, ka krimināltiesiskajā regulējumā netika paredzēta juridiskās personas saukšana pie kriminālatbildības. Plašu diskusiju ietvaros tika panākts, ka juridiskajām personām Latvijā piemēro nevis kriminālsodus, bet gan citus piespiedu līdzekļus. Vienlaikus juridiskās personas psihiskās attieksmes trūkums nebija šķērslis juridisko personu apveltīšanai ar noteikta veida interesēm. Juridiskai personai nav psihiskās attieksmes, tādēļ juridiskās personas intereses izpaužas ārpus psiholoģiskiem procesiem un vairāk jāsaista ar jēdzieniem „mērķis”, „uzdevums” vai „stratēģija”.

Atgriežoties pie jēdziena „intereses” izpratnes krimināltiesiskajās normās, jānorāda, ka Krimināllikumā intereses visbiežāk minētas saistībā ar noziedzīga nodarījuma sekām. Profesors Uldis Ķinis atzīmē: „...ar likumu aizsargāta interese – tiesiskais labums var būt

gan mantiska rakstura, gan arī nemantiska rakstura. Intereses satūra un nozīmes apzināšanās ir svarīgs nozieguma nodarījuma klasifikācijas elements visos gadījumos, kad panta dispozīcija paredz prasību konstatēt ar likumu apdraudēto interešu un tiesību apdraudējuma faktu²⁰.

Krimināllikuma normās, kurās paredzēta kvalificējošā pazīme „būtisks kaitējums”, tiek norādītas dažādas intereses, kurām šis kaitējums tiek nodarīts. Piemēram, Krimināllikuma 96. pantā ir paredzēta atbildība „par zemes, tās dziļū, ūdeņu vai mežu apsaimniekošanas vai izmantošanas noteikumu pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums dabas videi, cilvēku veselībai, mantiskajām vai saimnieciskajām interesēm”. Šajā normā nav noteikts, vai intereses ir likumīgas, vai nelikumīgas. Kā iepriekš norādīts, dažās Krimināllikuma normās jēdzienu „intereses” izmanto arī lai apzīmētu nelikumīgas, prettiesiskās intereses kā „*antivērtību*”. Taču, jāatzīst, ka saistībā ar būtisku kaitējumu minētās intereses Krimināllikumā jāinterpretē tikai kā vērtību. Minētais pamatojams ar būtiskā kaitējuma skaidrojumu likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23. panta pirmajā daļā: „Atbildība par Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ar kuru radīts būtisks kaitējums, iestājas, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā ne vien nodarīts ievērojams mantiskais zaudējums, bet arī apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātās intereses vai ja šāds apdraudējums ir ievērojams”. Šajā skaidrojumā skaidri un nepārprotami norādīts, ka interesei, kas tiek apdraudēta, ir jābūt ar likumu aizsargātai, tātad, tā ir sabiedrībā atzīta vērtība.

Jāatzīst, ka Krimināllikumā tomēr pastāv sava veida nekonsekvence, proti, saistībā ar būtisku kaitējumu dažās Krimināllikuma normās, tai skaitā jau pieminētajā 96. pantā tiek vienkārši norādītas „intereses”, taču citās normās šis jēdziens tiek papildināts, norādot, ka intereses tiek aizsargātas ar likumu. Piemēram, Krimināllikuma 205. panta otrajā daļā paredzēta kriminālatbildība par valsts institūciju izdoto tirdzniecības noteikumu apzinātu pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums valstij vai ar likumu aizsargātām patērētāju interesēm. Jēdziens „intereses” šajā un citās Krimināllikuma normās formulēts daudzskaitlī. Domājams, ka arī būtiska kaitējuma radīšana tikai viena patērētāja, tikai vienai interesei veidos noziedzīga nodarījuma sastāvu, turklāt tikai, ja interese ir likumīga. Šāda daudzskaitlī formulēta jēdziena „intereses” interpretācija pastāv arī doktrīnā un judikatūrā.

Profesors Uldis Krastiņš, komentējot likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23. pantu, kurā jēdziens: „intereses” formulēts daudzskaitlī, norāda: „Par ievērojamu apmēru naudas izteiksmē problēmu nav, toties citu interešu apdraudējums ir ar visai plašu saturu. Jāatzīmē, ka apdraudējumam šajā gadījumā nav jābūt ievērojamam; tas var būt vienas vai vairāku interešu apdraudējums...”²¹. Tātad arī vienas interešu apdraudējuma gadījumā var tikt konstatēts būtisks kaitējums. Ņemot vērā minēto, lai krimināltiesību normu interpretācijā nevajadzētu piemērot sarežģītas metodes, lai nonāktu pie taisnīga risinājuma, jēdzienu „interese” saistībā ar būtisku kaitējumu būtu tomēr jāformulē vienskaitlī, norādot, ka šī interese tiek aizsargāta ar likumu, vai ir likumīga.

Saistībā ar jēdziena „intereses” interpretāciju atzīmējams vēl kāds aspekts. Proti, likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23. pantā līdzās jēdzienam „intereses” bija jēdziens „tiesības”. 2013. gada 16. maijā stājās spēkā grozījumi, ar kuriem vārdu „tiesības” izslēdza. Analogiski grozījumi izdarīti arī Krimināllikumā. Šāds risinājums var radīt jautājumu, vai ar jēdzienu „intereses” ir apzīmēts viss būtiskam kaitējumam pakļauto vērtību spektrs? Šajā sakarā profesors Uldis Krastiņš raksta: „... tiesības pašas par sevi nav noziedzīga nodarījuma objekts. Līdz 2012. gada 13. decembra grozījumiem Krimināllikumā nepareizi bija formulētas tās šā likuma Sevišķās daļas panta daļas, kurās kā nodarījumu kvalificējošs apstāklis bija norādīts „būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm un tiesībām”. Būtiska kaitējuma formulējumos tagad norāde uz tiesību apdraudējumu ir izslēgta. Tiesības ir aizsargājamo interešu juridiskais nostiprinājums tiesību normatīvajos aktos. Tiesības kā kādu interešu normatīvs regulējums pašas par sevi nevar tikt apdraudētas, izdarot noziedzīgu nodarījumu. Tiesību normas var ievērot un tiesību normas var pārkāpt (neievērot), bet tiesību normas esamību, kamēr tā ir spēkā, ar noziedzīgu nodarījumu nevar ne grozīt, ne arī atcelt. Izdarot noziedzīgu nodarījumu, apdraudētas tiek tās intereses, kuras tiesību norma regulē. Tāpēc tiesības nav noziedzīga nodarījuma objekts un nav arī noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme”²². Šajās atziņās, pirmkārt, jēdziens „intereses” norobežots no jēdziena „tiesības” un, otrkārt, norādīts, ka saistībā ar būtisku kaitējumu pieminētās intereses ir noziedzīga nodarījuma objekts. Tādējādi, ar nedaudziem izņēmumiem,

krimināltiesību normās izmantojamais jēdziens „intereses” ir jāinterpretē noziedzīga nodarījuma objekta kontekstā.

Rezumējot izklāstīto, jāsecina:

1. intereses ir tiesību, tai skaitā krimināltiesību, rašanās, attīstības un pastāvēšanas pamats, dzinējs, objekts un priekšmets;
2. jēdziens „intereses” krimināltiesību normās tiek izmantots ne vien vērtību, bet arī sava veida „antivērtību” apzīmēšanai;
3. krimināltiesību teorijā jēdzienu „intereses” visbiežāk analizē nevis personas psihiskās attieksmes ietvaros, bet gan noziedzīga

nodarījuma objektīvās puses un noziedzīga nodarījuma objekta ietvaros.

Kā priekšlikumu autors piedāvā: juridiskās personas prettiesiskas intereses būtu jāņem vērā, izraugoties piespiedu ietekmēšanas līdzekli, turklāt tas būtu jāvērtē, nevis nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa mēru, bet gan tā veidu. Tāpēc Krimināllikuma 70.⁸ panta pirmā daļa būtu jāprecizē, izsakot to šādā redakcijā: „*Nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu, ņem vērā juridiskās personas intereses, noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu*”.

Atsauces

- ¹ Baumanis J. Ieskats krimināltiesību normu interpretācijas problemātikā. No: 01.09.2015. Jurista Vārds Nr. 34 (886).
- ² Поляков А. Общая теория права. Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода. 2-е издание. Проспект, 2015.
- ³ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014. 67. lpp.
- ⁴ Ķinis U. Ar krimināllikumu aizsargātās intereses un tiesības informācijas tehnoloģiju jomā. No: 09.10.2012. Jurista Vārds Nr. 41 (740).
- ⁵ Priekšlikums: Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva par cīņu pret krāpšanu, kas skar Savienības finanšu intereses, izmantojot krimināltiesības. Brisele: Eiropas Komisija, 2012. 5. – 6. lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/pif-report/pif_proposal_lv.pdf
- ⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. 485. lpp.
- ⁷ Svešvārdu vārdnīca. J. Baldunčika redakcijā. Rīga: Jumava, 1999. 312. lpp.
- ⁸ Turpat.
- ⁹ Turpat.
- ¹⁰ Изард К.Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург: Питер, 2009. Стр. 122.
- ¹¹ Сидоренко Э., Карабут М. Частные начала в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр, 2007.
- ¹² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. 92. lpp.
- ¹³ Turpat, 94. lpp.
- ¹⁴ Gabrieljans A. Eitanāzijas fenomens krimināltiesiskajā, kriminoloģiskajā un medicīniski bioloģiskajā aspektā. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2014. 206. lpp.
- ¹⁵ Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr.749/Lp11) trešajam lasījumam. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/3DC7720C252B28FAC2257CD200400EB2?OpenDocument>
- ¹⁶ Iekšlietu ministrija vēstulē Saeimai iebilst pret likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” 83.1panta redakciju. Pieejams: <http://www.iem.gov.lv/lat/aktualitates/?doc=28464>
- ¹⁷ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014. 60. lpp.
- ¹⁸ Gratkovska I., Zemzars U. Kriminālsodu politikas aktualitātes. No: 03.05.2011. Jurista Vārds Nr.18 (665).
- ¹⁹ TM negrasās piekāpties IeM un pastiprināt atbildību par uzbrukumu likumsargiem. Pieejams: <http://www.diena.lv/sabiedriba/politika/tm-negrasas-piekapties-iem-un-pastiprinat-atbildibu-par-uzbrukumu-likumsargiem-767350>

- ²⁰ Ķinis U. Ar krimināllikumu aizsargātās intereses un tiesības informācijas tehnoloģiju jomā. No: 09.10.2012. Jurista Vārds Nr.41 (740).
- ²¹ Krastiņš U. Vērtējuma jēdzieni Krimināllikuma normās. No: 12.06.2012. Jurista Vārds NR. 24 (723).
- ²² Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014. 57. lpp.

Abstract

The interest is the basis, the driver, the initiator, the subject and the object for emergence, development and existence of criminal law. While analyzing the interpretation of the term “interest” the author concludes that despite the association of *the interest* with psychological processes, in the legal doctrine of criminal law “the interest” most frequently analyses not the mental attitude of an individual, but instead – the impartial aspects of the criminal offence within the framework of the object of such offence. In the contemporary criminal law, the interests as the object of a criminal offence are a value, which is protected by the potentiality of criminal punishment.

Аннотация

Интересы являются объектом, предметом, инициатором, двигателем и основой создания, развития и существования права, в том числе и уголовного права. Анализируя интерпретацию понятия «интересы», автор приходит к выводу, что, хотя интересы ассоциируются с психологическими процессами, всё же в теории уголовного права понятие «интересы» чаще всего анализируется не в рамках психического отношения лица, а в рамках признаков, входящих в объективную сторону преступного деяния и в объект преступного деяния. В наши дни в уголовном праве интересы как объект преступного деяния являются ценностью, которая защищается угрозой уголовного наказания.

REIDERISMS LATVIJĀ: TĀ CIVILTIESISKIE UN KRIMINĀLTIESISKIE ASPEKTI

*Mg. iur. Jānis Joksts,
RSU doktora studiju programmas
"Juridiskās zinātnes" doktorants, Latvija*

Publikācijas mērķis ir identificēt reiderisma gadījumus, analizēt biežāk sastopamās tā izpausmes, pētīt tiesību aktu ietekmi uz reiderismu, noteikt labākās iespējamās komersantu darbības, lai izvairītos no reideru apdraudējumiem. Mērķa sasniegšanai rakstā analizēta reiderisma ierobežošanas pieredze gan Latvijā, gan arī dažās Eiropas Savienības valstīs.

Šī pētījuma kontekstā ir atzīmējams, ka reiderisma parādīšanās fenomēns vispirms ir jāsaista ar civiltiesiska rakstura darījumu izcelsmi, kas skar dažādu komercsabiedrību dibināšanu un to darbības tiesisko nodrošinājumu, taču reiderisms ir meklējams vispirms jau iepriekš minēto komercsabiedrību funkcionēšanā. Kā zināms, šī funkcionēšana var būt pilnvērtīga un peļņu nesosa. Taču nereti, pieņemot nepareizus saimnieciskus vai juridiskus lēmumus, komercstruktūru finanšu un saimnieciskie resursi var tikt pakļauti reiderisku shēmu ietekmei. Tāpēc izdarāms ir pirmais secinājums, ka bieži civiltiesiska rakstura darījumos saskatāmas noziedzīgas darbības iezīmes, kuras neapšaubāmi ietver sevī šo darījumu krimināltiesisko dabu un kam būtu vēltāma īpaša uzmanība radušos noziedzīgo nodarījumu apkarošanā un vispirms jau ar krimināltiesiska rakstura līdzekļiem.

Sākumā būtu lietderīgi noskaidrot jēdziena "reiderisms" izpratni. Termins "reiderisms" ir radies Amerikas Savienotajās Valstīs jau pagājušā gadsimta 70. gados, kur šādi tika apzīmēta formāli likumīga uzņēmuma akciju vai kapitāla daļu iegūšana un turpmāka balsstiesību izmantošana ar nolūku gūt īstermiņa ienākumus. Vēlāk postpadomju valstīs šādi sāka apzīmēt uzņēmuma vai tā aktīvu sagrābšanu ar pretlikumīgām metodēm. Mūsdienās šis apzīmējums tiek piemērots abos gadījumos. Līdz pat šim brīdim Latvijas normatīvajos aktos šādas darbības nav konkrēti definētas, taču tās varētu raksturot kā uz svešas mantas vai tiesību uz šādu mantu iegūšanu tendētu darbību kopumu. Par pamatu šādam formulējumam tika ņemta Krimināllikuma 177. pantā minētā „krāpšanas” definīcija, jo pēc savas būtības reiderisms atbilst krāpšanai. Starp

“reiderisma” un “krāpšanas” jēdzieniem tomēr vienādības zīmi likt nevaram, jo reiderisms ir saistāms ne tikai ar klaji pretlikumīgām darbībām, bet tas var raksturoties arī ar neētisku rīcību, psiholoģiska spiediena radīšanu, viedokļa ietekmēšanu u.c. paņēmieniem, kuri ir grūti nosakāmi un strīdīgi interpretējami.

Lai gan Latvijā visbiežāk ir sastopams reiderisms, kuram raksturīga neētiska rīcība, tomēr kā apliecina pēdējā laika pieredze, arī klaji prettiesiskā reiderisma daļa ir aktīva. Lai gan reideru mērķi parasti ir vieni un tie paši, metodes mēdz atšķirties. Būtībā reiderismu var iedalīt 3 pamatveidos – melnais, pelēkais un baltais. Katrs no tiem ir atšķirīgs, tomēr paralēles starp tiem saskatīt var.

Melnais reiderisms ir saistīts ar šantāžu, uzņēmumu fizisku valdījuma pārņemšanu, draudu izteikšanu, fizisku iespaidošanu, nogalināšanu. Latvijā ar šo paveidu saskaramies ļoti reti, taču, piemēram, Krievijā tas notiek samērā bieži. Protams, Krievija nav vienīgā melnā reiderisma lielvalsts – tas ir izplatīts valstīs, kur ir augsts korupcijas līmenis tiesībsargājošajās iestādēs, pretējā gadījumā šādi grupējumi būtu ātri un operatīvi identificējami un neitralizējami.

Pelēkais reiderisms ir balstīts uz prettiesiskām, taču daudz humānākām darbībām nekā melnajā reiderismā. Šajā reiderisma paveidā visbiežāk tiek izmantota uzņēmumu amatpersonu un dalībnieku uzpirkšana, safabricētu prasību celšana tiesās, dokumentu viltošana, “melnā PR” aktivitātes, ķīlu un cita veida aizliegumu atzīmju reģistrēšana, stipra psiholoģiskā spiediena radīšana uzņēmumam un akcionāriem, manipulēšana ar akcionāru balsojumiem, pamatkapitāla¹ izmaiņām.

Latvijā daļa pelēkā reiderisma gadījumu ir saistīti ar dokumentu viltošanu (KL 327. panta 2. daļa) un fiktīvu līgumu slēgšanu. Lai arī šādi viltojumi mūsdienu tehnoloģiju laikmetā būtu ātri identificējami, taču līdz šim tas nav īpaši pamanāms, ko laikrakstam Neatkarīgā Rīta Avīze intervijā apliecināja arī bijušais galvenais valsts notārs Ringolds Balodis, sakot: „Latvijā

ir vērojama, ja tā var teikt, nesodāmības aina. Novilto un praktiski nekāds sods nedraud. Gadījumus, kad kāds būtu notiesāts par paraksta viltošanu, es savā praksē neatceros”².

Raksturīgs šāda rakstura strīdu piemērs varētu būt strīds par SIA „Latvijas projektēšanas sabiedrība” piederošu namīpašumu Skolas ielā, kura tirgus vērtība ir lēšama aptuveni 4 miljonu eiro apmērā³.

Strīds aizsākās ar kādu sabiedrības vairākumu pārstāvošu dalībnieku it kā radītiem zaudējumiem mazākumu pārstāvošajiem dalībniekiem, par ko zvērīnāts advokāts, kurš pārstāvēja piecus no kopējiem četrdesmit diviem dalībniekiem, cēla prasību Rīgas pilsētas Centra rajona tiesā. Tiesa pieņēma pārsteidzošu lēmumu par labu prasības nodrošināšanai, kura rezultātā dalībnieku vairākumu atstādināja no lemšanas uzņēmumā, tika atcelta uzņēmuma valde un atlikušie dalībnieki ievēlēja valdē sev lojālas personas. Centra rajona tiesas lēmums bija spēkā aptuveni mēnesi, kuru jaunā valde izmantoja pilnībā – tika noslēgti vairāki fiktīvi līgumi. Visiem līgumiem bija viens raksturs – ar tiem SIA “Latvijas projektēšanas sabiedrība” uzņēmās saistības kādam samaksāt lielāku vai mazāku naudas summu.

Šobrīd pret prasību iesniegušo advokātu un pārējām iesaistītajām personām ir uzsākts kriminālprocess (saskaņā ar Krimināllikuma 177. panta 3. daļas par krāpšanu organizētā grupā un lielos apmēros), un, lai arī kontrole pār uzņēmumu ir atgūta, tā patiesie un labticīgie īpašnieki ir uz daudzu gadu nogurdinoša un arī finansiāli smaga tiesvedību sliekšņa, jo noslēgto līgumu maksājumu saistībām jau ir iestājies termiņš un kamēr īpašnieki mēģina panākt šo līgumu atzīšanu par spēkā neesošiem, pretējā pusē organizē parādu piedziņas procedūru.

2013. gada 15. oktobrī Rīgas apgabaltiesa skatīja 33 SIA “Latvijas Projektēšanas sabiedrība” kapitāla daļu turētāju strīdu ar uzņēmumu, lūdzot atzīt 2010. gada 3. septembra un 17. septembra dalībnieku sapulču lēmumus par spēkā neesošiem⁴. Iepriekšējās tiesas sēdes tika atliktas pēc pušu lūguma, jo iesaistītās puses pauda gatavību sākt sarunas par izlīguma panākšanu, kas gan pagaidām nav noticis.

Visus šos procesus vēl vairāk apgrūtina apstākļi, ka tiesvedības laikā uzņēmuma likvidie naudas līdzekļi ir iesaldēti, tāpēc nepieciešama liela pacietība, lai sagaidītu tiesas galējo lēmumu šajā lietā.

Reiderismam raksturīgi gan legālai uzņēmējdarbībai atbilstoši pasākumi, gan arī tiek izdomāti

nestandarta risinājumi, kuru patiesais mērķis uzreiz nav saskatāms. Raksturīgas uz prettiesisku uzņēmuma pārņemšanu vērsta metodes var būt šādas:

1. Parādu uzkrāšana un uzpirkšana ar mērķi panākt uzņēmuma maksātnespēju un bankrotu. Šajos gadījumos par mērķi tiek izvēlēta komercsabiedrība, kas neseko līdz parāda saistībām vai pieļauj to ilgstošu nemaksāšanu. Uzkrājot pietiekoši lielas parāda summas, lai apdraudētu komercsabiedrības darbību, tiesā vienlaikus tiek iesniegti visi prasījumi. Nereti, lai prasības summa būtu apjomīga, tiek viltoti dokumenti vai uzpirktas komercsabiedrības amatpersonas, kas uzņemas neizpildāmas saistības, tiek paredzēta īpaša strīdu izšķiršanas kārtība. Nolūks šīm darbībām ir panākt, lai komercsabiedrība nonāk maksātnespējas stāvoklī un tās mantu vēlāk bankrota procedūras ietvaros var iegūt par pazeminātu vērtību. Šādiem gadījumiem raksturīga tiesas darbinieku, tiesu izpildītāju un citu procesā iesaistīto amatpersonu iesaistīšana koruptīvās darbībās. Ja reiderismam raksturīgo darbību veicošā persona apzinās, ka mērķa sasniegšana var būt būtiski apgrūtināta, upurim tiek piedāvāta iespēja noslēgt izlīgumu – samaksājot „kompensāciju” šai personai, un tad procesi tiek izbeigti. Šeit jāatzīmē, ka daudzos gadījumos valsts varētu efektīvi cīnīties pret reiderisma izpausmēm, ja valsts institūcijas, kuru kompetencē ir šādu darbību apkarošana, efektīvi vērstos pret vainīgajām personām, uzsākot kriminālprocesu saskaņā ar Krimināllikuma 214. panta otro daļu par apzināti nepatiesa maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu, vai Krimināllikuma 215. panta trešo daļu par maksātnespējas procesa kavēšanu. Atbildība iespējama arī par valsts un komercstruktūru amatpersonu koruptīvām darbībām, kā arī dokumentu viltošanu.

2. Mazākuma dalībnieka vai akcionāra tiesību ļaunprātīga izmantošana. Šajā gadījumā tiek izmantots apstākļi, ka reiderismam raksturīgās darbības veicošajai personai pieder mazākuma akcijas vai daļas kapitālsabiedrībā vai viņš ir apvienojies ar šādu mazākuma dalībnieku vai akcionāru kopīga mērķa sasniegšanai. Tiek izmantotas tiesības celt prasību pret citiem dalībniekiem (arī vairākumu), pret pašu sabiedrību, notiek sabiedrības izpildinstitūciju amatpersonu nomaiņa ar reidera pārstāvjiem. Vēlamo mērķu sasniegšanai var tikt izmantoti dažādi līdzekļi, kā piemēram:

a) prasību celšana tiesā, piemērojot prasības nodrošinājumus pret pārējiem dalībniekiem;

- b) tiek viltoti dalībnieku vai akcionāru sapulču protokoli, akcionāru reģistri (KL 327. pants);
- c) tiek likti šķēršļi pārējo dalībnieku un akcionāru dalībai sapulcēs;
- d) tiek virzīti materiāli kriminālprocesa uzsākšanai pret galvenajiem dalībniekiem vai akcionāriem (KL 215. pants);
- e) plašsaziņas līdzekļos tiek grauta komercsabiedrības reputācija.

Minēto darbību rezultātā tiek iegūta vara komercsabiedrībā – parasti sākot ar valdi, bet vēlāk arī iegūstot daļas vai akcijas. Spiediens un prasījumi, ko izvirza reideri, ir pietiekoši liels, lai mazākuma akcionāri vai dalībnieki pieņemtu lēmumu atbrīvoties no problēmām un riska palikt ar nevērtīgām komercsabiedrības akcijām vai daļām.

3. Banku izmantošana. Reiderisma veids, kas tiek izmantots ekonomiskās krīzes apstākļos un ir balstīts uz bankas un reidera sadarbību. Komercsabiedrībām lielākoties ir saistības kredītiestādēs un attiecīgi kredītiestādēm ir apjomīga informācija par komercsabiedrību (t. sk. saistībām, aktīviem, pasīviem, mērķiem, tehnoloģijām, sadarbības partneriem u. tml.), kā arī ir iespēja ietekmēt komercsabiedrību, izmantojot izsniegto kredītu. Ja starp banku un reideri tiek panākta vienošanās, tad var tikt izmantoti tādi līdzekļi, kā piemēram:

- a) neatbilstošu soda sankciju piemērošana par niecīgiem kredītliģuma noteikumu pārkāpumiem;
- b) atteikumi samazināt procentu likmes;
- c) atteikumi pagarināt vai mainīt kredīta atmaksas termiņus;
- d) kredīta procentu likmes paaugstināšana, ja vien rodas mazākā iespēja;
- e) papildus kredīta nodrošinājuma pieprasīšana, to pamatojot ar esošā nodrošinājuma tirgus vērtības krišanos.

Šādu darbību rezultātā komercsabiedrība lielā mērā kļūst atkarīga no kreditora un turpmāk var notikt tās īpašumu un mantas atsavināšana. Parasti līgumā paredzēta vienkāršota mantas pārdošana un parāda piedziņa, kas ļauj kreditoram šo procesu kontrolēt un faktiski pārdot komercsabiedrības mantu saskaņā ar saviem mērķiem – arī bez izsoles un par brīvu cenu. Komercsabiedrības dalībnieki vai akcionāri tiek piespiesti atsavināt savas daļas vai akcijas sabiedrībā konkrētiem investoriem (to nav grūti panākt, jo liela daļa komersantu galvo par savu sabiedrību saistībām arī ar savu personīgo mantu).

Kā jau iepriekš atzīmēts, reiderisma shēmās

īpaša loma ir arī kreditoru darbībām, kuras ne vienmēr atbilst godprātīgas komercdarbības prasībām. Piemēram, presē publicēta informācija par uzņēmumu „Winergy”, kas Ventspils novadā Popes un Tārgales pagastos ierīkoja Latvijā jaudīgāko vēja elektroenerģijas parku. Tajā uzstādīti jaunās paaudzes „Siemens” generatori, kas patlaban ir jaudīgākie un modernākie Latvijā. Parka kopējais saražotais elektroenerģijas daudzums gada laikā var pārsniegt 60 000 megavattstundu vai 60 miljonus kilovattstundu. „Winergy” dibināts 2008. gadā, bet vēja parka projekta attīstīšanu tas sāka 2009. gadā.

Taču uzņēmums ir iesaistīts investīciju aizsardzības konfliktā, jo kopā ar meitas sabiedrībām vērsies Ģenerālprokuratūrā, lūdzot uzsākt vairākus kriminālprocesus pret AS „Norvik banka”. „Winergy” uzskata, ka banka apzināti sniegusi nepatiesas ziņas tiesībsargiem, par ko aicina izvērtēt kriminālprocesa uzsākšanas iespējamību pret banku par nepatiesu ziņu sniegšanu valsts institūcijai. Atbildība par šādu nodarījumu ir noteikta Krimināllikuma 272. pantā. Iesniedzējamā norādīts arī uz šķēršļu likšanu tiesiskās aizsardzības procesā, kas izpaužas kā nelikumīga mantas atsavināšana un citu tīšu darbību izdarīšana, kas kavē tiesiskās aizsardzības procesu, tāpat norādīts uz patvaļīgām darbībām, apejot normatīvajā aktā noteikto kārtību, un uz „Winergy” un tās meitas sabiedrību mantas piesavināšanās mēģinājumu.

Uzņēmums norāda, ka vairāku mēnešu garumā darīja visu iespējamo, lai situāciju risinātu tiesiskā ceļā un novērstu uzņēmuma mērķtiecīgu novešanu līdz maksātnespējai. Tomēr vairāku Latvijas valsts institūciju, tostarp tiesībsargājošo un finanšu institūciju, darbību rezultātā, uzņēmuma lielākais akcionārs „Wind One” vairs nesaredz citu iespēju, kā vien uzsākt starptautisku tiesvedību par investīciju aizsardzības pārkāpumiem un zaudējumu piedziņu. Kā skaidro „Winergy”, prasījuma summa pret Latvijas valsti varētu pārsniegt daudzus desmitus miljonus eiro.

„Winergy” apliecina gatavību atdot visus no „Norvik bankas” saņemtos kredītliģekļus, tos refinansējot. Uzņēmums uzsver, ka tieši bankas pašas rīcības rezultātā dažas dienas pēc kredīta pirmstermiņa atmaksas pieprasījuma uzņēmuma konti tika bloķēti pēc kriminālprocesa virzītāja lēmumiem, kā arī tika uzlikti aresti visai pārējai uzņēmuma mantai, liedzot pārkredītešanās iespēju un jautājuma risināšanu saprātīgā ceļā.

Uzņēmums uzskata, ka „Norvik banka”

vēlas nevis atgūt kredīt līdzekļus, bet pārņemt komersanta aktīvus. Uzņēmums apgalvo, ka, pirms banka pārtrauca kredīta līgumus, „Winergy” godprātīgi esot pildījis savas līgumsaistības un sedzis ikmēneša pamatsummas un bankas peļņas procentu maksājumus saskaņā ar līgumiem.

Saskaņā ar sniegto informāciju, pret Latvijas Republiku tuvākajā laikā var tikt sākt starptautiska tiesvedība par vairākiem desmitiem miljoniem eiro, jo pret uzņēmumu „Winergy” pieļautas reiderismam raksturīgās darbības. Arī Latvijas Republikas Valsts kanceleja ir informējusi, ka iespējamā starptautiskā tiesvedība varētu atzīt, ka Latvijas Republika tiesībsargāšanas iestāžu personā ir pieļāvusi neatļautas darbības pret uzņēmumu. Valsts kancelejas ziņojumā ģenerālprokuratūrai norādīts, ka „Norvik banka” centusies iespējami ātrāk pārņemt savā valdījumā „Winergy” koncerna mantu, kas iekļāta bankā, savukārt par šīs mantas pārvaldnieku iecēlusi tāda uzņēmuma īpašnieku, kuram „Norvik bankā” reģistrēta apjomīga komercķīla.

„Norvik banka” atzīmē un paskaidro, ka diemžēl jāsakaras ar situācijām, kad negodprātīgi aizņēmēji nevēlas atdot paņemtos kredītus. Tā kā bankas ir nodrošinātie kreditori, savu ieguldījumu un noguldītāju interesēs pārņemam sliktu kreditoru iekļātos īpašumus. Ir gadījumi, kad pret finanšu iestādēm tiek izmantotas „kreditoru apkrāpšanas shēmas”, kuras ar apšaubāmām metodēm organizē parādnieki.

„Norvik banka” norāda, ka izmanto visus likumā paredzētos līdzekļus, lai aizsargātu savas un savu noguldītāju ekonomiskās un tiesiskās intereses attiecībā ar negodīgajiem parādniekiem. Saistībā ar šiem parādniekiem ir uzsākti divi kriminālprocesi un notiek apstākļu noskaidrošana, tostarp pirmais kriminālprocess sākts par iespējamām krāpnieciskām darbībām lielā apmērā (KL 177. panta 3. daļa), kuras saistītas ar kredītu izsniegšanu vairākiem uzņēmumiem. Otrs kriminālprocess sākts Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldē par viena iesaistītā uzņēmuma iespējamām krāpnieciskām darbībām tiesiskās aizsardzības procesa gaitā. Minētais process nodots izmeklēšanas turpināšanai no Ģenerālprokuratūras. Tas liek domāt, ka attiecīgās tiesībsargājošās institūcijas objektīvi izvērtēs šāda veida reiderisma klātbūtni divu partneru kontekstā⁵.

4. Valsts institūciju, tiesībsargājošo iestāžu un to amatpersonu izmantošana.

Metode, ko reideri plaši izmanto Latvijā un arī valstīs, kur ir īpaši augsts korupcijas līmenis. Šī metode balstās uz valsts institūciju amatpersonu iesaistīšanu koruptīvās darbībās, kā arī amatpersonu iesaistīšanu reiderismā. Parasti tiek izmantotas valsts institūcijas, kas var kontrolēt komercsabiedrību darbību – nodokļu administrācija, muitas iestādes, finanšu policija, citas institūciju valsts amatpersonas.

Ar ietekmējamu valsts amatpersonu palīdzību reiderismam pakļauta komercsabiedrība nonāk valsts institūciju interešu lokā – tiek veiktas daudzas pārbaudes, kuru laikā tiek konstatēti dažādi administratīvie pārkāpumi, nodokļu parādi, nesamaksāti soda naudu uzrēķini, pārkāpumi muitas noteikumos u.c. Tā rezultātā tiek uzsākti kriminālprocesi, pret komercsabiedrību amatpersonām tiek piemēroti kriminālprocesuāli drošības līdzekļi, tiek uzsākti dažādi piedziņas procesi, kas vērsti gan pret komercsabiedrību, gan pret tās dalībniekiem vai akcionāriem. Visu šo darbību mērķis ir ietekmēt svarīgākās uzņēmuma amatpersonas. Ja upuri neizpilda reideru prasības, komercsabiedrības darbība īsā laikā tiek paralizēta, tās manta pārdota, vai arī to pārņem kāda trešā persona. Lai ietekmētu uzņēmuma darbību un amatpersonu lēmumus, nav pat nepieciešamas uz nepatiesiem faktiem balstītas apsūdzības. Kaut arī Latvijas Republikas Satversmes, 92. pantā noteikts, ka „Ikvienš uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu”⁶, praksē gan civilprocesuālie, gan arī kriminālprocesuālie līdzekļi var ļoti negatīvi ietekmēt uzņēmuma darbību. Ja reiderismā iesaistītas korumpētas valsts amatpersonas, tās, slēpjoties aiz izmeklēšanas pienākuma, var bez pamatota iemesla lūgt uzņēmuma amatpersonām sniegt paskaidrojumus un noteikt pienākumu iesniegt dokumentus. Piemēram, tiek prasīts īsā laika posmā iesniegt daudzus darījumu pamatojošos dokumentus – t.i., līgumus ar visiem pielikumiem, vienošanās, pieņemšanas – nodošanas aktus, rēķinus, maksājuma uzdevumus un citus ar darījumu saistītos dokumentus. Pieprasīto dokumentu apjoms var būt neatbilstoši liels. Prasītās informācijas sagatavošana ir resursietilpīga, līdz ar to tiek traucēta uzņēmuma normāla darbība. Savlaicīgi nesaņemot atbildi, korumpēta amatpersona var vērst sankcijas pret reiderismam pakļauto uzņēmumu, piemēram, „iesaldēt” norēķinu kontu.

5. Politiskās ietekmes izmantošana. Reideri izmanto korumpētas augstākā politiskajā

līmeņa amatpersonas un šādas amatpersonas pašvaldībās. Dažreiz reideru mērķis ir komercsabiedrības, kas atrodas valsts vai pašvaldības kontrolē, vai arī komercsabiedrībā ir valstij vai pašvaldībai piederošas kapitāldaļas. Metode balstīta uz iespēju koruptīvi vai citādi ietekmēt politiski-saimnieciskos lēmumus. Šādu darbību mērķis ir panākt, lai tiek pieņemts lēmums par investīciju nepieciešamību (efektivitātes paaugstināšanai, jaunu iekārtu iegādei, jaunu tirgu apguvei, efektīvākai darbībai u. c.), kā rezultātā tiek piesaistīts privātais investors, kuram pret investīcijām piešķir daļas vai akcijas komercsabiedrībā. Pēc daļu iegūšanas komercsabiedrībā reiderismu veicošās personas izdara savu daļu, vai akciju skaita palielināšanu, kas var izpausties kā papildus investīcijas, mākslīgu parādu radīšana, neefektīva vadīšana. Proti, tiek radīti apstākļi, kas ļauj politiskā līmenī pieņemt lēmumu pat par valstij vai pašvaldībai piederošo daļu atsavināšanu vai arī reidera daļu pieaugumu (piemēram, kapitalizējot reidera prasījumus pret kapitālsabiedrību). Metode ir efektīva, jo balstās uz iepriekš norunātām shēmām un reidera izvēlēta komercsabiedrība pretojas pārņemšanai tikai formāli. Informācija par notikušo netiek publiskota vai tiek sagrozīta, kas neļauj rasties īpašiem iebildumiem pret komercsabiedrības pārņemšanu.

6. Upura izvēle un sākotnējā izpēte. Par reideru upuriem kļūst komercsabiedrības, kurām ir zināma mantiskā vērtība – pieder dārgi nekustamie īpašumi, ražošanas iekārtas, ir apjomīgs apgrozījums un finanšu līdzekļi, komercsabiedrība iesaistīta apjomīgu valsts un pašvaldību pasūtījumu izpildē, komercsabiedrība ir iekarojusi nozīmīgu tirgus daļu – tās ir pazīmes, kas interesē reideri no iespējamā labuma gūšanas viedokļa. Tomēr, ir saprotams, ka reideri neizvēlēsies jebkuru komercsabiedrību – tiks izvēlēta tā, kurai, neskatoties uz tās ekonomiskajām spējām, ir arī vājie punkti. Reideru redzeslokā var nonākt komercsabiedrības ar sekojošām pazīmēm:

- a) ir ievērojamas parādsaistības.
- b) ir būtiskas domstarpības starp dalībniekiem vai akcionāriem.
- c) vadība vāji kontrolē savus darbiniekus (iespēja uzpirkt darbiniekus, dažkārt arī amatpersonas).
- d) ir „melnā kase” (lieli neregistrēti skaidrās naudas līdzekļi, noguldījumi ārvalstīs).
- e) visi aktīvi koncentrēti pašā sabiedrībā, nav saistīti citu sabiedrību.

f) nesakārtota dokumentācija (piemēram, zemesgrāmatās neregistrēti īpašumi, nepabeigtas privatizācijas u.tml.).

g) paredzama nespēja piesaistīt būtiskus papildus līdzekļus (ja reidera uzbrukuma laikā tiek apķīlāti līdzekļi un manta, komercsabiedrība nav spējīga pat īslaicīgi risināt problēmu).

h) nespēja nošķirt īpašnieka un amatpersonas statusu komercsabiedrībā. Raksturīgi, ka vairākuma dalībnieki un akcionāri ar komercsabiedrības mantu un līdzekļiem rīkojas kā vienīgie īpašnieki, kā rezultātā rodas domstarpības ar pārējiem dalībniekiem vai akcionāriem).

Nav būtiski, vai ir tikai viens kreditors vai vairāki ar mazākām summām, svarīgi, lai reiderim būtu iespēja šos parādus ļaunprātīgi ietekmēt, piemēram, iegūt cesijā. Reidera mērķis ir uzkrāt apjomīgus prasījumus, kuru izpilde tiek pieprasīta vienlaicīgi. Normālos apstākļos tas nerada komersantam lielas grūtības, bet, ja prasījumu kopējais apjoms ir pārāk liels, to vienlaicīga izvirzīšana var izraisīt būtiskas problēmas. Tas var radīt pamatu prasības nodrošināšanai vai maksātspējas ierosināšanai. Šādu komersantu ir vieglāk ietekmēt, ceļot dažādas prasības tiesā un traucējot vai pat bloķējot kredītu atmaksu, piemēram, tiek apķīlāti uzņēmuma līdzekļi un/ vai manta.

Informācija reiderismam raksturīgo darbību norisei sākotnēji tiek iegūta publiskajos reģistros. Pamatā izmanto informāciju, kas apkopota:

- a) Zemesgrāmatā – par piederošajiem nekustamajiem īpašumiem un reģistrētajiem apgrūtinājumiem (hipotēkām, pirmpirkuma tiesībām utt.);
- b) Uzņēmumu reģistrā – dalībnieku un amatpersonu sastāvs, reģistrētie aizliegumi, komercķīlas, u.t.t.;
- c) Ceļu satiksmes drošības direkcijā – informācija par transportlīdzekļiem un tehniku;
- d) citos publiskajos reģistros, kuros var iegūt ziņas par komercsabiedrības mantu;
- e) valsts institūcijās – Valsts ieņēmumu dienestā, Finanšu policijā, muitā, Valsts policijā, konkurences padomē u. tml.;
- f) komercsabiedrības iekšēja informācija – ziņas, ko var iegūt no darbiniekiem vai uzņēmuma dokumentiem.

Neatļautu informācijas apriti pieļaujošo valsts amatpersonu darbības, ja iestājušās atbilstošas sekas, ir jākvalificē kā dienesta ļaunprātības saskaņā ar Krimināllikuma 317. un 318. pantu.

Pēc informācijas apkopošanas reiderismam

raksturīgās darbības veicošā persona izstrādā uzbrukuma shēmu, kā arī izvērtē komersanta vājos punktus. Parasti uzbrukums notiek negaidīti un vienlaicīgi vairākos virzienos:

- a) prasību celšana pret pašu komercsabiedrību;
- b) prasību celšana pret dalībniekiem;
- c) kriminālprocesu uzsākšana pret komercsabiedrības amatpersonām;
- d) dažādas valsts institūciju pārbaudes;
- e) negaidīti auditi;
- f) plašsaziņas līdzekļu uzmanība.

Šādu darbību rezultātā komersants izjūt būtisku spiedienu, un tiek traucēts komercsabiedrības darbs. Rodas domstarpības starp aktīvu īpašniekiem, iekšējās nesaskaņas, kuras savā labā izmanto reideri. Minētā iemesla dēļ ir svarīgi, lai komercsabiedrības īpašnieki un amatpersonas sekotu līdzīti notikumiem savā komercsabiedrībā un savlaicīgi pamanītu iespējamo reideru uzbrukumu.

Par to, ka komercsabiedrība ir nonākusi reideru redzeslokā, var liecināt arī sekojoši apstākļi:

- a) reiderisma gadījumi ar nozarē iesaistītu citu komercsabiedrību;
- b) atkārtoti piedāvājumi iegādāties komercsabiedrības daļas vai akcijas;
- c) negaidīts mazākuma akciju pārdošanas gadījumu pieaugums;
- d) negaidīts investīciju piedāvājums ar atvieglotiem noteikumiem;
- e) pēkšņa dalībnieku vai akcionāru pieaugoša interese par komercsabiedrības ikdienas darbību, dokumentāciju u. tml.;
- f) valsts institūciju pārbaudes, kuru ietvaros tiek pieprasīti dokumentu oriģināli, informācija, kas atspoguļo komercsabiedrības mantisko stāvokli, darījumu partnerus;
- g) tiesā iesniegtas aizdomīgas un apšaubāmas prasības pret komercsabiedrību;
- h) dalībnieku vai akcionāru domstarpības par jautājumiem, kas agrāk nav radījuši problēmas.

Šādā situācijā ir svarīgs pareizs situācijas novērtējums, jo ne katra tiesvedība vai strīds liecina par iespējamo reideru uzbrukumu. Tomēr, ja vienlaicīgi vai nelielā laikposmā saskatāmas vairākas iepriekš nosauktās pazīmes, jābūt uzmanīgam, jo iespējami uzņēmuma pārņemšanas draudi. Reiderisma draudi parasti pastiprinās, pasliktinoties ekonomiskajai situācijai, kad daudzi komersanti strādā ar zaudējumiem vai arī ar minimālu peļņu. Lielai to daļai ir parādsaistības kredītiestādēs, problēmas ar debitoru parādu atgūšanu, niecīgas iespējas

piesaistīt kapitālu un investīcijas. Minētā iemesla dēļ komercsabiedrībām ir jāpārvērtē sava darbība un jāveic preventīvas darbības, lai mazinātu reideriska apdraudējuma briesmas, kā arī komercsabiedrības pārņemšanu padarīt par būtiski apgrūtinātu⁷. To var panākt ar juridiski pareizu komercsabiedrības strukturēšanu, iekšējo kontroli, īpašu nosacījumu paredzēšanu komercsabiedrības statūtos, ierakstiem zemesgrāmatās un citiem līdzekļiem. Katrai komercsabiedrībai ir pilnīgi individuāli preventīvie pasākumi, un tie ir atkarīgi gan no komercsabiedrības formas (SIA vai AS), gan arī no konkrētās komercsabiedrības individuālajām iezīmēm (dalībnieku skaits, sadalījums, darbības virziens, aktīvu sastāvs u.c.). Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir jāizvērtē reiderisma draudu iespējamība, kā arī jāizstrādā aizsardzības mehānisms pret šādiem uzbrukumiem. Zināšanu trūkums par reideru darbību un nespēja savlaicīgi pamanīt iespējamo apdraudējumu var izraisīt smagas sekas, un beigties pat ar komercsabiedrības zaudēšanu.

Ievērojot iepriekš analizētās reiderisma pazīmes un tā ierobežošanas iespējas, autors piedāvā sekojošus risinājumus, kurus ieviešot varētu mazināt reiderisma riskus:

1) Jāpilnveido krimināltiesību normas, nosakot, ka atbildība iestājas arī par reiderisma mēģinājumu, pat ja to no personas gribas neatkarīgu iemeslu dēļ nav izdevies īstenot. Šādi grozījumi varētu nākt tikai par labu, jo tas, iespējams, atturētu daudzus potenciālos reiderus. Ņemot vērā, ka reiderisma mēģinājuma iznākums ir tiešā veidā atkarīgs no daudziem faktoriem (upura zināšanas par reiderisma atpazīšanu, spēja nekavējoties reaģēt un pretdarboties, tiesībsargājošo un valsts institūciju iesaistīšanās procesā u.c.), šādas atbildības gadījumā risks ir vērtējams kā pārāk augsts.

Protams, tas neatturētu visus, taču, ņemot vērā, ka reiderisms nav spontāna rīcība, iespējamās atbildības draudi liktu padomāt divreiz un atturētu personas no prettiesiskām darbībām.

2) Grozījumi varētu skart Krimināllikuma 177. pantu⁸, atzīstot reiderismu par krāpšanas paveidu. Tādā veidā, saskaņā ar Krimināllikuma 15. pantu⁹ uz reiderisma gadījumiem attiektos nosacījums, ka par nozieguma mēģinājumu atzīstama apzināta darbība (bezdarbība), kas tieši vērsta uz tīšu tā izdarīšanu, ja noziegums nav izdarīts līdz galam no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ.

3) Tāpat būtu nepieciešams grozīt Kriminālprocesa likuma 243. pantu¹⁰, nosakot, ka

drošības līdzeklis – noteiktas nodarbošanās aizliegums ir jāpiemēro visām personām, kuras tiek turētas aizdomās par reiderisma īstenošanu vai mēģinājumu. Šīm personām saskaņā ar Komerclikuma 4. pantu¹¹ tiktu atņemtas tiesības veikt visu veidu vai noteikta veida komercdarbību. Protams, diskutabls kļūst jautājums par Kriminālprocesa likuma 19. pantā¹² un Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā¹³

minēto nevainīguma prezumpciju, ierobežojot personas tiesības pirms vainas pierādīšanas, taču tā būtu jāuztver kā procesuāla norma ar mērķi novērst vēl kādus iespējamus pārkāpumus.

4) Visbeidzot, pierādot reideru vainu, kā likumsakarīgs papildsods būtu jānosaka arī Krimināllikuma 42. pantā¹⁴ minētā mantas konfiskācija¹⁵.

Atsauces

- ¹ Joksts O., Girgensone B. Terminu skaidrojošā vārdnīca civiltiesībās. Rīga, „Drukātava”, 2011., 98. lpp.
- ² Balodis R. Antireiderisma likums ir finiša taisnē, Nacionālā Rīta avīze, 17.10.2012.
- ³ Bērziņa I. Viedoklis: Pašmāju «ārvalstu investora» darbībai bijušas smagas sekas. Portāls db.lv, <http://www.reiderisms.com/lv/viedoklis-pasmaju-arvalstu-investora-darbibai-bijusas-smagas-sekas/>
- ⁴ Tiesa paredzējusi skatīt lietu par “Latvijas Projektēšanas sabiedrības” dalībnieku sapulču lēmumiem, www.abc.lv, 15.10.2013.
- ⁵ Reiderisma shēmā ierautais igauņu „Winergy” vērsas prokuratūrā pret „Norvik banku”, www.delfi.lv, 26.09.2013.
- ⁶ Latvijas Republikas Satversme, www.likumi.lv, stājās spēkā 07.11.1922., Latvijas Vēstnesis Nr.43 (01.07.1993.).
- ⁷ Andrejs Vilks. Krimināltiesiskā politika: diskursa analīze un attīstības perspektīvas. Rīga, 2013., 226. - 227. lpp.
- ⁸ Krimināllikums, www.likumi.lv, stājies spēkā 01.04.1999., Latvijas Vēstnesis Nr.1260/1261 (08.07.1998).
- ⁹ Turpat.
- ¹⁰ Kriminālprocesa likums, www.likumi.lv, stājies spēkā 01.10.2005., Latvijas Vēstnesis Nr.3232 (11.05.2005.).
- ¹¹ Komerclikums, www.likumi.lv, stājies spēkā 01.01.2002., Latvijas Vēstnesis Nr. 2069/2071 (04.05.2000.).
- ¹² Kriminālprocesa likums, www.likumi.lv, stājies spēkā 01.10.2005., Latvijas Vēstnesis Nr.3232 (11.05.2005.).
- ¹³ Latvijas Republikas Satversme, www.likumi.lv, Latvijas Vēstnesis Nr.43 (01.07.1993.).
- ¹⁴ Krimināllikums, www.likumi.lv, stājies spēkā 01.04.1999., Latvijas Vēstnesis Nr.1260/1261 (08.07.1998).
- ¹⁵ Joksts O., Girgensone B. Terminu skaidrojošā vārdnīca civiltiesībās. Rīga, „Drukātava”, 2012., 70. lpp.

Abstract

Raiderism is a type of offense that doesn't have an exact definition in the law system.

Author in his publication on the basis of traditional and non-standard raiderism in the country, analyzes the raiderism direction of criminal behaviors which schemes appear in transactions with real estate, as well as transactions relating to situations of economic and financial nature. Furthermore, in the study as raiderism entities are shown physical as well as legal entities.

Due to a greater efficiency to combat raiderism, the author comes to the conclusion that the essential role raiderism containment area is attributed to a series of Latvian criminal provisions creativity, as well as the existing provision of substantial amendments and additions to the introduction of the examination raiderism crime phenomenon in every sector of the economy and the public administration institutions.

Аннотация

Рейдерство – вид преступного деяния, который не имеет точной дефиниции в нормативных актах.

Автор в статье, основываясь на традиционных, а также нестандартных случаях рейдерства в стране, анализирует тенденции криминогенного направления рейдерства, в схемах которого фигурируют не только сделки с недвижимостью, но и сделки экономического рода. Кроме того, в исследовании как субъекты рейдерства отражены как физические, так и юридические лица.

В поисках наиболее эффективных методов борьбы с рейдерством автор пришёл к выводу, что существенную роль сыграло бы введение новых норм в нормативные акты Латвии, а также изменение и дополнение действующих норм с учётом анализа присутствия феномена рейдерства в каждом из секторов народного хозяйства и государственного управления.

MAKSĀTNESPĒJAS KRIMINĀLTIESISKIE ASPEKTI

*Dr. iur. Ivars Kronis,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas
asociētais profesors, Latvija*

Ievads

Mainīgas ekonomiskās situācijas apstākļos līdzās komercdarbības veicināšanai valsts nodrošina arī noteiktu kārtību ieinteresēto pušu aizsardzībai apstākļos, kad juridiskas vai fiziskas personas vairs nespēj pildīt savas saistības. Rodoties un nostiprinoties maksātnespējas tiesībām, lielu nozīmi iegūst arī kriminālatbildība par ļaunprātībām maksātnespējas procesā. Krimināltiesību normas ir radītas svarīgāko vērtību aizsardzībai, bet to piemērošana arī rada vismagākās juridiskās sekas, tāpēc krimināltiesību nozarei ir īpaši svarīgs precīzs juridisko priekšrakstu definējums un viennozīmīgi skaidri piemērošanas noteikumi. Nepietiekama svarīgāko vērtību aizsardzība rada neaizsargātības sajūtu un neuzticību valstij, savukārt pārmērīga vai nepamatoti viegla represija izraisa recidīvu un neveicina sociāli deformētas apziņas labošanu, kā arī var veicināt noziedzības pieaugumu un citas sociāla un ekonomiska rakstura problēmas¹. Ekonomiskie noziedzīgie nodarījumi ir specifiska noziedzīgo nodarījumu grupa, kas skar tautsaimniecības intereses un ietekmē finansiāli ekonomiskās attiecības². Pie šīs grupas pieskaitāmi arī ar maksātnespēju saistītie noziedzīgie nodarījumi.

*Maksātnespējas likums*³ (MNL) ir spēkā no 2010. gada 1. novembra un nomainīja *Maksātnespējas likumu*,⁴ kurš bija spēkā no 2008. gada 1. janvāra. Mainoties maksātnespējas tiesiskajam regulējumam, būtiski tiek mainīta maksātnespējas procedūru norises koncepcija, kas ietekmē maksātnespējas procedūru norises drošību un atbildību par pārkāpumiem.

Raksta mērķis ir, analizējot *Krimināllikuma*⁵ (KL) XIX nodaļā "*Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā*" paredzēto pret maksātnespēju vērsto nodarījumu īpatnības, izvērtēt piemērošanas teorētiskos un praktiskos aspektus. Ierobežotā apjoma dēļ rakstā uzmanība nav veltīta kredītiestāžu un citu finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku maksātnespējas krimināltiesiskajiem aspektiem.

Pētījuma empīrisko bāzi veido zinātnieku darbi un rakstu krājumu materiāli, periodikas materiāli un pirmavoti, tiesību akti, statistikas dati, interneta resursi, cita publiski pieejama informācija. Pētījuma izstrādē izmantota analītiskā, salīdzinošā, induktīvā un deduktīvā pētniecības metode.

I. Maksātnespējas krimināltiesiskās aizsardzības būtība un regulējuma attīstība

Maksātnespējas tiesības ir sens tiesību institūts, kas sevī ietver kā materiālās, tā arī procesuālās tiesību normas. Šo tiesību aizsākumi meklējami seno kultūru valstīs ar augstu saimniecisko un kredīta attiecību līmeni. Ziņas par maksātnespējas tiesisko regulējumu var atrast jau senās Grieķijas, Ēģiptes, kā arī Romas tiesībās⁶. Gadsimtu gaitā šo tiesību saturs ir arī būtiski mainījies. Piemēram, romiešu tiesībās sākotnēji maksātnespēju regulēja seno tiesību pieminekļi – XII tabulu likumi, kas deva neapmierinātajiem kreditoriem tiesības piepildīt savas naida jūtas pret parādnieku, sacērtot to gabalos. Bet turpmākajā šo tiesību attīstības posmā neapmierināto kreditoru tiesības tika ierobežotas ar iespēju pārdot maksātnespējīgo parādnieku verdzībā. Tikai 326. gadā pieņemtais likums „*lex potelia*” noteica, ka maksātnespējīgo parādnieku drīkst pārdot verdzībā tikai tad, ja maksātnespēja iestājusies tā noziedzīgo darbību rezultātā.

Mūsdienās maksātnespējas tiesības ir izveidojušās par visai sarežģītu institūtu, un, kā norāda Jānis Jurkāns⁷, šo tiesību regulējošie likumi ieņem būtisku vietu ekonomiski attīstīto valstu tiesību sistēmā. To nosaka šo likumu pamatfunkcija, t. i. attiecību stabilizācija komercdarbībā un riska pakāpes samazināšana šajās attiecībās. Šis saimnieciskās darbības regulēšanai domātais tiesību normu komplekss, kas aptver gan civiltiesību, gan administratīvo tiesību, nereti arī krimināltiesību normas, tiek saukts par saimnieciskajām tiesībām, pie kurām pieskaita arī maksātnespējas tiesības⁸.

Maksātnespējas tiesības ir viena no Latvijas tiesību sistēmas nozarēm. Pati par sevi tā ir tiesību normu sistēma, juridisko normu kopums, kas reglamentē finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu tiesiskās aizsardzības un maksātnespējas procesā.

Lai arī no 2010. gada 1. novembra ir spēkā jauns *Maksātnespējas likums*, tomēr tiek piemērotas arī 2007. gada *Maksātnespējas likuma* un 1996. gada likuma *"Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju"*⁹ normas, kas neveicina ne tikai civiltiesiskās apgrozības stabilitāti¹⁰, bet arī rada neskaidrības krimināltiesiskajā aspektā, jo katru reizi, mainot tiesisko regulējumu, būtiski tiek mainīts pats maksātnespējas process. Līdz ar to paralēli jāpiemēro dažādas tiesību normas ar atšķirīgu regulējumu līdzīgiem gadījumiem. Juridiskajā literatūrā tiek minēts, ka likuma efektivitāti nosaka ne tikai tiesību normu formulējumu precizitāte¹¹, bet arī tā kvalitāte. Arī biežas izmaiņas maksātnespēju regulējošajās tiesību normās nerada stabilu un drošu vidi. Jānis Bērziņš ir norādījis¹², ka par *Krimināllikuma* normu neefektivitāti maksātnespējas jomā liecina fakts, ka tiek ierosināti procentuāli neliels skaits kriminālprocesu par ar maksātnespēju saistītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Par vienu no iemesliem norādot ekonomisko noziegumu sarežģīto izmeklēšanu un nepietiekamo kvalificēto darbinieku skaitu tiesību aizsardzības iestādēs, bet būtiski ir izvērtēt, vai pašreizējais regulējums ir pietiekami efektīvs, lai varētu sasniegt mērķi – efektīvu un likumīgu maksātnespējas procedūru gaitu¹³. Tiek atzīts arī, ka kļūdas *Krimināllikuma* normu piemērošanā izraisa šā procesa radošais raksturs un tas, ka noziedzīgi nodarījumi pret maksātnespēju cieši korespondē ar civiltiesību sfēru, tāpēc dažkārt ir ļoti grūti atrast to juridisko niānsi, kas ļauj norobežot civiltiesiskus strīdus no noziedzīgas darbības¹⁴.

Raugoties no vēsturiskā viedokļa¹⁵, jau 1933. gada *Sodu likumā*¹⁶ atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem, kas atbilst *Krimināllikuma* XIX nodaļai *"Noziedzīginodarījumu tautsaimniecībā"*, bija paredzēta dažādās nodaļās, attiecībā uz maksātnespēju regulējums bija ietverts XXXVIII nodaļā *"Bankrots, augļošana un citāda sodāma ļaunprātība attiecībā uz mantu"*¹⁷. Analizējot maksātnespējas institūta vēsturisko attīstību Jānis Bērziņš norāda¹⁸, ka pirms Otrā pasaules kara krimināltiesībās¹⁹ lielāka uzmanība tika pievērsta noziedzīgiem nodarījumiem, kas

izpaužas kā apzināta maksātnespējas un bankrota stāvokļa izraisīšana, tikai netieši pievēršoties noziedzīgiem nodarījumiem, kas attiecas uz pašu maksātnespējas procesu.

Savukārt Padomju krimināltiesībās ar maksātnespēju saistīti noziedzīgi nodarījumi nepastāvēja²⁰, jo tiesībās nebija sastopams pats maksātnespējas institūts.

Pēc neatkarības atgūšanas, Latvijas tiesiskās sistēmas transformācijas laikā²¹, pirmie likumi šajā jomā bija *"Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju un bankrotu"*²² un *"Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju"*. Kā norāda Edgars Stafeckis²³, jau tolaik likumdevējam bija skaidrs, ka esošās bankrota tiesību normas neatbilst tiesību sistēmai un ir pretrunā ar Latvijā jau ieviestajiem vai plānotajiem tiesību institūtiem. Atbilstoši šiem normatīvajiem aktiem kā maksātnespējas risinājums bija paredzēts mierizlīgums, sanācija un bankrots. Turklāt šie normatīvie akti attiecas tikai uz juridiskajām personām.

Attiecīgi *Latvijas Kriminālkodeksā (LKK)*²⁴, kas bija spēkā līdz 1999. gada 31. martam, kriminālatbildība par pārkāpumiem maksātnespējā bija noteikti sestās "A" nodaļas *"Noziegumi uzņēmējdarbībā"* trīs pantos, t.i.,

- 1) *Uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) novešana līdz maksātnespējai vai bankrotam* (LKK 161.⁷ p.),
- 2) *Maksātnespējas pieteikuma neiesniegšana vai nepatiesa pieteikuma iesniegšana* (LKK 161.¹¹ p.) un
- 3) *Maksātnespējas procesa pārkāpšana* (LKK 161.¹² p.).

2007. gada *Maksātnespējas likums* tika izstrādāts ekonomiskās izaugsmes fāzē. Tajā iekļautais regulējums sasauca ar izaugsmes prognozēm un pārliecību par ekonomisko stabilitāti, un procedūras tika veidotas, ļaujoties uz to, ka masveida maksātnespējas vilnis nav sagaidāms²⁵. Savukārt 2010. gada *Maksātnespējas likums* tika izstrādāts krīzes laikā, kad nepieciešamība iesaldētos aktīvus pēc iespējas ātrāk atgriezt komercietiskajā apritē un grūtībās nonākušo parādnieku ātra un efektīva izslēgšana no komercvides bija jo īpaši svarīga un nepieciešama izaugsmes atjaunošanai²⁶. Tādējādi secināms, ka likumdevējs visai kardināli un atšķirīgi noteica maksātnespējas regulējuma koncepciju tik īsā laikā, kas ir raisījis arī atšķirīgu iesaistīto personu rīcību maksātnespējas jomā.

Maksātnespējas procesa izpratnei nozīmīgs ir *Maksātnespējas likuma* 3., 4. un 5. pants. *Maksātnespējas likumā* paredzēti divu veidu procesi – 1) tiesiskās aizsardzības²⁷ (pie-

mērojams tikai juridiskajām personām) un 2) maksātnespējas process²⁸ (piemērojams juridiskajām un fiziskajām personām). Maksātnespējas likumā paredzēta arī iespēja parādniekam un kreditoriem vienoties ārpus tiesas ceļā par tiesiskās aizsardzības pasākumiem, nosaucot to par ārpus tiesas tiesiskās aizsardzības procesu. Juridisko personu maksātnespējas process izpaužas kā bankrota procedūra, kuras ietvaros maksātnespējas procesa administrators izstrādā vai nu ziņojumu par mantas neesamību, vai mantas pārdošanas plānu. Jānorāda, ka arī juridiskās personas maksātnespējas procesā ir iespējams pāriet uz tiesiskās aizsardzības procesu, tādējādi neizpārdodot visu mantu.

Turklāt sodu politiku Latvijā ietekmēja arī 2012. gada 13. decembra grozījumi *Krimināllikumā*²⁹, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, un to mērķis bija, mazinot brīvības atņemšanas sodu termiņus, ne vien panākt noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas maiņu, bet nodrošināt to, lai sods atbilstu noziedzīga nodarījuma bīstamībai un kaitīgumam. Grozījumi skāra visas normas attiecībā uz maksātnespēju.

2014. gada 25. septembrī *Maksātnespējas likumā tika izdarīti grozījumi*³⁰, nosakot, ka turpmāk maksātnespējas procesa administratori amata darbībā ir pielīdzināti valsts amatpersonām. Tādējādi, maksātnespējas procesa administratoriem tika noteikta stingrāka atbildība, jo uz tiem no 2015. gada 1. marta attiecas *Krimināllikuma XXIV nodaļā "Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā"* ietvertie noziedzīgie nodarījumi³¹. Tā kā maksātnespējas procesa administratori nepilda nevienu valsts pārvaldes funkciju, kā arī nerīkojas ar valsts mantu vai naudas līdzekļiem, to pielīdzināšana valsts amatpersonām ir nepamatota. Maksātnespējas procesa administrators ne pēc veikto darbību rakstura, ne amata būtības neatbilst valsts amatpersonas kritērijiem. Analogiskus secinājumus izdarīja *Eiropas Savienības Tiesa* 2015. gada 10. septembra spriedumā lietā C-151/14 *Eiropas Komisija pret Latvijas Republiku*, norādot³², ka notāra darbības Latvijā izdodot notariālos aktus, vedot mantojuma lietas un šķirot laulības, nav uzskatāmas par tiešu un konkrētu dalību valsts varas īstenošanā. Līdz ar to var secināt, ka likumdevējs ne tikai attiecībā uz maksātnespējas procesa administratoriem, bet arī uz citām reglamentētām juristu profesijām rīkojies nepārdomāti.

Šī likumdevēja rīcība ir tikusi ne tikai kritizēta³³, bet arī vērtēta *Latvijas Republikas*

Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2015-03-01³⁴. Spriedumā secināts, ka šāda statusa noteikšana ir neatbilstoša *Latvijas Republikas Satversmes* 106. panta pirmajam teikumam, t. i.: "*Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavieta atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai*", jo tā nenodrošina maksātnespējas procesa administratoriem, kuri vienlaikus ir arī zvērīnāti advokāti, profesionālās darbības garantijas izvēlētajās nodarbošanās saglabāšanai. Satversmes tiesas ieskatā³⁵ valsts amatpersonai noteiktais pienākums deklarācijā ietvert normatīvajos aktos prasīto informāciju par noslēgtajiem uzņēmuma un pilnvarojuma līgumiem un šo līgumu pusēm, kā arī ienākumiem un to gūšanas avotu var nonākt pretrunā ar advokāta darbības konfidencialitātes principu, jo tādējādi varētu tikt atklāta konfidenciāla informācija par advokāta sniegto juridisko palīdzību.

Attiecībā uz maksātnespējas procesa administratoriem, kuri nav zvērīnāti advokāti, *Latvijas Republikas Satversmes tiesa* spriedumu lietā Nr. 2015-04-01 pieņēms 2016. gada 25. februārī³⁶. Sagaidāms, ka arī šis spriedums būs līdzīgs.

II. Pret maksātnespēju vērstie noziedzīgie nodarījumi

Kriminālatbildība³⁷ par pārkāpumiem saistībā ar maksātnespēju noteikta *Krimināllikuma XIX nodaļā "Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā"*, kurā ietverti četri noziedzīgie nodarījumi, proti, atbildība noteikta:

- 1) *par novešanu līdz maksātnespējai* (KL 213. p.),
- 2) *par nepatiesa maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu* (KL 214. p.),
- 3) *par maksātnespējas procesa kavēšanu* (KL 215. p.) un
- 4) *tiesiskās aizsardzības procesa noteikumu pārkāpšanu* (KL 215.¹ p.).

Tomēr, vērtējot *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta* pēdējo desmit gadu judikatūru, nākas secināt, ka atrodami vien 3 nolēmumi (2 no tiem attiecas uz maksātnespējas pieteikuma neiesniegšanu, kas nu jau ir dekriminalizēts nodarījums)³⁸, kas neliecina par plašu tiesu praksi maksātnespējas lietās.

1. Novešana līdz maksātnespējai

Krimināllikuma 213. pantā noteikta kriminālatbildība par novešanu līdz maksātnespējai, ar

to saprotot juridiskās personas maksātnespējas procesa subjekta novešanu līdz maksātnespējai nolaidības dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām citas personas interesēm (KL 213. p. 1. d.), un par juridiskās personas maksātnespējas procesa subjekta tīšu novešanu līdz maksātnespējai, ja ar to radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām citas personas interesēm (KL 213. p. 2. d.). Pirmajā un otrajā daļā paredzētais nodarījums ir mazāk smags noziegums.

Šā nozieguma objekts ir tautsaimniecības intereses komercsabiedrību ekonomiskās darbības sfērā. No objektīvās puses noziegumu raksturo aktīvas darbības vai bezdarbība – juridiskās personas maksātnespējas procesa subjekta novešana līdz maksātnespējai, ja ar to radīts būtisks kaitējums³⁹ (materiāls noziegums). Kā norāda tiesību doktors Aivars Niedre, novešana līdz maksātnespējai notiek, piemēram, iesaistoties nedrošās komercdarbības operācijās, pārmērīgos izdevumos, kā arī fiktīvi atsavinot mantu, slēpjot vai iznīcinot dokumentus u.tml., bet ar bezdarbību, piemēram, darījumu neveikšanā, mantas neapdrošināšanā pret negadījumiem, kā arī izvairīšanās no informācijas sniegšanas par juridiskās personas stāvokli u.tml.⁴⁰

2. Nepatiesa maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšana

Krimināllikuma 214. pantā noteikta kriminālatbildība par nepatiesa maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu, proti, par tāda maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu, kurā sniegta apzināti nepatiesas ziņas vai ziņas slēptas, ja pieteikuma dēļ var tikt pasludināts vai tika pasludināts maksātnespējas process (*apzināti nepatiess maksātnespējas procesa pieteikums*) (KL 214. p. 2.). Apzināti nepatiesa maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšana tiesā (*darbība*), atzīstama par mazāk smagu noziegumu, kurš ir pabeigts ar pieteikuma iesniegšanas brīdi (*formāls noziedzīgs nodarījums*). No subjektīvās puses vainīgā darbības raksturo tiešs nodoms. Šī panta nosacījumi attiecas gan uz juridiskās, gan uz fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu, bet neattiecas uz tiesiskās aizsardzības procesa pieteikuma iesniegšanu⁴¹.

Atbilstoši Maksātnespējas likuma 60. panta pirmās daļas noteikumiem, juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu var iesniegt (*subjekts*) ne tikai pats parādnieks, kreditors (*arī vairāki kreditori ar kopīgu pieteikumu*), bet arī maksātnespējas procesa administrators (*ja pastāv*

likuma 57. p. 8. p. *pazīme*), kā arī Padomes regulas Nr. 1346/2000 29. panta "a" punktā norādītā persona (*galvenās procedūras likvidators*), lai pret parādnieku ierosinātu šīs regulas 3. panta 2. punktā noteikto maksātnespējas procedūru⁴². Attiecībā uz parādnieku, šīs personas ir valdes locekļi un likvidācijas gadījumā likvidators.

Turpretim fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu var iesniegt ne tikai pati persona, proti, Maksātnespējas likuma 127. panta pirmajā un otrajā daļā noteikts, ka fiziskās personas maksātnespējas procesa subjekts var būt jebkura fiziskā persona, kura pēdējo sešu mēnešu laikā ir bijusi Latvijas Republikas nodokļu maksātājs (*tātad, arī ārvalstnieki*) un kurai ir finansiālas grūtības. Turklāt šādu pieteikumu var iesniegt parādnieka aizbildnis vai aizgādnis, kas īsteno parādnieka tiesības un pienākumus saskaņā ar Civillikuma prasībām.

3. Maksātnespējas procesa kavēšana

Krimināllikuma 215. pantā noteikta kriminālatbildība par maksātnespējas procesa kavēšanu, t. i., par informācijas nesniegšanu tiesai, kreditoru sapulcei vai citām likumā paredzētajām institūcijām vai personām vai to maldināšanu, kā arī par darījumu veikšanu par labu vienam vai vairākiem kreditoriem uz citas kreditoru daļas rēķina, ja to tīši izdarījis administrators maksātnespējas procesā (KL 215. p. 2. d.), un par šķēršļu likšanu maksātnespējas procesa gaitā, kas parādnieka (juridiskās personas maksātnespējas procesa subjekta) pārstāvja vai fiziskās personas (fiziskās personas maksātnespējas procesā) rīcībā izpaužas kā izvairīšanās no piedalīšanās lietas izskatīšanā vai kreditoru sapulcē juridiskās personas maksātnespējas procesā, tiesas vai administratora pieprasītās likumā paredzētās informācijas nesniegšana vai slēpšana, nelikumīga mantas atsavināšana, mantas vai darījumu slēpšana, dokumentu nenodošana, slēpšana, iznīcināšana vai viltošana vai citas tīšas darbības, kuras kavē maksātnespējas procesa gaitu (KL 215. p. 3. d.).

Krimināllikuma 215. pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir mazāk smags noziegums (panta otrā daļa) vai smags noziegums (panta trešā daļa). Noziedzīgā nodarījuma objekts ir tautsaimniecības intereses komercsabiedrību dienesta un ekonomiskās darbības sfērā. No objektīvās puses paredzētais noziedzīgais nodarījums galvenokārt izpaužas aktīvās darbībās (tiesas, kreditoru sapulces vai citu likumā paredzēto institūciju vai personu maldināšana,

kā arī darījumi par labu vienam vai vairākiem kreditoriem uz citas kreditoru daļas rēķina), kā arī bezdarbībā (informācijas nesniegšana tiesai, kreditoru sapulcei vai citām likumā paredzētajām institūcijām vai personām), ja to tīši izdarījis administrators (noziedzīgā nodarījuma subjekts) maksātnespējas procesā (KL 215. p. 2. d.). Noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms. Katrai no panta daļām var būt savs speciālais subjekts. Panta otrajā daļā paredzēta atbildība par maksātnespējas procesa administratora tīšām darbībām.

Savukārt Krimināllikuma 215. panta trešajā daļā paredzētais nodarījums no objektīvās puses izpaužas aktīvās darbībās (izvairšanās no piedalīšanās lietas izskatīšanā vai kreditoru sapulcē juridiskās personas maksātnespējas procesā, tiesas vai administratora pieprasītās likumā paredzētās informācijas slēpšana, nelikumīga mantas atsavināšana, mantas vai darījumu slēpšana, iznīcināšana vai viltošana vai citas tīšas darbības, kuras kavē maksātnespējas procesa gaitu), kā arī bezdarbībā (tiesas vai administratora pieprasītās likumā paredzētās informācijas nesniegšana, dokumentu nenodošana, kas kavē maksātnespējas procesa gaitu), ja to tīši izdarījis ne tikai parādnieka pārstāvis vai maksātnespējīgā fiziskā persona, bet arī maksātnespējas procesa administrators (speciālie subjekti).

4. Tiesiskās aizsardzības procesa noteikumu pārkāpšana

Krimināllikuma 215.¹ panta noteikta kriminālatbildība par tiesiskās aizsardzības procesa noteikumu pārkāpšanu, proti, par ierobežotas maksātnespējas gadījumiem paredzētā tiesiskās aizsardzības procesa izmantošanu nolūkā izvairīties no saistību izpildes (KL 215.¹ p. 1. d.), un par šķēršļu likšanu tiesiskās aizsardzības procesā (ierobežotas maksātnespējas gadījumā), kas izpaužas kā tiesas vai administratora pieprasītās likumā paredzētās informācijas nesniegšana vai slēpšana, nelikumīga mantas atsavināšana, mantas vai darījumu slēpšana, dokumentu nenodošana, slēpšana, iznīcināšana vai viltošana vai citas tīšas darbības, kuras kavē tiesiskās aizsardzības procesa gaitu (KL 215.¹ p. 2. d.). Šajā pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums (pirmā daļā – kriminālpārkāpums, otrajā daļā – mazāk smags noziegums) apdraud tautsaimniecības intereses komercsabiedrību dienesta un ekonomiskās darbības sfērā. Objektīvi noziedzīgais nodarījums izpaužas

aktīvās darbībās – tiesiskās aizsardzības procesa izmantošana (pirmā daļa), šķēršļu likšana tiesiskās aizsardzības procesā (ierobežotas maksātnespējas gadījumā), kas izpaužas kā tiesas vai administratora pieprasītās likumā paredzētās informācijas nesniegšana vai slēpšana, nelikumīga mantas atsavināšana, mantas vai darījumu slēpšana, dokumentu nenodošana, slēpšana, iznīcināšana vai viltošana vai citas tīšas darbības, kuras kavē tiesiskās aizsardzības procesa gaitu, vai arī bezdarbībā – tiesas vai administratora pieprasītās likumā paredzētās informācijas nesniegšana, dokumentu nenodošana⁴³. Panta otrajā daļā dotais nodarījuma objektīvo pusi veidojošo darbību uzskaitījums nav izsmeļošs.

Noziedzīgā nodarījuma sastāvs ir pabeigts ar pantā norādīto darbību (bezdarbības) izdarīšanu, kas izpaužas tiesiskās aizsardzības procesa izmantošanā vai šķēršļu likšanā šim procesam neatkarīgi no sekām. Šo noziedzīgo nodarījumu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu, turklāt atbildība par tiesiskās aizsardzības procesa izmantošanu iestājas tikai tad, ja vainīgajam, izmantojot šo procesu, ir bijis nolūks izvairīties no saistību izpildes⁴⁴.

III. Kriminālatbildības par maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu dekriminalizācija

Ar 2009. gada 9. janvāra. *Ministru kabineta rīkojumu* Nr. 6 tika apstiprināta *Kriminālsodu politikas koncepcija*⁴⁵, kurā noteica, ka *Krimināllikumā* nav jāparedz atbildība par nodarījumiem, kas nevar radīt vērā ņemamu kaitējumu sabiedrības interesēm. Proti, tādi nodarījumi ir jādekriminalizē, paredzot par tiem tikai administratīvo atbildību, turklāt neatkarīgi no to izdarīšanas biežuma. Kā norāda profesors Vītolds Zahars⁴⁶, tai pašā laikā jāapzinās, ka ar sodu humanizāciju valsts neatkāpjas no mērķa nepieļaut noziedzīgu nodarījumu izplatību, veikt to prevenciju, rūpēties par drošību, mieru un labklājību. Šajā sakarā jāpiekrīt profesora Andreja Vilka teiktajam, ka lai pilnveidotu valsts tiesiskās politikas sistēmu, nepieciešams izveidot vienotu konsultatīvi institucionālu sistēmu⁴⁷. Šos jautājumus it īpaši varētu attiecināt uz maksātnespējas jautājumiem, jo likumdevēja rīcība šajā jomā ir bijusi visai pretrunīga. Kā konstatē Edgars Stafeckis⁴⁸, tad šobrīd Latvijā lielākā uzmanības daļa tiek pievērsta komercdarbības uzsākšanas procedūru

atvieglošanai un vienkāršošanai, novārtā atstājot komercdarbības izbeigšanas regulējumu – maksātnespējas procesu.

Līdz 2011. gada 1. janvārim *Krimināllikumā* bija ietvertas normas, kas paredzēja atbildību par maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu likumā paredzētajos gadījumos (KL 214. p. 1. d.), kā arī par maksātnespējas procesa noteikumu apzinātu pārkāpšanu, ja to izdarījis kreditors vai cita ieinteresētā persona (KL 215. p. 1. d.)⁴⁹. Neskatoties uz to, ka saskaņā ar *Maksātnespējas likuma* 54. panta trešo daļu atsevišķos gadījumos parādniekam ir pienākums iesniegt maksātnespējas pieteikumu tiesā, šādas tiesības ir arī kreditoriem. Lai arī kreditoriem parādnieka maksātnespējas gadījumā ir iespējas aizstāvēt savas tiesības *Maksātnespējas likumā* un *Civilprocesa likumā*⁵⁰ noteiktajā kārtībā, tomēr praksē kreditori izvēlējās vērsties tiesību aizsardzības iestādēs ar iesniegumu par kriminālprocesa uzsākšanu.

Tādējādi, kā viens no argumentiem tika norādīts tas, ka nav samērīgi parādniekam par pienākuma neizpildīšanu paredzēt bargāko atbildības formu – kriminālatbildību⁵¹. Ievērojot minēto, parādniekam par maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu un kreditoram un citām ieinteresētajām personām par maksātnespējas procesa noteikumu apzinātu pārkāpšanu tika noteikta administratīvā atbildība.

*Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa*⁵² (LAPK) divpadsmitajā "d" nodaļā no 2011. gada 1. janvāra ieviesta divu veidu atbildība par administratīvajiem pārkāpumiem maksātnespējas jomā⁵³, proti, par maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu, t. i., par parādnieka maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu likumā paredzētajos gadījumos (LAPK 166.³⁵ p.), un par maksātnespējas procesa noteikumu pārkāpšanu, t. i., par maksātnespējas procesa noteikumu pārkāpšanu, ja to izdarījusi maksātnespējas procesā iesaistītā persona (LAPK 166.³⁶ p.).

Kompetence izskatīt administratīvos pārkāpumus par parādnieka maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu piekrīt *Valsts policijai* (LAPK 214. p. 1. d.) un *Valsts ieņēmumu dienestam* (LAPK 215.¹ p. 1. d.), savukārt kontrolēt jautājumus, kas saistīti ar maksātnespējas procesa noteikumu pārkāpšanu – tikai *Valsts policijai* (LAPK 214. p. 1. d.).

Maksātnespējas procesa administratore Evija Novičāne rakstā "*Valdes locekļa atbildība par savlaicīgu maksātnespējas pie-*

teikuma neiesniegšanu"⁵⁴ norāda, ka, lai arī *Maksātnespējas likumā* un *Komerclikumā* nav atrodams speciāls regulējums par valdes locekļa atbildību kapitālsabiedrībā, un tāpēc nepamatoti norādīts, ka valdes loceklim par savlaicīgi neiesniegtu maksātnespējas procesa pieteikumu var piemērot vien administratīvo sodu, un cita veida negatīvas sekas nedraud. Valdes locekļa civiltiesiskā atbildība izriet no vispārējām tiesību normām, proti, *Komerclikuma* 169. panta un *Civillikuma* delikttiesību normām⁵⁵.

Kopsavilkums

Maksātnespējas procesa noteikumu pārkāpumi izpaužas galvenokārt kā *Maksātnespējas likuma* noteikto pienākumu nepildīšana (piem., parādnieka pārstāvja pienākumi (MNL 67. p.)), kas atzīstams par civiltiesisku pārkāpumu, jo nav būtiski, vai noteiktais pārkāpums (pienākumu nepildīšana) ir izdarīts aiz neuzmanības. Ne par katra *Maksātnespējas likumā* noteikta pienākuma nepildīšanu ir paredzēta kriminālatbildība. Bet par nelikumīgām parādnieka pārstāvja darbībām ir paredzēta atbildība KL 215. p. trešajā daļā. Visām dispozīcijā minētajām darbībām jābūt izdarītām tikai tīši, kas arī ir galvenais kritērijs, kas nošķir saskaņā ar Krimināllikumu sodāmus maksātnespējas procesa pārkāpumus no civiltiesiskajiem.

Krimināllikuma 213. panta otrajā daļā, 214. pantā, 215. pantā un 215.¹ pantā paredzēto noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms, bet personas subjektīvā attieksme bieži netiek precīzi novērtēta un tādejādi tiek pieņemti lēmumi par atteikšanos uzsākt kriminālprocesus, jo izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva. Savukārt Krimināllikuma 213. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīmju pierādīšana (personas neuzmanība) ir gandrīz neiespējama, ja ir iznīcināta vai pazaudēta dokumentācija (piemēram, dokumenti, kuri jāuzglabā ne mazāk kā piecus gadus).

Būtu jānodrošina lielāka sertificēto maksātnespējas procesa administratoru neatkarība, izbeidzot saskaņotu kandidāta iecelšanu un nodrošinot lielāku nejausības principa ieviešanu tiesiskās aizsardzības procesos.

Atsauces

- ¹ Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006., 5. lpp.
- ² Sīkāk skat.: Kriminoloģija: mācību grāmata/ zin. red. Kristīne Ķīpēna, Andrejs Vilks. Latvijas Neatkarīgo kriminologu asociācija. Papild. izd. Rīga: Nordik, 2004, 301. lpp.
- ³ Maksātnespējas likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 06.08.2010., Nr. 124 (4316).
- ⁴ Maksātnespējas likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 22.11.2007., Nr. 188 (3764), zaudējis spēku 01.11.2010.
- ⁵ Krimināllikums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998., Nr. 199/200 (1260/1261).
- ⁶ Sīkāk skat.: Velyvis S., Mikuckiene V. Origin of bankruptcy procedure in Roman law. Jurisprudencia, 2009, No. 3 (117), pp.285-297.
- ⁷ Jurkāns J. Kreditora intereses maksātnespējas procesā. Jurista Vārds, sākums – 26.09.2000., nobeigums – 10.10.2000.
- ⁸ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, Rīga, 2007, 49. lpp.
- ⁹ Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 02.10.1996., Nr. 165 (650), zaudējis spēku 01.01.2008.
- ¹⁰ 2010. gada Maksātnespējas likuma pārejas noteikumi nosaka, ka maksātnespējas procesos, kuri uzsākti līdz 2007. gada 31. decembrim, tiek piemērotas likuma “Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” normas (2. punkts). Tiesiskās aizsardzības procesos un maksātnespējas procesos, kuri uzsākti laika posmā no 2008. gada 1. janvāra līdz 2010. gada 31. oktobrim, tiek piemērotas minētajā laika posmā spēkā esošā Maksātnespējas likuma normas un uz tā pamata izdotie normatīvie akti (5. punkts).
- ¹¹ Par šo skat.: Šulmane D. Tiesību normu efektivitātes jēdziena problemātika mūsdienu tiesību socioloģijā. Grām.: Juridiskās zinātnes aktuālās problēmas. Rakstu krājums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2012, 281.-295. lpp.
- ¹² Bērziņš J. Maksātnespējas procesa krimināltiesiskie aspekti. Latvijas Vēstnesis, 09.10.2007., Nr.41 (494).
- ¹³ Turpat.
- ¹⁴ Skat.: Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006., 8. lpp.
- ¹⁵ Par šo plašāk skat.: Latvijas tiesību vēsture (2014-2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof. Dr. iur. Dītriha Andreja Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla Latvijas Vēsture fonds, 2000.
- ¹⁶ Soda likums (1936. g. izdevums) ar komentāriem. Sastād. P. Mincs un J. Lauva. Rīga: Valsts tipogrāfijas izdevums, 1936.; skat: Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.; Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
- ¹⁷ Skat.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009., 418. lpp.
- ¹⁸ Skat. arī: Bērziņš J. Maksātnespējas procesa krimināltiesiskie aspekti. Latvijas Vēstnesis, 09.10.2007., Nr.41 (494).
- ¹⁹ Plašāk skat.: Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
- ²⁰ Par padomju tiesībām skat.: Plotnieks A. Padomju Sociālistiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1975., 207-219. lpp.; skat arī: Padomju tiesības. V. Millera un E. Meļķiša redakcijā. Rīga: Zvaigzne, 1978, 311.-346. lpp.
- ²¹ Meļķīsis E. Kā panākt reālu krimināljustīcijas eiropēizāciju? Grām.: Meļķīsis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 277. lpp.
- ²² Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju un bankrotu: LR likums, Ziņotājs, 16.01.1992., Nr.2.
- ²³ Stafeckis E. Maksātnespējas tiesību attīstības ietekme uz komercvidi Latvijā. Grām: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 281. lpp.

- ²⁴ Latvijas Kriminālkodekss: LR likums. Ziņotājs, 01.01.1961., zaudējis spēku 31.03.1999.
- ²⁵ Stafeckis E. Maksātnespējas tiesību attīstības ietekme uz komercvidi Latvijā. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 282. lpp.
- ²⁶ Turpat.
- ²⁷ Tiesiskās aizsardzības process ir tiesiska rakstura pasākumu kopums, kura mērķis ir atjaunot parādnieka spēju nokārtot savas saistības, ja parādnieks nonācis finansiālās grūtības vai uzskata, ka tajās nonāks (MNL 3. p. 1. d.). Tiesiskās aizsardzības process tiek uzsākts ar dienu, kad tiesā ierosināta tiesiskās aizsardzības procesa lieta, un noris līdz dienai, kad tiesa pieņem lēmumu par tiesiskās aizsardzības procesa izbeigšanu (MNL 3. p. 2. d.).
- ²⁸ Juridiskās personas maksātnespējas process skaidrots, ka tas ir tiesiska rakstura pasākumu kopums, kura ietvaros no parādnieka mantas tiek segti kreditoru prasījumi, lai veicinātu parādnieka saistību izpildi (MNL 4. p. 1. d.), turklāt, šis process tiek uzsākts ar dienu, kad tiesa ar spriedumu pasludinājusi maksātnespējas procesu, un noris līdz dienai, kad tiesa pieņem lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu (MNL 4. p. 2. d.). Fizisko personu maksātnespējas process raksturojas ar to, ka tas sastāv no bankrota procedūras (norit atbilstoši ziņojumam par mantas neesamību vai mantas pārdošanas plānam) un secīgi tam sekojošas saistību dzēšanas procedūras (norit atbilstoši saistību dzēšanas plānam). Ar fiziskās personas maksātnespējas procesu saprot tiesiska rakstura pasākumu kopumu, kura mērķis ir pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus no parādnieka mantas un dot iespēju parādniekam, kura manta un ienākumi nav pietiekami visu saistību segšanai, tikt atbrīvotam no neizpildītām saistībām un atjaunot maksātnespēju (MNL 5. p. 1. d.). Fiziskās personas maksātnespējas process tiek uzsākts ar dienu, kad tiesa ar spriedumu pasludinājusi maksātnespējas procesu, un noris līdz dienai, kad tiesa pieņem lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu (MNL 5. p. 2. d.).
- ²⁹ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 27.12.2012., Nr. 202 (4805).
- ³⁰ Grozījumi Maksātnespējas likumā. LR likums, Latvijas Vēstnesis, 15.10.2014. Nr. 204 (5264).
- ³¹ Personu, kura likuma izpratnē ir amatpersona, atšķirībā no personas, kura nav tāda, pēc procesa virzītāja ierosinājuma var saukt pie kriminālatbildības par Krimināllikuma 317. - 330. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu.
- ³² Sk.: Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 10. septembra SPRIEDUMS Lietā C-151/14. Valsts pienākumu neizpilde – LESD 49. pants – Brīvība veikt uzņēmējdarbību – Notāri – Pilsonības nosacījums – LESD 51. pants – Dalība valsts varas īstenošanā. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=167285&pageIndex=0&doclang=lv&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=429067> (aplūkots 05.01.2015.).
- ³³ Sk.: Novicāns K. Maksātnespējas procesa administratoru statusa reforma. Jurista Vārds, 30.09.2014. Nr. 38 (840); Muciņš L. Valsts amatpersonas statuss maksātnespējas procesa administratoriem: problemātiskie aspekti. Jurista Vārds, 01.12.2015. Nr. 47 (899).
- ³⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01, par 2014. gada 25. septembra likuma “Grozījumi Maksātnespējas likumā” 2. panta un 2014. gada 30. oktobra likuma “Grozījumi likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 106. panta pirmajam teikumam. Latvijas Vēstnesis, 23.12.2015., Nr. 251 (5569).
- ³⁵ Sk.: turpat, sprieduma 21.2.punkts.
- ³⁶ Sk.: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2015-04-01_PR_par_ierosinasanu.pdf (aplūkots 05.01.2015.).
- ³⁷ Kriminālatbildība ir subjekta, kas izdarījis noziedzīgu nodarījumu, pienākums izciest Krimināllikumā paredzēto sodu. Skat.: Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga: N.I.M.S., 2013, 404. lpp.
- ³⁸ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 10.12.2013. lēmums lietā Nr. SKK-463/2013. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedumi un lēmumi

2013. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, K-317. lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 21.08.2008. lēmums lietā Nr. SKK-484/08. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 248. lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 03.05.2006. lēmums lietā Nr. SKK-273. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2006. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 158. lpp.
- ³⁹ Būtisks kaitējums likuma "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" 23. panta izpratnē: 1) nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par piecu tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu, un apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātās intereses; 2) nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par desmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu; 3) ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses.
- ⁴⁰ Niedre A. Noziedzīgie nodarījumi tautsaimniecībā. Grām: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009., 458. lpp.
- ⁴¹ Turpat.
- ⁴² Padomes Regula (EK) Nr. 1346/2000 (2000. gada 29. maijs) par maksātnespējas procedūrām. Oficiālais Vēstnesis L 160, 30/06/2000. Lpp. 0001 - 0018.
- ⁴³ Skat.: Niedre A. Noziedzīgie nodarījumi tautsaimniecībā. Grām: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009., 465.-466. lpp.
- ⁴⁴ Skat.: turpat, 466. lpp.
- ⁴⁵ Par Kriminālsodu politikas koncepciju. Ministru kabineta 09.01.2009. rīkojums Nr. 6/LV, 6 (3992), 13.01.2009.
- ⁴⁶ Zahars V. Kriminālpolitika: mūsdienu tendences un procesi. Monogrāfija. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds Saule, 2014., 119. lpp. Par krimināltiesisko politiku skat. arī: Vilks A. Krimināltiesiskā politika: diskursa analīze un attīstības perspektīvas. Rīga: Drukātava, 2013.
- ⁴⁷ Vilks A. Krimināltiesiskā politika: diskursa analīze un attīstības perspektīvas. Rīga: Drukātava, 2013., 244. lpp.
- ⁴⁸ Stafekis E. Maksātnespējas tiesību attīstības ietekme uz komercvidi Latvijā. Grām: Komertiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 279. lpp.
- ⁴⁹ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 10.11.2010., Nr.178 (4370).
- ⁵⁰ Civilprocesa likums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998., Nr.326/330 (1387/1391).
- ⁵¹ Anotācija – Grozījumi Krimināllikumā. 21.10.2010. likums/LV, 178 (4370), 10.11.2010./Stājas spēkā 01.01.2011.
- ⁵² Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums, Ziņotājs, 20.12.1984., Nr.51.
- ⁵³ Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 17.11.2010., Nr.183 (4375).
- ⁵⁴ Novicāne E. Valdes locekļa atbildība par savlaicīgu maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu. Grām: Komertiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 234. lpp.
- ⁵⁵ Novicāne E. Valdes locekļa atbildība par savlaicīgu maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu. Grām: Komertiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 234. lpp. Skatīt arī: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām: Komertiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 182.-232. lpp.

Abstract

The article contains analysis of the legal norms that govern criminal liability for risks posed to insolvency. Based on case law and conclusions made by the law scholars, the preconditions have been studied the presence of which has to be proven in order to enable calling of a person to criminal account for leading to insolvency, filing of a fraudulent application for insolvency proceedings, hindering the insolvency proceedings and breach of the conditions of legal protection. The study enables deepen understanding of the preconditions to application of the law and helps to gain knowledge of criminal legal protection of insolvency and to avoid any behavior patterns that might be interpreted as criminal.

The period since enactment of the new *Insolvency Law* that has changed the concept of insolvency as well as the course of procedure and therefore has affected the application of criminal legal protection has been too short for development of judiciary in this area. The few sources of scientific literature on the regulation of criminal legal protection of insolvency in the *Criminal Law* had been published before enactment of the new *Insolvency Law*. Five years of operation of the Insolvency Law is a kind of milestone for updating the issues of criminal legal protection of insolvency and extended assessment of the insolvency regulations in the *Criminal Law*.

Аннотация

В статье дан анализ правовых норм, предусматривающих уголовную ответственность за посягательство на процесс неплатежеспособности. На основании заключений правоведов и судебной практики исследованы условия, которые необходимо доказать, чтобы лицо можно было привлечь к уголовной ответственности за доведение до неплатежеспособности, за подачу ложного заявления о процессе неплатежеспособности, за промедление процесса неплатежеспособности и нарушение правил правовой защиты процесса. Исследование позволяет лучше понять правила применения закона, получить знания об уголовно-правовой защите неплатежеспособности, а также избежать таких действий, которые можно трактовать как преступные.

Времени, прошедшего с момента вступления в силу нового *Закона о неплатежеспособности*, который изменил концепцию неплатежеспособности и ход процедуры, тем самым повлияв на уголовно-правовую защиту, недостаточно для того, чтобы появилась судебная практика в упомянутой сфере. Источников научной литературы о регулировании уголовно-правовой защиты неплатежеспособности в *Уголовном законе* немного, притом они опубликованы еще до вступления в силу нового *Закона о неплатежеспособности*. Пять лет действия Закона о неплатежеспособности – подходящий момент для актуализации проблематики уголовно-правовой защиты неплатежеспособности и углубленной оценки требований к неплатежеспособности в *Уголовном законе*.

IZVAROŠANAS KVALIFIKĀCIJA

*Dr. iur. Dainis Mežulis,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas asociētais profesors,
Biznesa augstskolas "Turība" vadošais pētnieks, Latvija*

2014. gada 15. maijā Krimināllikumā tika izdarīti grozījumi¹, radikāli mainot kriminālatbildību par izvarošanu un citiem dzimumnoziegumiem². Ar 2015. gada 12. novembra grozījumiem³ no trīs uz pieciem gadiem tika palielināts sods par personu grupā izdarītu izvarošanu un nepilngadīgā izvarošanu, kā arī palielināts noilguma laiks par nodarījumu pret nepilngadīgo. Raksta mērķis ir, izvērtējot grozījumu nepieciešamības pamatojumu, salīdzinājumu ar citās valstīs noteikto atbildību un, analizējot nodarījuma pazīmes, noskaidrot dzimumnoziegumu kvalifikācijas īpatnības.

Likumprojekta pamatojumā⁴ norādīts, ka grozījumi nepieciešami, lai izpildītu Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2011/93/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/68/TI⁵ (turpmāk – Direktīva). Saskaņā ar Direktīvu valstīm jānosaka atbildība par šādiem nodarījumiem:

1) bērna, kurš nav sasniedzis dzimumpilngadības vecumu⁶, iesaistīšanu par seksuālu **darbību** liecinieku seksuālos nolūkos, pat ja bērnam nav tajās jāpiedalās, paredzētais maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz viens gads. (Ja bērns ir seksuālas **vardarbības** liecinieks – maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz divi gadi);

2) iesaistīšanās seksuālās darbībās ar bērnu, kurš nav sasniedzis dzimumpilngadības vecumu, paredzētais maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz pieci gadi;

3) iesaistīšanās seksuālās darbībās ar bērnu:

a) ļaunprātīgi izmantojot atzītu uzticību, autoritāti vai ietekmi uz bērnu, paredzētais maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz astoņi gadi, ja bērns nav sasniedzis dzimumpilngadības vecumu, un vismaz trīs gadi, ja bērns minēto vecumu ir sasniedzis;

b) ļaunprātīgi izmantojot bērna īpaši neaizsargāto situāciju, kas radusies jo īpaši garīgu vai fizisku traucējumu vai tādās situācijās dēļ, kurā bērns ir atkarīgs, paredzētais maksimālais

brīvības atņemšanas sods ir vismaz astoņi gadi, ja bērns nav sasniedzis dzimumpilngadības vecumu, un vismaz trīs gadi, ja bērns minēto vecumu ir sasniedzis;

c) izmantojot piespiešanu, spēku vai draudus, paredzētais maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz desmit gadi, ja bērns nav sasniedzis dzimumpilngadības vecumu, un vismaz pieci gadi, ja bērns minēto vecumu ir sasniedzis;

4) bērna iesaistīšana seksuālās darbībās ar trešajām personām, izmantojot piespiešanu, spēku vai draudus, paredzētais maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz desmit gadi, ja bērns nav sasniedzis dzimumpilngadības vecumu, un vismaz pieci gadi, ja bērns minēto vecumu ir sasniedzis.

Turklāt anotācijā norādīts, ka grozījumi nepieciešami, jo KL 159. pants (izvarošana) aptver ļoti šauru darbību loku – pēc tā ir kvalificējams tikai dzimumakts starp sievieti un vīrieti. Ja noziedzīgs nodarījums neizpaužas kā dzimumakts, nodarījums ir jākvalificē saskaņā ar KL 160. pantu (seksuāla vardarbība), kā vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana. Abi iepriekš minētie nodarījumi ir vienlīdz smagi, jo to sankcijas ir analogas. Līdz ar to secināts, ka KL 159. un 160. pantā paredzēto nodarījumu nošķiršana nav objektīvi pamatota. Tāpat anotācijā, atsaucoties uz Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumu par tiesu praksi krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162. panta (pavešana netiklībā)⁷, norādīts, ka regulējums ir vērtējams kā neskaids un diskutabls, jo robeža starp KL 160. un 162. pantu nav precīzi noteikta, un tas praksē rada kvalifikācijas problēmas, vērojama atšķirīga pamatsastāva un kvalificējošo pazīmju izpratne, kas izraisījusi kļūdainus kvalifikācijas risinājumus. Turklāt grozījumu nepieciešamība anotācijā pamatota ar to, ka saskaņā ar KL 159. un 160. panta regulējumu kriminālatbildība iestājas, ja attiecīgās darbības ir izdarītas, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli. Vienlaikus praksē ir iespējamās situācijas, kad persona ir piespiesta

uz šādām darbībām bez fiziskas vardarbības vai tās draudiem. Upuru reakcija uz apdraudējumu un spēja pretoties var būt ļoti dažāda, tāpat arī dažādi var būt līdzekļi, kā panākt dzimumaktu vai citu seksuālu darbību veikšanu ar cietušo. Īpaši neaizsargāti šajā aspektā ir bērni. Atbilstoši minētajam Direktīvā par sodāmu atzīta arī iesaistīšanās seksuālās darbībās ar bērnu, izmantojot piespiešanu vai ļaunprātīgi izmantojot atzītu uzticību, autoritāti vai ietekmi uz bērnu. Līdzīgi arī Eiropas Padomes 2011. gada 11. maija Konvencijā par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu⁸, kurai Latvija nav pievienojusies, ir uzsvērts, ka sodāma ir jebkāda seksuāla darbība, kas izdarīta bez piekrišanas arī tajos gadījumos, kad vardarbības upuris nav izrādījis fizisku pretestību. Ievērojot minēto, anotācijā secināts, ka Latvijas krimināltiesiskais regulējums ir pārāk šaurs.

Neatbilstība konstatēta arī atbildības par bērnu apdraudējumiem gradācijā, jo KL šāds kritērijs ir mazgadība un nepilngadība, bet Direktīva paredz bargākas sankcijas nodarījumiem, kuros cietuši dzimumbrieduma vecumu (Latvijā – 16 gadus) nerasnieguši bērni.

Anotācijā pieminēts arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma „*M. un C. pret Rumāniju*” 111. rindkopa⁹ un „*C.A.S. un C.S. pret Rumāniju*” sprieduma 82. rindkopa¹⁰, kur norādīts valstu pienākums nodrošināt bērna interešu aizsardzību arī ieviešot efektīvus krimināltiesiskus līdzekļus.

Atbilstoši grozījumiem, saskaņā ar KL 159. panta 1. daļu *izvarošana ir dzimumakts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli vai dzimumakts pret cietušā gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo.*

Pareizai noziedzīga nodarījuma kvalifikācijai lietderīgi noskaidrot nodarījuma pazīmes atbilstoši teorijā izstrādātajam daļījumam noziedzīga nodarījuma sastāva elementos – objekts, objektīvā puse, subjekts, subjektīvā puse.

Normas efektīvai piemērošanai vispirms jānoskaidro atbilstošo interešu apdraudējums, proti, nodarījuma objekts. Objekts ļauj izprast, kāpēc atbilstošais nodarījums ir kriminalizēts, kā arī nodarījuma kvalifikācijas procesā pareiza apdraudēto interešu noteikšana ļauj precīzi norobežot saskarīgus nodarījumus. Atbildība par izvarošanu ir iekļauta XVI nodaļā Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību. Līdz ar to izvarošanas objekts ir atvasināms no šā grupas objekta.

Tomēr ne iekšējos, ne ārējos normatīvajos aktos šie aizsargājami labumi nav skaidroti. Tas pamatojams ar to, ka izvarošana ir tipisks visos laikos un visās sabiedrībās pastāvējis noziegums, kura amoralitāte ir pašsaprotama. Šīs intereses ir jāaizsargā saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes¹¹ 94. pantā noteiktajām tiesībām uz personas neaizskaramību, kas līdzās citiem sabiedrībā pieņemtajiem personas neaizskaramības nosacījumiem ietver arī seksuālu neaizskaramību, ja persona to nevēlas. Šādas tiesības noteiktas arī citos cilvēktiesības reglamentējošajos dokumentos¹². Tāpat atzīts, ka vardarbība uz dzimuma pamata ir seksuālas diskriminācijas forma¹³, kas saistīta ar privātuma pārkāpšanu¹⁴. Atrodams arī norādes, ka minētais nodarījums apdraud seksuālo autonomiju¹⁵, seksuālo pašnoteikšanos¹⁶ vai fizisko integritāti un nodarījums izpaužas kā diskriminējoša vardarbība¹⁷. Ievērojot iepriekš minēto, izvarošanas **objekts** šaurā nozīmē ir **dzimumneaizskaramība**. Tas attiecas gan uz bērniem, kuru seksuāla izmantošana nav pieļaujama, gan uz jebkuru personu, kura tiek izmantota, ignorējot tās gribu. Plašākā nozīmē, attiecībā uz personu, kura ir dzimumbrieduma vecumā, un var lemt par savām seksuālajām prioritātēm, nodarījuma objekts ir personas seksuālās izvēles brīvība jeb **dzimumbrīvība**, kas nozīmē no jebkādas piespiešanas pasargātu seksuālo attiecību izvēles brīvību. Persona pati var brīvi izvēlēties ar ko un kad stāties dzimumattiecībās, nepaskaidrojot atteikuma iemeslus. Pieņemami arī citi apzīmējumi, piemēram, seksuālā integritāte vai seksuālā autonomija, kas saistās ar personas fizisko un psihisko pašnoteikšanos.

Dzimumbriedumu nerasniegušu personu apdraudējuma gadījumā nodarījuma **objekts** ir **dzimumneaizskaramība**, jo bērna seksuāla izmantošana nav pieļaujama ne tikai tāpēc, ka ir dziļi amorāla, bet arī tādēļ, ka var nodarīt tam būtisku kaitējumu. Protams, bērni noteiktā vecumā iegūst kaut kādu ar dzimumattiecībām saistītu pieredzi. Lemjot par kriminālatbildību, noteicošais kritērijs ir tieši bērna seksuālā ekspluatācija. “Seksuāla izmantošana” ir vērtējuma jēdziens, un, lai no tā izvairītos, daudzu valstu likumos ir ietverti īpaši vecuma starpības un konkrēti bērna atkarības stāvokļa kritēriji, kuriem pastāvēt, nodarījumu atzīst par seksuālu vardarbību.

Tā kā pieaugusi persona pati var izlemt, vai viņa ir aizskarta un vai vainīgā persona jāsauc

pie kriminālatbildības, **Kriminālprocesa likuma**¹⁸ **7. panta otrajā daļā** noteikts, ka par Krimināllikuma 159. panta pirmajā daļā un 160. panta pirmajā daļā paredzēto nodarījumu kriminālprocesu uzsāk, ja saņemts pieteikums no personas, kurai nodarīts kaitējums. Kriminālprocesu var uzsākt arī tad, ja nav saņemts pieteikums no personas, kurai nodarīts kaitējums, ja šī persona sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem pati nespēj īstenot savas tiesības. Jāatzīmē, ka Latvijas Republikas Saeimā trešajam lasījumam ir virzīts likumprojekts, saskaņā ar kuru paredzēts izņemt no Kriminālprocesa likuma 7. panta norādi uz Krimināllikuma 159. un 160. pantu. Vienlaikus paredzēts papildināt Kriminālprocesa likumu ar noteikumiem, saskaņā ar kuriem kriminālprocesu var izbeigt, ja cietušais nevēlas sadarboties ar tiesību aizsardzības iestādēm¹⁹.

Vēsturiski ir pastāvējis uzskats, ka dzimumbrīvība nepiemīt personai, kas nodarbojas ar prostitūciju, jo tā dzimumbrīvību ir ierobežojusi ar merkantīlām tieksmēm, apņēmoties stāties dzimumattiecībās ar ikvienu personu, kas maksā par šo pakalpojumu. Tāpēc, ja persona ar vardarbību piespiedusi uz dzimumaktu prostitūtu, kurai ir samaksājusi vai apņēmusies samaksāt par šo pakalpojumu, bet tā atteikusies izpildīt šīs darbības, vainīgais var atbildēt tikai par vardarbību, bet ne par izvarošanu²⁰. Tāpat agrāk uzskatīja, ka vīrs nevar izvarot savu sievu, jo ģimene tiek radīta laulāto kopdzīvei, tādējādi sievietei, stājoties laulībā, labprātīgi ierobežo dzimumbrīvību. Mūsdienās sieviešu tiesību aizsardzības aktos norādīts, ka sievietei šādas tiesības saglabājas arī attiecību ar laulāto ietvaros un izvarošanai ģimenē (*marital rape*) jābūt kriminalizētai²¹.

No vārda “izvarošana” etimoloģijas var spriest, ka runa ir par vardarbīgu rīcību, tomēr jēdziens mūsdienu izpratnē tiek lietots tikai no XX gadsimta sākuma; līdz tam lietoja semantiski visai neskaidrus jēdzienus – nešķīstība, piemēram, “kam ar nešķīstību varas darbi darīti”, goda laupīšana, miesaskārīga darbība, kopošanās.

Tradicionāli ar izvarošanu saprata ne vīrieša, bet tikai sievietes izvarošanu un šāda veida seksuālu vardarbību pret bērniem. Arī starptautiskajos dokumentos vairāk tiek uzsvērts tieši šis aspekts. Tomēr Krimināllikumā pēc samērā ilgām diskusijām atbildība noteikta neatkarīgi no tā, kāda dzimuma ir cietusī persona. Šis var būt negatīvs grozījumu aspekts, jo krimināltiesiskajām normām būtu jābūt

vērstām uz mazāk aizsargāto sabiedrības locekļu interesēm, taču pašreizējā panta redakcija neļauj īpaši nodalīt sievieti kā personu, kura ir īpaši jāaizsargā. Jāatzīmē, ka izvarošana var būt arī citu noziegumu elements, piemēram, **KL 71.² pantā noteikta atbildība par** noziegumu pret cilvēci, tas ir, par darbību, kas veikta kā daļa no plaša vai sistemātiska uzbrukuma civiliedzīvotājiem un izpaudusies kā izvarošana, **KL 117. panta 7. punktā noteikta atbildība par** slepkavību, ja tā saistīta ar izvarošanu. Šajos gadījumos nodarījuma galvenais tiešais objekts nav dzimumbrīvība, bet gan citas intereses.

Saskaņā ar grozījumiem Krimināllikumā izvarošanas objektīvā puse izpaužas vienā no šādiem veidiem:

- dzimumakts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli,
- dzimumakts pret cietušā gribu, lietojot vardarbību,
- dzimumakts pret cietušā gribu, lietojot draudus,
- dzimumakts pret cietušā gribu, izmantojot uzticību,
- dzimumakts pret cietušā gribu, izmantojot autoritāti,
- dzimumakts pret cietušā gribu, izmantojot citādu ietekmi uz cietušo.

Nodarījums likumā formulēts kā dzimumakts, kas noziedzīgu raksturu iegūst tāpēc, ka vainīgais to izdarījis pret cietušā gribu vai izmantojis cietušā bezpalīdzības stāvokli. Ar dzimumaktu šajā gadījumā jāsaprot vīrieša dzimumlocekļa ievadi sievietes dzimumorgānā – makstī, neatkarīgi no tā, vai pēc ievadīšanas ir/nav izdarītas kādas ķermeniskas kustības vai iestāties orgasms un notikusi spermas noplūšana²². Ja izdarīts gan dzimumakts, gan arī anāla vai orāla dzimumtieksmes apmierināšana, veidojas izvarošanas un Krimināllikuma 160. panta otrajā daļā paredzēto nodarījumu kopība.

Iepriekšējā panta redakcijā nodarījums bija apzīmēts ar jēdzienu dzimumsakari. Docents J. Bergins šajā sakarībā norādīja, ka jēdziens “dzimumsakari” ir pārāk plašs izvarošanas definējumam, jo aptver arī citus dzimumnoziegumus²³. Šis jēdziens šajā gadījumā ir precīzāks, jo labāk raksturo nozieguma būtību. Jāpiebilst, ka 1903. un 1933. gada Sodu likumos tika lietots tam laikam atbilstošs apzīmējums – “kopošanās”.

Tātad pabeigta izvarošanai ir jākonstatē vismaz daļēja vīrieša dzimumlocekļa ievadīšana sievietes makstī. Dzimumlocekļa saskare ar

sievietes ārējiem dzimumorgāniem izvarošanas sastāvu neveido, vai arī atkarībā no vainīgās personas gribas ievirzes – var veidot nepabeigtas izvarošanas sastāvu. Teorētiski analizēti gadījumi, kad dzimumakts uzsākts labprātīgi, bet persona to nevēlas turpināt. Turpretim partneris to vēlas novest līdz galam, pretēji cietušā gribai. Šajā sakarā norādīts uz pretējiem viedokļiem, proti, nodarījums nav uzskatāms par izvarošanu, jo dzimumakts uzsākts labprātīgi un personas turpmākās darbības nav cēloņsakarībā ar dzimumakta panākšanu²⁴. Nodarījuma formulējums Krimināllikumā (dzimumakts pret cietušā gribu), ļauj nodarījumu interpretēt plaši, un teorētiski izvarošanai atbilst arī gadījumi, kad dzimumakts uzsākts labprātīgi, bet turpināts vardarbīgi pret cietušā gribu. Turpretim grūti iedomāties situāciju, kad dzimumakts uzsākts labprātīgi, bet turpināts pret cietušā gribu, izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo. Šajos gadījumos dzimumakta panākšana ir saistīta ar ietekmi uz cietušo, bet, ja tas uzsākts labprātīgi, citai ietekmei nav noteicošas nozīmes.

Pirmais likumā paredzētais izvarošanas veids ir dzimumakts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli. Šajā gadījumā vainīgais izmanto situāciju, kad cietušais atrodas stāvoklī, kas atņem tam iespēju paust gribu vai pretoties, turklāt to viņš nav panācis, lietojot vardarbību vai draudus. Bezpalīdzības stāvoklis ir tad, ja persona fizisku trūkumu vai psihisku procesu dēļ nespēj saprast notiekošo, izteikt gribu vai aizstāvēties. Šāds cietušais var būt:

- persona, kura nespēj saprast notiekošā būtību:
  - jo tai ir garīgi traucējumi;
  - tā ir mazgadīga;
  - tā atrodas bezsamaņas stāvoklī;
- persona, kurai neļauj aizsargāties fiziskie trūkumi, piemēram, paralīze vai fiziskā brieduma trūkums.

Pirmajā gadījumā nodarījums ir noziedzīgs, ja persona noteiktu apstākļu dēļ nespēj apzināties notiekošo, līdz ar to arī izteikt gribu. Apstākļi, kas neļauj apzināties notiekošo, var būt psihiska saslimšana vai garīga atpalcība. Cietušais šajā gadījumā nav ikviena garīgi atpalikusi vai psihiski slima persona, bet gan tikai tāda, kuras psihisko traucējumu raksturs neļauj tai apzināties notiekošo vai saprast ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi. Vai nodarījumam katrā konkrētā gadījumā ir nozieguma raksturs, jāizlemj tiesai, pamatojoties uz atbilstošas tiespsihiatriskās vai kompleksās

ekspertīzes atzinumu par cietušā stāvokli. Vēsturiski ir eksistējuši noteikumi, kas nosaka, ka katrs dzimumakts ar nepieskaitāmu personu ir uzskatāms par izvarošanu. Lai persona varētu izteikt gribu, tai jāapzinās notiekošais; ja cietušais neapzinās savas darbības vai nespēj tās vadīt, nevar arī prasīt gribas izpaušmi. Tāpēc, ja persona apzināti izmanto dzimumaktam cietušā apziņas un gribas trūkumu attiecībā uz dzimumaktu, jālemj jautājums par kriminālatbildību.

Līdzīgi ir nosacījumi saistīti ar personu, kura nepietiekamā vecuma dēļ nespēj saprast notiekošo, un tāpēc ir bezpalīdzības stāvoklī. Šajā sakarībā diskutējams ir viedoklis, ka jebkurš dzimumakts, kas izdarīts ar mazgadīgu – četrpadsmito dzīvības gadu nesaņiegušu personu, – uzskatāms par izvarošanu, izmantojot cietušā bezpalīdzību. Saskaņā ar Krimināllikumā noteikto dzimumakts ar mazgadīgo uzskatāms par izvarošanu tikai gadījumā, ja tā nespēj saprast dzimumakta būtību. Ja mazgadīga persona saprot dzimumakta nozīmi un labprātīgi piekrīt tam, var rasties šaubas par bezpalīdzības stāvokli, īpaši gadījumos, kad nav izmantots arī pieauguša cilvēka pārkums vai cita ietekme. Šī ir uzskatāma par Krimināllikuma nepilnību, jo starptautiskie tiesību dokumenti prasa ieviest efektīvu bērnu aizsardzību, taču mazgadīgo aizsardzība no šādas vardarbības izriet no tiesu prakses un tiesību teorijas, bet tiešā veidā likumā nav noteikta. *Krimināllikums ir jāpildveido, precīzi nosakot, ka dzimumsakars, izmantojot mazgadīgu personu, ir izvarošana.* Protams, atstājot vietu tiesas izvērtējumam praksē, vai notikusi mazgadīgas personas izmantošana vai arī tās ir kaut arī pāragras – tomēr jauniešu attiecības.

Personas bezpalīdzība ir arī tad, ja konkrētā situācijā tās apziņa noteiktu iemeslu dēļ nedarbojas, piemēram, saslimstot ar smagu slimību, kas nav psihiska, smagi saindējoties ar alkoholu vai citām reibinošām un ķīmiskām vielām. Nav svarīgi, vai vainīgais novedis cietušo bezsamaņas stāvoklī vai arī ļaunprātīgi izmantojis situāciju, kad cietušais, nonākot šādā stāvoklī, nespēj apzināties notiekošo. Pastāv uzskats, ka šāda izvarošana iespējama arī, personai atrodoties dziļā miegā. Tomēr arī šajos gadījumos nodarījums ir noziedzīgs tikai tad, ja cietušais iesniedz pieteikumu, uzskatot, ka izmantota viņa bezpalīdzība.

Dzimumaktu var uzskatīt par izdarītu, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli, ja tas izdarīts ar cietušo, kurš gan spēj apzināties

notiekošo, tomēr nespēj izteikt gribu un pretoties, piemēram, smaga reibuma gadījumā, vai izrādīt pretestību pilnīgas vai daļējas paralīzes gadījumā.

Dzimumakts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli, ir vienīgais gadījums, kad izvarošanā nav iekļauta prasība izvērtēt cietušā attieksmi pret dzimumaktu. Visos pārējos gadījumos ir noteikts, ka nodarījums ir atzīstams par izvarošanu tikai tad, ja dzimumakts ir izdarīts **pret cietušā gribu**. Noteikumi attiecībā uz cietušā gribu nebija iekļauti arī panta iepriekšējā redakcijā²⁵. Attiecībā uz cietušā gribas interpretāciju būtu jānoskaidro gribas pauduma saturs un forma. Saturiski no gribas pauduma jābūt saprotamam, ka cietušais nevēlas dzimumaktu konkrētajā brīdī, vietā vai ar konkrēto personu. Turklāt šī izpausme var notikt jebkurā brīdī. Kā jau minēts, teorētiski iespējami gadījumi, kad cietušais nevēlas uzsākt dzimumakta turpināšanu. Gribas pauduma formai ir jābūt tādai, kas ļauj partnerim saprast nevēlēšanos veikt dzimumaktu. Gribas paudums var būt izteikt verbāli vai arī ar ķermeņa kustībām pausta nevēlēšanās izdarīt dzimumaktu. Praksē var būt saskarsme ar dažādām klišejām un aizspriedumiem, piemēram: “klusēšana – piekrišana”; “nē nozīmē varbūt” un “jā nebūt nenozīmē jā”²⁶. Tomēr no likumā iekļautā formulējuma var secināt, ka cietušais attiecībā uz dzimumaktu savu gribu ir izpaudis, norādot, ka dzimumaktu nevēlas. Likumā nav iekļauta prasība izrādīt aktīvu pretestību, tomēr problemātiska var būt arī tādas izvarošanas pierādīšana, kur cietušais būs teicis, ka nevēlas dzimumaktu, bet tomēr aktīvi tajā piedalījies vai arī, uz āru nepaužot savu attieksmi, tomēr pasīvi tajā piedalījies. Par piekrišanas interpretācijas jautājumiem plašsaziņas līdzekļos ir daudz diskusiju²⁷, parasti tās rodas, cietušajam izvīrot prasību pret kādu sabiedrībā pazīstamu personu, kad apsūdzētais noliedz, ka dzimumakts noticis bez piekrišanas. Parasti tiek secināts, ka piekrišanas interpretācijā notikušas izmaiņas un seksuāla vardarbība ir ne vien tad, kad cietušais teicis “nē”, bet arī tad, kad viņš nav teicis “jā”.

Šaubām par dzimumaktu pret cietušā gribu nevajadzētu rasties gadījumos, kad tas izdarīts, lietojot vardarbību vai draudus. Nedz vardarbību, nedz draudus raksturojošās pazīmes Krimināllikumā nav dotas, atstājot to tiesību piemērotāja un doktrīnas ziņā²⁸.

Ar vardarbību saprot vainīgās personas fizisku iedarbību nolūkā panākt dzimumaktu. Šī ir izvarošana tradicionālajā izpratnē, jo klaji un nepārprotami tiek ignorēta no cietušā

neaižskaramības izrietošā dzimumbrīvība. Šo izvarošanas veidu raksturo šādas pazīmes:

- dzimumakta panākšanai vainīgais lieto fizisko spēku;
- spēks lietots iedarbībai uz cietušās personas ķermeni;
- spēks lietots nolūkā pārtraukt vai nepieļaut pretošanos dzimumaktam.

Pirmā pazīme nosaka, ka vainīgais cietušā faktiskās vai iespējamās pretestības pārvarēšanai lieto varu, respektīvi, muskuļu spēku, piemēram, sitot ar dūrēm pa cietušā seju vai ķermeni. Vardarbības veidi var būt dažādi, taču tai jābūt tādai, kas konkrētos apstākļos pret cietušo ir pietiekama tā pretestības pārvarēšanai un dzimumakta īstenošanai. Vardarbība var būt tik intensīva, ka tūlīt pēc tās sākuma atņem pretošanās iespēju, vai arī tā ir tik neatlaidīga un ilgstoša, ka pamazām atņem upurim spēkus un līdz ar to pretestības spēju. Nav svarīgi, vai vardarbību ir lietojusi persona, kas izdara dzimumaktu, vai cits dalībnieks, kurš, darbojoties kopīgi, pats dzimumaktu neveic. Šāda vardarbība var būt saistīta ar fizisku sāpju nodarīšanu un rīku vai līdzekļu, piemēram, naža, mieta vai akmens, lietošanu. Taču iespējams, ka, lietojot vardarbību, fiziskas sāpes cietušajam nav nodarītas, piemēram, vainīgais nesit cietušo, bet gan tur vai sasiens cietušā rokas vai citus locekļus, tādējādi ierobežojot tā pretestības iespēju.

Ja vainīgais nelieto fizisko spēku, bet gan mēģina psihiski ietekmēt cietušo, nav vardarbība, bet tās draudi. Ja vainīgais pats nelieto savu spēku, bet izmanto situāciju, kad kāda cita persona ar vardarbību novedusi cietušo bezpalīdzības stāvoklī, izvarošana ir saistīta ar cietušā bezpalīdzības stāvokļa izmantošanu. Ja vainīgais cietušā novešanai bezsamaņas stāvoklī lieto ķīmiskas vielas, piemēram, tādas, kas izraisa samaņas zudumu, izvarošana uzskatāma par izdarītu, izmantojot bezpalīdzības stāvokli.

Nākamais nosacījums paredz, ka spēks lietots, iedarbojoties uz personas ķermeni. Izvarošana ir saistīta ar vardarbību arī tad, ja vainīgais, vēloties pārvarēt cietušā pretestību, vardarbību lieto ne pret cietušo, bet kādu citu personu, piemēram, bērnu, kura dzīvība vai veselība cietušajam ir svarīga. Šāda situācija gan vairāk atbilst izvarošanai, kas izdarīta, lietojot draudus, jo cietušais ir spiests piekrist dzimumaktam, vēloties glābt tuvinieku.

Izvarošana ir, ja vainīgais, paredzot iespējamo pretestību, uzbrūk un, lietojot vardarbību, panāk dzimumaktu, ko cietušais ir spiests pieļaut,

saprotot pretošanās bīstamību savai dzīvībai vai veselībai, fizisko sāpju ietekmē, vai nespējot pārvarēt uzbrucēja pārspēku. Iespējams, ka vainīgais dzimumakta īstenošanai lieto gan vardarbību, gan draudus, piemēram, nodara miesas bojājumu vai izdara sitienus pa ķermeni, turpmākas pretestības gadījumā draudot tos atkārtot. Ja vainīgais vardarbību lieto nevis dzimumakta panākšanai, bet gan atriebjoties par cietušā uzvedību, huligānisku motīvu vadīts vai vēloties iegūt cietušā mantu, izvarošanas sastāva nav.

Dzimumakta īstenošanai lietotā vardarbība bieži vien pēc lokalizācijas un rakstura atšķiras no cita veida vardarbības, tāpēc, nosakot tiesmedicīnisko ekspertīzi, sevišķi svarīga ir nodarīto miesas bojājumu konstatācija.

Dzimumakts ir uzskatāms par izdarītu, **lietojot draudus**, ja vainīgais dzimumakta pret cietušā gribu panākšanai lieto **psihisku vardarbību**, biedējot ar nevēlamu seku iestāšanos, ja persona pretosies. Draudi var būt izteikti mutiski vai žestu formā, piemēram, vainīgais demonstrē nazi vai šaujameroci. Likums nenosaka draudu saturu, tāpēc tie var būt kā fiziski draudi, piemēram, **nonāvēt personu, nodarīt tai miesas bojājumus vai sagādāt fiziskas ciešanas, tā arī jebkāda cita satura draudi, kuru iedarbības rezultātā panākts dzimumakts pret cietušā gribu**. Tā kā likumā draudu saturs nav nekādā veidā raksturots, pieļaujama plaša interpretācija. Piemēram, šādi draudi var būt:

- nodarīt fizisku kaitējumu (nogalināt, nodarīt miesas bojājumus, spīdzināt, mocīt),
- iznīcināt vai bojāt mantu,
- izpaust ziņas, kuras cietušais vēlas saglabāt slepenībā.

Teorētiski var diskutēt par to, vai izteiktajiem draudiem ir jābūt reāliem, pastāvošiem un to samērojamību ar dzimumbrīvības interešu svarīgumu. Proti, vai personai, ignorējot draudus, nebūtu jānovērtē augstāk sava dzimumbrīvība un jāatvairā vainīgās personas spiediens. Tomēr likumā šādas prasības nav noteiktas. Šāds nenoteikts draudu satura formulējums ir neatbilstošs nodarījuma smagumam. Izvarošana ir sevišķi smags nodarījums, un pareizāk būtu atbildību par to noteikt ļoti precīzi, nosakot, ka nodarījumu atzīst par izvarošanu tikai tad, ja izteikti vardarbības draudi, proti, draudi nonāvēt vai nodarīt miesas bojājumu, neatstājot cietušajam citu iespēju, kā vien izraudzīties iespējams vieglāku iznākumu. Citi draudi neatbilst izvarošanas sastāvam, bet to izteikšana

vai īstenošana var veidot citu nodarījumu.

Kā jauninājums likumā ieviesta atbildība par izvarošanu, ja dzimumakts pret cietušā gribu izdarīts, izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo (izvarošana). Grozījumi izdarīti, izpildot raksta ievaddaļā minēto starptautisko aktu prasības, tomēr izraisa vismaz divus iebildumus. Pirmkārt, ir acīmredzams šo nodarījumu mazāks kaitīgums, salīdzinot ar izvarošanu, lietojot vardarbību vai vardarbības draudus. Tāpēc šie nodarījumi bija jānodala dažādās panta daļās vai pat pantos. Otrkārt, nav pareizi, formulējot sevišķi smagu noziegumu, atstāt nepabeigtu noziedzīgo darbību formulējumu (dzimumakts pret cietušā gribu, izmantojot citādu (lasi – jebkādu) ietekmi uz cietušo). Likumdevējam būtu jāpapūlas izsmeloši uzskaitīt visus sevišķi smaga nozieguma veidus, pretējā gadījumā rodas iespāids par “legālas analogijas” iespēju interpretācijā. Diskutējama ir arī pazīmes “izmantojot ietekmi” ieviešana. Precīzāk būtu, ja tiktu lietots kāds krimināltiesībās jau nostiprinājies jēdziens, piemēram, Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 7. punktā lietotais formulējums: (dzimumakts) izdarīts, izmantojot personas dienesta, materiālo vai citādu atkarību no vainīgā.

Turklāt praktiskas problēmas varētu radīt abu pazīmju iekļaušana dispozīcijā, proti, jāpierāda, gan tas, ka dzimumakts izdarīts pret gribu, gan arī tas, ka tas izdarīts, izmantojot ietekmi. Sevišķi pretrunīgi vērtējama dzimumaktā izmantoto nepilngadīgo personu gribas noskaidrošana. Racionālāk būtu sekot Vācijas piemēram un kriminālatbildību noteikt ikvienā gadījumā, kad dzimumakta izdarīšanai vainīgais izmantojis savu īpašo stāvokli. Turklāt krimināllikumā šie gadījumi ir izsmeloši uzskaitīti²⁹. Līdz ar to nav jāskaidro cietušā attieksme pret dzimumaktu, bet tika tas, vai vainīgais izmantojis savu stāvokli.

Likumdevējs ir aprobežojies ar divu izvarošanas veidu uzskaitījumu:

- dzimumakts pret cietušā gribu izdarīts, izmantojot uzticību,
- dzimumakts pret cietušā gribu izdarīts, izmantojot autoritāti.

Analizējot **uzticības** jēdzienu, ir atrodams skaidrojums, ka “uzticība nav rakstura īpašība, bet gan uzvedības veids, kuru iespējams apgūt, ja ir motivācija. Uzticība ir brīva un apzināta izvēle. Uzticība ir atbildības uzņemšanās. Ģimenē uzticību saprot kā vienu no mīlestības apliecinājuma formām, un reizē tā ir atbildība otra priekšā, paredzot atteikšanos no

kārdinājumiem ārpus šīm attiecībām³⁰. Tātad, piemēram, cietušais ir uzticīgs savam partnerim, bet partneris šo uzticību izmanto, lai izdarītu dzimumaktu pret cietušā gribu. Šāda nodarījuma konstrukcija liekas grūti saprotama. Jēdziens "uzticība" lietots arī Krimināllikuma 48. un 145. pantā.

Racionālāka un atbilstošāka starptautisko aktu prasībām būtu kriminālatbildības noteikšana par dzimumaktu, ja tas izdarīts, izmantojot **uzticēšanos**, proti, tiktu lietots jēdziens, kas atbilst krāpšanas sastāvam. Uzticēšanās izvarošanas gadījumā nozīmētu paļāvību uz kādas personas sniegto informāciju. Un šāds nodarījums aptvertu gadījumus, kad dzimumakts izdarīts ar viltu (*rape by deception*). Proti, vainīgais dzimumakta panākšanai cietušajam sniedz nepatiesas ziņas. Šādi gadījumi, piemēram, ir, kad sieviete uzdevusies par vīrieti un panākusi seksuālas attiecības ar citu sievieti³¹, vainīgais, dzimumakta panākšanai maldinājis par savu reliģisko piederību³² vai amata stāvokli³³, vainīgais tumšā telpā izdarījis dzimumaktu, izturoties, kā cietušā pastāvīgais partneris³⁴, vainīgais apgalvojis, ka dzimumaktu izdarīts, lietojot prezervatīvu, bet to nav lietojis³⁵. Šādos gadījumos ir cietušā piekrišana, bet tā panākta ar viltu, un tāpēc dzimumakts ir izdarīts pret cietušā gribu.

Te gan jāatzīst, ka maldināšana notikusi par kādiem ārējiem apstākļiem, bet nebūs iespējams noteikt kriminālatbildību, ja persona maldina, piemēram, par savām jūtām vai nolūkiem.

Otrs likumā noteiktais izvarošanas veids, kad tiek izmantota personas ietekme, ir *dzimumakts pret cietušā gribu izdarīts, izmantojot autoritāti*.

Ar autoritāti saprot:

- "ar cieņu, uzticēšanos, atzišanu saistītu brīvprātīgu atkarības attieksmi pret personību, kas spēcīgi, pārliecinoši ietekmējusi individu. Varu, kas balstās uz cieņu, uzticēšanos un atzinību. Personiskā autoritāte balstās uz augstām personības morālajām īpašībām, izcilām spējām, prasmēm veidot attiecības ar citiem cilvēkiem;
- personu, kura ar savu darbību, nopelniem, attieksmi sabiedrībā, apkārtējos cilvēkos izpelņījusies cieņu, ir brīvprātīgi atzīta par atdarināšanas cienīgu paraugu, ietekmē sabiedrību, apkārtējos cilvēkus un ar kuras uzskatiem un viedokli rēķinās; ietekmīga persona;
- paraugu, kas balstīts uz cieņu vai varu vienam pār otru³⁶.

Tātad vainīgais kaut kādu apstākļu dēļ ir autoritāte cietušajam, un šo autoritāti viņš izmanto, lai izdarītu dzimumaktu pret cietušā gribu. Tas, ka autoritātes izmantošanas jēdziena interpretācija pilnībā atstāta tiesas ziņā, vērtējams negatīvi, jo normas nodarījuma neskaidrā reglamentācija drīzāk var atbaidīt no normas piemērošanas. Nodarījumus, kur ir norāde uz autoritātes izmantošanu dzimumnoziegumā var atrast arī citu valstu likumos. Piemēram, Tenesijas pavalsts krimināllikumā³⁷ ir norāde, par šāda speciāla subjekta (*authority figure*) īpašu atbildību, taču precīzi norādīts, ka šādas autoritātes pamats ir likums, amats vai profesija un tā izpaužas vecāku varā, disciplinārā varā, tiesībās uzraudzīt vai arī šī persona ir pilnvarota rīkoties cietušā interesēs (uzticības persona), turklāt tikai, ja nodarījums izdarīts pret bērnu.

Kā jau teikts, izvarošanas veidi nav izsmeltoši uzskaitīti, vien norādīts, ka izvarošana var būt arī *dzimumakts pret cietušā gribu, izmantojot ietekmi uz cietušo*.

Izvarošana ir formāla sastāva delikts, kurš jāuzskata par pabeigtu ar dzimumakta uzsākšanu. Nav nozīmes tam, cik dziļi makstī ievadīts dzimumloceklis vai noticis orgasms un spermas ejakulācija. Par izvarošanu nevar atzīt pieskaršanos ar dzimumlocekli sievietes ārējiem dzimumorgāniem.

Par izvarošanas mēģinājumu atzīstamas vainīgās personas tīšas darbības, kas tieši vērstas uz dzimumaktu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot cietušās bezpalīdzības stāvokli, ja akts nav uzsākts no vainīgās personas neatkarīgu iemeslu dēļ. Piemēram, vainīgais uzbrucis cietušajam nolūkā panākt dzimumaktu, lietojis pret to vardarbību, taču upura pretestības dēļ nav bijis spējīgs to izdarīt vai arī aktu novērsušas citas personas³⁸. Par apstākli, kas nav atkarīgs no personas gribas, uzskatāms arī potences trūkums, kas neļauj ievadīt dzimumlocekli makstī, vai arī priekšlaicīga spermas ejakulācija³⁹. Tāpēc, ja vainīgais, lietojot pret cietušo vardarbību vai draudus, pārvarējis tā pretošanos, taču nule minēto apstākļu dēļ nespēj ievadīt locekli, nodarījums atzīstams par izvarošanas mēģinājumu. Apstāklis, ka potence zudusi dzimumakta laikā, kvalifikāciju neietekmē, jo izvarošana ir pabeigta dzimumakta uzsākšanas brīdī. Saucot personu pie kriminālatbildības, jāpierāda, ka vainīgais vardarbību vai draudus lietojis nolūkā nepieļaut vai pārvarēt cietušā pretošanos dzimumaktam. Ja turpretim vardarbība vai draudi lietoti citā nolūkā, piemēram, huligānisku motīvu dēļ,

savstarpēja strīda laikā vai cietušajam draudēts un tas izģērbts nolūkā nolaupīt apģērbu, nodarījumu nevar atzīt par izvarošanas mēģinājumu.

Izvarošanai uzsākto darbību pilnīga pārtraukšana pēc šīs personas gribas, tai apzinoties, ka pastāv iespēja izvarošanu izdarīt līdz galam, uzskatāma par labprātīgu atteikšanos no izvarošanas. Labprātīga atteikšanās iespējama līdz dzimumakta uzsākšanas brīdim; ja akts jau uzsākts, labprātīga atteikšanās nav iespējama. Persona, kas labprātīgi attiekusies no izvarošanas īstenošanas līdz galam, nav saucama pie kriminālatbildības. Šāda persona atbild tikai gadījumā, ja tās faktiski realizētajā nodarījumā ir cita delikta sastāva, piemēram, miesas bojājuma, bet ne izvarošanas pazīmes. Nav būtiski, vai persona no izvarošanas attiekusies, baidoties no saslimšanas ar venerisku slimību, aiz žēluma pret upuri vai citu apsvērumu dēļ. Svarīgi, ka vainīgais apzinājies iespēju uzsākt dzimumaktu, tomēr nolēmis to nedarīt.

Cietušais izvarošanas gadījumā var būt gan **sieviešu, gan vīriešu dzimuma persona**. KL 159. panta otrajā daļā paredzēts **speciāls cietušais – nepilngadīgais**, respektīvi, persona, kura nav sasniegusi astoņpadsmito dzīvības gadu, bet trešajā daļā cietušais ir persona, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu. Jāatceras, ka persona uzskatāma par sasniegušu atbilstošu vecumu ar dienu, kas seko pēc tās dzimšanas dienas. Tātad, ar mazgadīgo izdarīts dzimumakts vienmēr būs izvarošana neatkarīgi no mazgadīgā piekrišanas un vainīgā ietekmes. Atbildība par šādu nodarījumu noteikta 159. panta trešajā daļā. Kā jau teikts, šāda “neapzināšanās prezumpcija” būtu jānostiprina Krimināllikumā. Saskaņā ar 159. panta trešo daļu atbildēs arī persona, kura dzimumaktu izdarījusi ar četrpadsmit līdz sešpadsmit gadus vecu personu, tikai šādā gadījumā jāvērtē arī cietušās personas attieksme pret dzimumaktu un vainīgās personas ietekme uz cietušo. Ja cietušais vēlas dzimumaktu vai arī nav konstatēta vainīgā ietekme dzimumakta panākšanai, pilngadīgai personai atbildība iestāsies saskaņā ar Krimināllikuma 161. pantu, kurā noteikta atbildība par dzimumaktu, ja tas izdarīts ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, un to izdarījusi pilngadīga persona. Atbildība par 16 līdz 18 gadus vecas personas izvarošanu ir noteikta Krimināllikuma 159. panta otrajā daļā.

Izvarošanas **subjekts** – var būt jebkura četrpadsmit gadu vecumu sasniegusi persona. Tomēr tai jābūt cietušajam pretēja dzimuma.

Izvarošanas personu grupā dalībnieks var būt arī viena dzimuma ar cietušo, ja tas neveic dzimumaktu, bet izdara citas izvarošanas sastāvam atbilstošās darbības. Pretēji vispārpieņemtajam uzskatam recidīva procents šāda rakstura nodarījumiem nav liels – aptuveni 5%⁴⁰.

No **subjektīvās puses** izvarošanu raksturo tiešs nodoms; jāpierāda, ka vainīgā persona apzinājusies visas izvarošanas sastāva **objektīvās puses** pazīmes. Vainīgais apzinās, ka izdara dzimumaktu, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli vai dzimumaktu pret cietušā gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo, un to apzināti veic. Tiešs nodoms attiecas arī uz cietušās personas vecuma apzināšanos kvalificētajos sastāvos. Ja izvarošana izraisījusi smagas sekas, tad saskaņā ar Krimināllikuma 9. panta trešo daļu iespējams arī netiešs nodoms, proti, persona paredzējusi izvarošanas smagās sekas un, kaut arī šīs sekas nav vēlējies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos.

Var būt sarežģīti pierādīt to, vai vainīgais ir apzinājies, ka dzimumaktu izdara pret cietušā gribu, izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo. Subjektīvās puses analīzē jāvērtē arī tas, kādā veidā (forma, saturs) cietušais ir paudis savu attieksmi pret dzimumaktu, kā arī, vai vainīgais ir apzinājies to, ka cietušais sakarā ar uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi ir bijis ietekmējamā stāvoklī un vai šāds stāvoklis ir izmantots, lai piespiestu cietušo izdarīt dzimumaktu. Nenoteiktais noziedzīgās darbības formulējums var raisīt diskusijas saistībā ar to, vai vainīgajam ir jāapzinās, ka cietušais ir viņam uzticīgs vai ka viņš cietušajam ir tik liela autoritāte, lai to izmantotu dzimumakta izdarīšanai pret cietušā gribu.

Dažu valstu likumos tiek prezumēts, ka cietušās personas piekrišanas nav visos gadījumos, ja dzimumakts izdarīts izmantojot draudus, viltu, izmantojot cietušā atkarības stāvokli, kā arī, izmantojot tādu cietušā stāvokli, kad viņš nav spējīgs izteikt savu atteikumu, tāpat arī gadījumos, kad cietušam prettiesiski ierobežota brīvība. Līdz ar to jāpierāda tikai dzimumakts un kāds no minētajiem apstākļiem, bet to, ka dzimumakts izdarīts ar cietušā piekrišanu, pierāda vainīgais. Pamatojoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas atzinumu⁴¹, norādīts, ka netiek pārķapta nevainīguma prezumpcija, bet gan notiek pierādīšanas pienākuma pārņemšana (*sharing of burden of proof*)⁴².

Ja vainīgajam tiek inkriminēta izvarošana kvalificēšos apstākļos, jāpierāda šo faktoru apzināšanās. Piemēram, ja persona tiek saukta pie kriminālatbildības par nepilngadīgā vai sešpadsmit gadu vecumu nesasnējušas personas izvarošanu, jāpierāda, ka vainīgais ir zinājis, ka cietušais nav sasniedzis šo vecumu.

Saskaņā ar Krimināllikuma 129. pantu izvarošanu līdzās slepkavībai atzīta par tik smagu noziegumu, no kura aizsargājoties pieļaujama smaga vai vidēja smaguma miesas bojājuma nodarīšana uzbrucējam.

Krimināllikuma 159. panta trešajā daļā ir noteikta kriminālatbildība par **smagas sekas izraisījušu izvarošanu**. Saskaņā ar likuma Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību 24. panta pirmo daļu atbildība par noziedzīgo nodarījumu, kas izraisījis smagas sekas, iestājas, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā:

- izraisīta cilvēka nāve,
- nodarīti smagi miesas bojājumi vismaz vienai personai,
- nodarīti psihiskas dabas traucējumi vismaz vienai personai,
- nodarīti mazāk smagi miesas bojājumi vairākām personām,
- nodarīts mantisks zaudējums, kas nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par piecdesmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu,
- radīts citāds smags kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm⁴³.

Ja personu sauc pie kriminālatbildības par izvarošanu, kas saistīta ar smagām sekām, jāpierāda cēloņsakarība, respektīvi, ka sekas iestājušās vainīgās personas darbību rezultātā.

Krimināllikuma 159. panta otrajā daļā noteikta atbildība par **izvarošanu personu grupā**. Bargāka atbildība par šādu nodarījumu noteikta tāpēc, ka, divām vai vairākām personām kopīgi veicot izvarošanu, vieglāk salauzt cietušā pretestību; arī nodarītais kaitējums var būt smagāks. Grupā izdarīta izvarošana būtiski samazina cietušā iespēju izvairīties, nodara lielāku morālu kaitējumu un liecina par vainīgo sevišķu cinismu un nelietību. Grupa ir dalības forma, kad izvarošanu kopīgi, to apzinoties, tieši izdarījušas divas vai vairākas personas. Lai nodarījumu atzītu par izdarītu grupā, iepriekšēja vienošanās starp grupas dalībniekiem nav nepieciešama, tomēr jāpierāda, ka viņu darbības ir saskaņotas. Ja, piemēram, viena persona, lietojot vardarbību, izraisa cietušā bezpalīdzību, bet otra,

izmantojot šo apstākli, izdarījusi dzimumaktu, nodarījumu par izdarītu grupā var atzīt tikai tad, ja tiek pierādīts, ka abi indivīdi rīkojušies kopīga mērķa sasniegšanai; ja tā nav, nav arī izvarošanas personu grupā; izvarošanas sastāvs šādā gadījumā ir tikai tās personas darbībās, kura īstenojusi dzimumaktu, bet otra persona atbild par vardarbību. Nav nepieciešams, lai visi grupas dalībnieki izdarītu dzimumaktu; pietiekami, ja no vairākām personām, darbojoties grupā, to izdarījis tikai viens, bet pārējie pret cietušo lietojuši vardarbību, izteikuši draudus. Izvarošanu var atzīt par izdarītu grupā tikai tad, ja divas vai vairākas personas tieši izdara izvarošanas objektīvajai pusei raksturīgās darbības. Personu grupas dalībniekiem jābūt "derīgiem" subjektiem. Ja izvarošanu izdarījušas divas personas, taču viena no tām ir nepieskaitāma vai mazgadīga, nodarījumu nevar atzīt par izdarītu grupā neatkarīgi no tā, vai vainīgais un cietušais šo faktu apzinājušies. Saskaņā ar KL 19. panta nosacījumiem, dalība ir apzināta noziedzīga darbība, ar kuru tīšu noziedzīgu nodarījumu kopīgi, to apzinoties, tieši izdarījušas divas vai vairākas personas. Apzinātu noziedzīgu darbību nevar īstenot persona, kura psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav varējusi saprast savu darbību vai to vadīt.

Ja izvarošanu izdarījusi viena persona, bet cits indivīds organizējis, uzkuģdījis vai to atbalstījis, piemēram, stāvot sardzē, grupa neveidojas, bet persona atbild par līdzdalību. Ja persona ir izvarošanas aculiecinieks, bet tajā nav piedalījies, var iestāties atbildība saskaņā ar Krimināllikuma 315. pantu par neziņošanu, ja personai ir zināms, ka izdarīta izvarošana.

Grozījumi skāruši arī noilgumu attiecībā uz nepilngadīgas personas izvarošanu. Saskaņā ar 56. panta ceturto daļu jautājumu par noilguma piemērošanu personai, ja izvarots nepilngadīgais, izlemj tiesa, ja cietušais sasniedzis 48 gadu vecumu. Rodas šaubas, vai šāds ilgs laika posms ir samērīgs, un var veicināt nozieguma atklāšanu un izmeklēšanu.

Nobeigumā atbildības par izvarošanu pilnveidei varētu izteikt sekojošus priekšlikumus:

1. Ievērojot atšķirīgo kaitīguma pakāpi un atšķirīgos nodarījuma objektus, būtu jānodala atbildība par izvarošanu, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli, lietojot vardarbību vai draudus, no atbildības par piespiešanu izdarīt dzimumaktu, cietušo ietekmējot citādi.
2. Būtu jāprecizē, ka izvarošanas sastāvam atbilst ne jebkura vardarbība, bet gan tikai

- vardarbība pret personu un draudi lietot šādu vardarbību. Atbildība par seksuālu piespiešanu ar cita satura draudiem un vardarbību ir jānosaka atsevišķi.
3. Būtu jānosaka atbildība par izvarošanu ar viltu, proti, gadījumiem, kad cietušais dzimumakta panākšanai tiek maldināts.
  4. Nosakot atbildību par nodarījumu, vajadzētu izvairīties no formulējuma – “*pret cietušā gribu*”. Ja šāda pazīme ir formulēta, tad tā ir jāpierāda. Bet to var pierādīt tikai papildus pratinot cietušo par gribas pauduma saturu un formu. Šī pierādīšana, līdzās izvarošanas faktam un lēmumam par to ziņot, cietušajam ir papildu morāls slogs.
  5. Visi sodāmie dzimumakta panākšanas veidi normas dispozīcijā ir jāuzskaita izsmelīgi, turklāt būtu jālieto krimināltiesībās jau nostiprinājušies jēdzieni, piemēram, Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 7. punktā lietotais formulējums: (dzimumakts) izdarīts, izmantojot personas dienesta, materiālo, disciplināro (utt.) atkarību no vainīgā.
  6. Krimināllikumā jānosaka, ka jebkāds dzimumakts, izmantojot cietušā mazgadību, jāuzskata par izvarošanu. Pašreiz tas izriet no doktrīnas un tiesu prakses, taču bērnu efektīvai aizsardzībai tam ir jābūt noteiktam likumā.
  7. Bērnu tiesību aizsardzības vai Seksuālās un reproduktīvās veselības likumā ir jānosaka dzimumpilngadības, jeb dzimumbrieduma vecums. Starptautiskajos tiesību aktos noteikts, ka valstīm tas ir jādefinē, bet Latvijā šādu noteikumu nav. Krimināllikuma grozījumu anotācijā⁴⁴ teikts, ka šis vecums noteikts Krimināllikuma 161. pantā, tomēr pareizāk būtu to noteikt citā likumā. Kopumā Krimināllikuma normu pilnveide ir jāvērtē pozitīvi, tomēr noziedzīgo nodarījumu definējumam jābūt saprotamam, precīzam un izsmelošam, paturot prātā ne vien starptautiskās saistības, bet arī šo normu efektīvas piemērošanas perspektīvas nacionālās tiesību sistēmas ietvaros.

Atsauces

- ¹ Grozījumi Krimināllikumā. 15.05.2014. likums/LV, 105 (5165), 31.05.2014./Stājas spēkā 14.06.2014.
- ² Dzimumnoziegumi raksta kontekstā ir nodarījumi, kas vērsti uz noziedzīgu dzimumtiesmes apmierināšanu.
- ³ Grozījumi Krimināllikumā. 12.11.2015. likums/LV, 235 (5553), 01.12.2015./Stājas spēkā 02.12.2015.
- ⁴ Sk. Likumprojekta Anotāciju. Grozījumi Krimināllikumā. 15.05.2014. likums/LV, 105 (5165), 31.05.2014./Stājas spēkā 14.06.2014.
- ⁵ Par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/68/TI. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva. 2011/92/ES (2011. gada 13. decembris). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 17.12.2011., L 335/1.
- ⁶ Direktīvā noteikts, ka “dzimumpilngadības vecums” ir vecums, līdz kuram saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir aizliegts iesaistīties seksuālās darbībās ar bērnu.
- ⁷ Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162. panta. 2007. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2007. <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/>
- ⁸ http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/stambulas_konvencija_02.11.15.pdf
- ⁹ Case of *M. and C. v. Romania* (Application no. 29032/04). The European Court of Human Rights, 27 September 2011, 111. On that basis, the Court considers that States have a positive obligation inherent in Articles 3 and 8 of the Convention to enact criminal-law provisions effectively punishing sexual abuse of children and to apply them in practice through effective investigation and prosecution.
- ¹⁰ Case of *C.A.S. and C.S. v. Romania* (Application no. 26692/05). The European Court of Human Rights, 20 March 2012, and in his descriptions of the facts (see *M.C.*, cited above, § 183). 82. The Court points out that the obligations incurred by the State under Articles 3 and 8 of the Convention in cases such as this require that the best interests of the child be respected. The right to human dignity and psychological integrity requires particular attention where a child is

the victim of violence (see, mutatis mutandis, *Pretty v. the United Kingdom*, no. 2346/02, § 65, ECHR 2002-III).

- ¹¹ Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. likums/LV, 43, 01.07.1993., Ziņotājs, 6, 31.03.1994.
- ¹² Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950. Starptautisks dokuments / LV, 143/144 (858/859), 13.06.1997. 5. pants. ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. 3. pants.
- ¹³ Goldsheid J. Domestic and sexual violence as sex discrimination: comparing American and international approaches. *Thomas Jefferson Law Review*, Vol. 28, 8/17/2006.
- ¹⁴ Helfer L.R., Miller A. M. Sexual Orientation and Human Rights: Toward a United States and Transnational Jurisprudence. *Harvard Human Rights Journal*, Vol. 9, 1996. Right to sexuality. Wikipēdija. Te gan vairāk domātas tiesības uz seksuālo orientāciju, tomēr ietver arī citu seksuālo pašnoteikšanos.
- ¹⁵ Seksuālā autonomija, integritāte un ķermeņa drošums – spēja pieņemt neatkarīgus lēmumus par seksuālo dzīvi paša personīgās un sociālās ētikas ietvaros, kas ietver arī sava ķermeņa kontroli un baudu no tā, bez jebkāda veida spīdzināšanas, sakropļošanas un vardarbības. Pieņemts 1999. gada 26. augustā Pasaules 14. seksoloģijas kongresa laikā. <http://www.sveiksunvesels.lv/lv/raksti/seksuala-veseliba/reproduktivas-tiesibas>
- ¹⁶ Vācijas krimināllikuma 13. nodaļa saucas Nodarījumi pret seksuālo pašnoteikšanos (Straftaten gegen die sexuelle Selbstbestimmung). *Strafgesetzbuch (StGB)*. <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb>
- ¹⁷ “An individual’s sexual autonomy is an aspect of physical and mental integrity, the core human rights value protected by the criminalization of sexual violence”. Rape and sexual violence. Human rights law and standards in the international criminal court. Amnesty International Publications. 2011, p.13. <https://www.amnesty.org/download>
- ¹⁸ Kriminālprocesa likums. 21.04.2005. likums/LV, 74 (3232), 11.05.2005., Ziņotājs, 11, 09.06.2005.
- ¹⁹ Likumprojekts “Grozījumi Kriminālprocesa likumā”(Nr.276/Lp12). <http://titania.saeima.lv>
- ²⁰ См. Фойницкий И.Я. Курс уголовного права, Часть особенная. С.Петербургъ, 1890, 144 с.
- ²¹ Par ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejas ieteikumiem. Ārlietu ministrijas dienesta informācija Nr. 03/40-1253. Rīgā, 2005. gada 11. februārī. “Latvijas Vēstnesis”, 31 (3189), 23.02.2005. Handbook for Legislation on Violence against Women. United Nations, New York, 2010, p. 26. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf Adamo S. A. The Injustice of the Marital Rape Exemption: A Survey of Common Law Countries. *American University International Law Review* 4, no. 3 (1989): 555-589. Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence. Geneva, World Health Organization, 2010. <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564007/en/>
- ²² Sk., piemēram, lieta Nr. K –1 –53/01. Apgabaltiesu prakses apkopojums krimināllietās. 1998. gads. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 1999, 416. lpp.
- ²³ Sk.: Bergins J. Izvarošanas krimināltiesiskais raksturojums. Rīga, LPA, 1997, 16. un 66. lpp.
- ²⁴ Стоянович З. Субъективная сторона изнасилования и сопротивление жертвы. *Уголовное право*, 2014, № 5, с. 143.
- ²⁵ Vēsturiskā redakcija: KL 159. pants. Izvarošana Par dzimumaktu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli (izvarošana).
- ²⁶ Hickman S. E., Muehlenhard C. L. “By the Semi-Mystical Appearance of a Condom”: How Young Women and Men Communicate Sexual Consent in Heterosexual Situations. *The Journal of Sex Research*, Vol. 36, No. 3 (Aug., 1999), pp. 258-272.
- ²⁷ Sk., piemēram: O’Neil L. The Importance Of Consent. Canadian Police Have Just Arrested Jian Ghomeshi - Here’s A Brief Refresher On The Importance Of Consent. October 27, 2014, <http://www.askmen.com/entertainment/austin/the-importance-of-consent.html>; Rethink Harvard’s sexual harassment policy. October 15, 2014, <http://www.bostonglobe.com/opinion/2014/10/14/rethink-harvard-sexual-harassment-policy>
- ²⁸ Liholaja V., Hamkova D. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi un to izraisītās sekas. *Jurista Vārds*, 2012. gada 8. maijs, Nr. 19 (718).
- ²⁹ *Strafgesetzbuch*. <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> § 174 Sexueller Mißbrauch von Schutzbefohlenen

§ 174a Sexueller Mißbrauch von Gefangenen, behördlich Verwahrten oder Kranken und Hilfsbedürftigen in Einrichtungen

§ 174b Sexueller Mißbrauch unter Ausnutzung einer Amtsstellung

§ 174c Sexueller Mißbrauch unter Ausnutzung eines Beratungs-, Behandlungs- oder Betreuungsverhältnisses

§ 176 Sexueller Mißbrauch von Kindern

§ 177 Sexuelle Nötigung; Vergewaltigung

§ 179 Sexueller Mißbrauch widerstandsunfähiger Personen

³⁰ Barbāne G. Uzticība un uzticēšanās: ar ko tās atšķiras. <http://www.la.lv/uzticiba-un-uzticesanas/>

³¹ I'd rather have been raped by a man, says woman 'sexually assaulted by female friend who used bandages and a sex toy to pretend she was male'. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3226030/Woman-posed-man-befriend-naive-25-year-old-Facebook-used-bandages-bind-chest-sex-toy-dupe-thinking-male.html#ixzz3xPD5zkqM> Woman who posed as man jailed for sex assaults. 12 November 2015. <http://www.bbc.com/news/uk-england-34799692>

³² Israel jails Arab in "sex through fraud" case. Jul 22, 2010. <http://www.reuters.com/article/us-israel-sex>

³³ Rape by deception. https://en.wikipedia.org/wiki/Rape_by_deception

³⁴ If Your Neighbor Poses as Your Husband, Is it Rape? May 6, 2008. <http://www.npr.org/templates/transcript/transcript.php?storyId=90186100>

³⁵ Latest on Julian Assange's "Sex Crimes": Sex without a condom is "rape" in Sweden, says a swede. <http://www.businessinsider.com/latest-on-julian-assanges-sex-crimes-sex-without-a-condom-is-rape-in-sweden-says-a-swede-2010-12>

³⁶ Tildes svešvārdu vārdnīca. Autoru kolektīvs V. Skujiņas vadībā: Beļickis I., Blūma D., Koķe T., Markus D., Šalme A. Zvaigzne ABC, 2000; Tilde, 2009.

³⁷ Tennessee state codes, Title 39 - Criminal Offenses, Part 5 - Sexual Offenses. <http://www.socratek.com/39-13-532-Statutory-Rape-By-An-Authority-Figure> Statutory rape by an authority figure is the unlawful sexual penetration of a victim by the defendant or of the defendant by the victim when:

(1) The victim is at least thirteen (13) but less than eighteen (18) years of age;

(2) The defendant is at least four (4) years older than the victim; and

(3) The defendant was, at the time of the offense, in a position of trust, or had supervisory or disciplinary power over the victim by virtue of the defendant's legal, professional, or occupational status and used the position of trust or power to accomplish the sexual penetration; or (4) The defendant had, at the time of the offense, parental or custodial authority over the victim and used the authority to accomplish the sexual penetration.

³⁸ Sk., piemēram, lieta Nr. 1 –103/01. Apgabaltiesu prakses apkopojums krimināllietās. 1998. gads. Rīga, Tiesu Namu Aģentūra, 1999., 418. lpp.

³⁹ Sk., piemēram, lieta Nr. 1 –168/09. Apgabaltiesu prakses apkopojums krimināllietās. 1998. gads. Rīga, Tiesu Namu Aģentūra, 1999, 419. lpp.

⁴⁰ Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnozieguma izdarīšanu. Valsts probācijas dienesta pētījums. http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/dzimumnoziedznieki_petijuma_rezultati_2014.pdf

⁴¹ Case of *Salabiaku v. France*. (Application no. 10519/83) The European Court of Human Rights, 7 October 1988. Case of *Pham Hoang v. France*. (Application no. 13191/87) The European Court of Human Rights, 25 September 1992.

⁴² Маршавелски А. Прогрессивная модель половых преступлений в уголовном законе Республики Хорватии. Уголовное право, 2014, № 5, с. 140.

⁴³ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. 15.10.1998. likums/LV, 331/332 (1392/1393), 04.11.1998., Ziņotājs, 23. 03.12.1998.

⁴⁴ Sk. likuma Grozījumi Krimināllikumā. 15.05.2014. likums/LV, 105 (5165), 31.05.2014./Stājas spēkā 14.06.2014. anotāciju.

Abstract

Latvian Criminal Law has been substantially amended in 2014 and 2015. In accordance with these amendments – offense may be recognized as rape not only in cases when violence, threat or victim's helplessness were used, but also in cases where act of sexual intercourse has been committed against the victim's will by using trust, authority or other influence. In the article interpretation issues of these innovations/changes have been analyzed. Author also addresses possibilities for further development of the Law. Such opportunities would be, e.g., determining particular liability for rape committed with deceit and defining exact perception about consent for sexual intercourse.

Аннотация

В 2014 и в конце 2015 года в Уголовный закон Латвии были внесены существенные изменения в статьи, определяющие ответственность за изнасилование. Согласно изменениям, изнасилованием признаётся не только половой акт, связанный с насилием, угрозой и использованием беспомощного состояния потерпевшего, но и половой акт, совершенный против воли потерпевшего, с использованием доверия, авторитета или иного влияния на потерпевшего. В статье рассмотрены вопросы интерпретации нововведения – признаков состава изнасилования, а также возможности совершенствования норм закона. Акцентируя проблемные аспекты, автор предлагает пути совершенствования ответственности, например, введение ответственности за изнасилование путём обмана, а также формирование точного понимания согласия на половой акт.

NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU IDEĀLĀS KOPĪBAS PAZĪMES

*Mg. iur. Ainārs Persidskis,
Biznesa augstskolas „Turība”
studiju programmas „Juridiskā zinātne” doktorants, Latvija*

Ievads

Rakstā analizētas noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmes. Raksta aktualitāte saistīta ar noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības teorētiskajām un praktiskajām problēmām. Latvijas normatīvajos aktos ir izstrādātas un definētas pretrunīgas noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmes, līdz ar to, Krimināllikuma normu piemērotāji noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību izprot atšķirīgi, kas izraisa nevienveidīgu noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības kvalifikāciju. Atšķirīga noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības izpratne var radīt nepareizu kvalifikāciju, nepanākot taisnīgu, pareizu un likumīgu soda noteikšanu vainīgajam.

Raksta mērķis ir identificēt problēmas, kas saistītas ar noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmēm, un piedāvāt iespējamus risinājumus.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, ir nepieciešams izpildīt sekojošus uzdevumus: 1) izpētīt Krimināllikumā noteiktās noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmes; 2) apkopot Latvijas un ārvalstu autoru viedokļus par noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmēm; 3) salīdzināt Krimināllikumā noteiktās noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmes ar Latvijas un ārvalstu autoru apkopotajām noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmēm; 4) izdarīt secinājumus, uz kuru pamata izstrādāt priekšlikumus noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības vienveidīgas izpratnes uzlabošanai.

Rakstā ir pielietota salīdzinošā, analītiskā, loģiskā, induktīvā un deduktīvā pētniecības metode.

Noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības vispārīgā izpratne

Noziedzīgu nodarījumu daudzējādības insti-tūta satura un formu sarežģītība vienmēr ir piesaistījusi speciālistu uzmanību¹. Noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība vairāk vai mazāk bija formulēta jau 70-ajos gados, nosakot tās jēdzienu, saturu un pazīmes².

Noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība ir visai izplatīta parādība pirmstiesas izmeklēšanā un tiesu praksē, kur katrā konkrētā kvalifikācijas gadījumā ir nepieciešams noteikt noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības juridiskās pazīmes, nošķirot noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību no citiem noziedzīgu nodarījumu daudzējādības veidiem, normu konkurences un no atsevišķiem (vienotiem) noziedzīgiem nodarījumiem³. Tomēr šādi norobežojoši kritēriji nav izstrādāti.

Noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena iztulkošanas optimālais variants būtu šī jēdziena autentiskā iztulkošana, jo, kurš gan labāk zina noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena jēgu kā tas, kurš to izveidojis un izdevis⁴. Autentiskā iztulkošana būtu pamats noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena vienveidīgai izpratnei, kad pats likumdevējs izskaidrotu legālā definējuma saturu. Iztulkošanas nepieciešamības pamatojumu nosaka vispārējie tiesību principi⁵, jo pareiza un vienveidīga normas izpratne sabiedrībā visos realizācijas gadījumos ir normas regulējošās darbības nepieciešams nosacījums⁶. Uz tiesību normu iztulkošanas nepieciešamību norāda tiesiskās noteiktības princips. Tiesiskās noteiktības princips noteic, ka indivīdam jābūt iespējai uzzināt spēkā esošo tiesību normu saturu, lai viņš varētu attiecīgi plānot savu rīcību. Tāpēc likumam jābūt pietiekami skaidram un paredzamam, uz ko pamatoti norādījis Eiropas Kopienų tiesas tiesnesis E. Levits⁷.

Krimināllikuma 11. pantā ir noteikts, ka pie kriminālatbildības saucama fiziskā persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Lai tiktu ievērots tiesiskās noteiktības princips, Krimināllikuma normām ir jābūt pietiekami skaidrām, vienkāršām un paredzamām, lai noziedzīga nodarījuma subjekts, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, būtu spējīgs izprast spēkā esošo tiesību normu saturu, lai viņš varētu attiecīgi plānot savu rīcību, apzināties, kādi interešu aizskārumi ir atzīstami

par noziedzīgiem nodarījumiem un atteikties no to izdarīšanas.

Tomēr Krimināllikumā ir vērojama pretēja situācija, respektīvi, atsevišķas Krimināllikuma normas ir kļuvušas komplicētākas un nav pareizi, ka četrpadsmit gadu vecumu sasniegušai personai ir uzlikts pienākums, izmantojot atzītas tiesību normu interpretācijas metodes (sistēmisko, vēsturisko un teleoloģisko, izņemot gramatisko metodi), noskaidrot sarežģīto Krimināllikuma normu saturu un jēgu.

Tāpēc, izstrādājot Krimināllikuma normas, lielākais uzsvars jāliek uz tiesību normas gramatisko interpretācijas metodi, jo ir jāņem vērā tiesiskās noteiktības princips, ka arī četrpadsmit gadu vecumu sasniegušai personai ir tiesības pareizi izprast tiesību normas saturu. Četrpadsmit gadu vecumu sasniegusi persona nav spējīga, izmantojot sistēmisko, vēsturisko un teleoloģisko normu interpretācijas metodi, noskaidrot sarežģīto Krimināllikuma normu saturu un jēgu.

Vēsturiski vērtējot, Juridisko zinātņu doktors profesors A. Šnitenkovs norāda, ka noziedzīgu nodarījumu ideālai kopībai savus darbus ir veltījuši tādi padomju autori kā N. Alijevs, P. Dagels, V. Malkovs, J. Krasikovs, A. Jakovļevs un daudzi citi. Viņu pētījumi var būt nozīmīgi arī mūsdienās, jo vēl ir palikusi virkne neatrisinātu jautājumu uz kuriem jārod atbildes. A. Šnitenkovs norāda, ka ir nepieciešams izstrādāt praktiskas rekomendācijas, atbilstoši Krimināllikuma normu piemērošanai⁸. Tomēr daži autori uzskata, ka nav mērķtiecīgi nodalīt noziedzīgu nodarījumu ideālo un reālo kopību, bet gan aicina apvienot abus noziedzīgu nodarījumu kopības veidus un definēt noziedzīgu nodarījumu kopības pazīmes, jo noziedzīgu nodarījumu ideālai un reālai kopībai ir vienāda nozīme⁹.

Vairāku monogrāfiju, mācību līdzekļu un zinātnisko publikāciju autors G. Mendelsons jau 1958. gadā norādīja, ka nav nepieciešams nodalīt noziedzīgu nodarījumu ideālo un reālo kopību. Pēc viņa domām, noziedzīgu nodarījumu kopības jēdzienu ir nepieciešams definēt tā, lai tas kopīgi apzīmētu abus to veidus, un norādītu, ka visi noziedzīgu nodarījumu kopības gadījumi sastāv no diviem vai vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem¹⁰.

Šādam uzskatam nevar pievienoties, jo abiem noziedzīgu nodarījumu kopības veidiem ir atšķirīgas pazīmes un nozīme, kā arī, apvienojot noziedzīgu nodarījumu ideālās un reālās kopības pazīmes, tās kļūtu vispārīgas. Iespējamais

risinājums noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena vienveidīgai izpratnei ir ne tikai noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena pilnveidošana, atbilstoši noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmēm, bet arī noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena skaidrošana, analizējot ideālās kopības pazīmes un nosakot kritērijus nošķiršanai no saskarīgiem gadījumiem.

Noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālais definējums

Sākot ar 1999. gada 1. aprīli, Krimināllikums tika papildināts ar noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdzienu un šī jēdziena redakcija bija spēkā 14 gadus, līdz 2013. gada 1. aprīlim. Likumā bija noteikts, ka noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību veido „personas izdarīts viens noziedzīgs nodarījums, kas atbilst vairāku dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm”¹¹. Šāds definējums bija nepareizs, jo, atbilstoši šai redakcijai, noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība sastāvēja no viena noziedzīga nodarījuma, kas bija un ir pretrunā ar krimināltiesību teorijā nostiprinātām atziņām par noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības veidošanos. Tā, piemēram, jau 1875. gadā krimināltiesību teorijā bija nostiprināta atziņa, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība jeb noziedzīgu nodarījumu saplūšana ir viena un tā paša noziedzīga nodarījuma subjekta izdarīti vairāki noziedzīgi nodarījumi, kuri ir izdarīti vienlaicīgi¹².

Noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība ir jāsaprot kā divu vai vairāku noziedzīgu nodarījumu vienlaicīga izdarīšana, no tā izriet, ka viens noziedzīgs nodarījums nevar veidot noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību, jo sastāv tikai no viena atsevišķa (vienota) noziedzīga nodarījuma sastāva. Tāpēc noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālajā definējumā bija nepieciešami grozījumi, atbilstoši krimināltiesību teorijā nostiprinātām atziņām par noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības veidošanos.

Ar 2013. gada 1. aprīli stājās spēkā grozījumi Krimināllikumā, kuri ietekmēja arī noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdzienu, proti, noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība ir definēta kā „personas izdarīts nodarījums, kas atbilst vairāku dažādu savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm”¹³.

Noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdzienā vārdi „*viens noziedzīgs nodarījums*” tika aizstāti ar vārdu „*nodarījums*”, kā arī jēdziens papildināts ar vārdiem „*savstarpēji saistītu*”.

No pašreizējā noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena redakcijas izriet sekojošas ideālās kopības pazīmes:

- 1) nodarījums atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm;
- 2) nodarījums atbilst dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm;
- 3) nodarījums atbilst savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm.

Turpmāk pievērsīsimies šo pazīmju izpētei, analizējot likuma normas un izteiktos viedokļus.

Nodarījums

Juridisko terminu vārdnīcā, termins „*nodarījums*” skaidrots kā kārtības vai kādu sabiedrībā pieņemtu normu pārkāpums¹⁴. „*Nodarījums*” ir prettiesisks un tas ietver sevī nodarījuma kaitīguma juridisko novērtējumu¹⁵. Tāpat „*nodarījums*” skaidrots kā noziedzīgas rīcības rezultāts, darbības sekas, likumu, tiesību vai morāles normu pārkāpums¹⁶.

Profesors U. Krastiņš norāda, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība iespējama tādos gadījumos, kad viena un tā pati persona ar savu darbību vai arī savstarpēji saistītām darbībām vienā un tajā pašā šo darbību realizēšanas procesā izdara vismaz divus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, par kuriem šī persona līdz sprieduma taisīšanai nav bijusi notiesāta, un attiecībā uz kuriem nav iestājies arī kriminālatbildības noilgums¹⁷. Profesors V. Malkovs skaidro, ka, raksturojot noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību, pareizi būtu lietot vārdu „*darbība*”, jo „*nodarījums*” krimināltiesību pamatos tiek lietots, lai apzīmētu noziedzīgu nodarījumu kopumā¹⁸. Savukārt noziedzīgs nodarījums ir personas konkrēta uzvedība, kas izpaužas viņas prettiesiskā darbībā vai bezdarbībā¹⁹.

„*Nodarījuma*” saturs ir atklāts Krimināllikuma 24. panta pirmajā daļā. Noziedzīgu nodarījumu daudzējādības legālajā definējumā ir noteikts, ka noziedzīgu nodarījumu daudzējādība ir tad, kad viena persona izdara (vai pieļauj) divus vai vairākus patstāvīgus nodarījumus (darbība vai bezdarbība), kas atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, vai tad, kad persona izdara (vai pieļauj) vienu nodarījumu (darbība vai bezdarbība), kas atbilst vismaz divu dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm.

Ar to ir jāsaprot, ka nodarījumam ir divas formas – darbība un bezdarbība²⁰. Ietvert „*nodarījuma*” saturu noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālajā definējumā, izriet, ka noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību

veido personas izdarīts nodarījums (darbība vai bezdarbība), kas atbilst vairāku dažādu savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm.

Tāpēc raksta autors piedāvā „*nodarījuma*” saturu atklāt arī noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālajā definējumā. Aiz vārda „*nodarījums*” iekavās ietvert tā saturu – nodarījums (darbība vai bezdarbība).

Nodarījums atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm

Uz noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības atbilstību vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm norāda vairāki autori²¹. Šajā noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīmē ir saskatāma nepilnība, kuru ir nepieciešams novērst.

No noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālā definējuma izriet, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, tādējādi šī pazīme pārklājas ar krimināltiesisko normu konkurences pazīmi, saskaņā ar kuru krimināltiesisko normu konkurences gadījumos personas nodarījums atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm.

Kā pamatoti norāda profesors U. Krastiņš, atšķirība starp normu konkurenci un noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību ir sekojoša – krimināltiesisko normu konkurences gadījumā viens noziedzīgs nodarījums atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, bet noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumā ar vienu darbību tiek izdarīti vairāki noziedzīgi nodarījumi²².

No tā izriet, ka noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumā, persona vienmēr būs izdarījusi tādu darbību, kura atbilst vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem. Tieši atbilstība vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem norāda uz to, ka noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumā, personas izdarītā darbība nav aptverama ar vienu noziedzīgu nodarījumu un ir kvalificējama pēc vairākām Krimināllikuma normām, kas ir pretēji krimināltiesisko normu konkurences gadījumiem.

Krimināltiesisko normu konkurences gadījumā personas izdarītā darbība atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, bet ne vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, jo viena noziedzīga nodarījuma sastāvs pilnībā aptver cita noziedzīga nodarījuma sastāvu un personas izdarītā darbība ir kvalificējama tikai pēc vienas Krimināllikuma normas.

Tāpēc citi autori pamatoti norāda, ka visbiežāk sastopamā noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības pazīme ir – ar vienu nodarījumu (darbību vai bezdarbību) tiek izdarīti vairāki noziedzīgi nodarījumi²³, nevis atbilstība vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm. Ir jānorāda, ka bez šīs pazīmes noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība vispār nemaz nevar pastāvēt, jo noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību vienmēr veido vismaz divi vienlaicīgi izdarīti noziedzīgi nodarījumi.

Piemēram, persona A, svešas mantas zādzības nolūkā, mantkārīgu motīvu vadīta, pa neaizslēgtām durvīm prettiesiski iekļūva dzīvoklī, un no turienes slepeni nolaupīja virsjaku, kurā atradās maks ar naudu un dokumentiem. Persona A, iekļūstot dzīvoklī un izdarot personai C piederošās mantas – virsjakas zādzību, kopā ar to nolaupīja svešu maksāšanas līdzekli – bankas norēķinu karti. Persona A, iekļūstot dzīvoklī un izdarot personai C piederošās mantas – virsjakas zādzību, kopā ar to nolaupīja Latvijas Republikas pilsoņa pasi, tas ir, nolaupīja dokumentu, kas piešķir tiesības. Persona A ar šādām darbībām izdarīja noziegumus, kas paredzēti Krimināllikuma 175. panta trešajā daļā, 193. panta otrajā daļā un 274. panta pirmajā daļā, noziegumus, kuri savstarpēji veido noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību²⁴. Persona A vienlaicīgi izdarīja trīs noziedzīgus nodarījumus, jo par katru izdarīto noziedzīgo nodarījumu atbildība ir noteikta atsevišķā Krimināllikuma pantā:

- 1) virsjakas zādzība, kas izdarīta, iekļūstot dzīvoklī (Krimināllikuma 175. panta trešā daļa);
- 2) sveša maksāšanas līdzekļa nolaupīšana (Krimināllikuma 193. panta otrā daļa);
- 3) dokumenta, kas piešķir tiesības, nolaupīšana (Krimināllikuma 274. panta pirmā daļa).

Novēršot atsevišķas nepilnības aplūkotajā pazīmē, kura izriet no pašreizējās noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības jēdziena redakcijas, autors piedāvā sekojošu pazīmes formulējumu – nodarījums (darbība vai bezdarbība) atbilst vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Nodarījums atbilst dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm

No noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālā definējuma izriet, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība atbilst dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm. Liela daļa autoru uzskata, ka noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību var veidot tādi noziedzīgi

nodarījumi, par kuriem kriminālatbildība ir noteikta dažādos Krimināllikuma pantos²⁵. Citi autori norāda, ka noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību var veidot noziedzīgi nodarījumi ar dažādu objektu apdraudējumu²⁶. Šie autori akcentē to, ka noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību veido noziedzīgi nodarījumi ar dažādām sastāvu pazīmēm. Profesors V. Malkovs ir paudis, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība var sastāvēt arī no tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuri apdraud vienu un to pašu noziedzīgu nodarījumu objektu, pastāvot atšķirīgām vainas formām vai vienai vainas formai, kura ir nodalīta²⁷. Ar nodalītu vainas formu ir jāsaprot sekojošais. Krimināllikuma 9. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona to izdarījusi ar tiešu vai netiešu nodomu. Tas nozīmē, ka nodoms nodalāms tiešā vai netiešā nodomā. Savukārt, neuzmanība nodalāma noziedzīgā pašpaļāvībā vai noziedzīgā nevērībā.

Piemēram, Krimināllikuma 116. pantā ir noteikta atbildība par personas tīšu prettiesisku nonāvēšanu. Savukārt Krimināllikuma 123. pantā ir noteikta atbildība par prettiesisku nonāvēšanu aiz neuzmanības. Abi nodarījumi apdraud vienu objektu – personas dzīvību, bet šiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir divas dažādas vainas formas. Krimināllikuma 116. panta nodarījumu var izdarīt tikai tīši, bet Krimināllikuma 123. pantā noteikta atbildība par nodarījumu aiz neuzmanības. Apstākļos, kad tiek izdarīta tīša personas nonāvēšana, un šīs personas nonāvēšanas gaitā nejauši tiek nogalināta arī cita persona, šāda darbība un sekas veido noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību, jo vainas forma attiecībā pret radītajām sekām ir dažāda. Nepareizas vainas formas noteikšanas gadījumā personas rīcība tiktu kvalificēta nepareizi kā atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums saskaņā ar Krimināllikuma 118. panta otro punktu kā slepkavība, nonāvējot divas vai vairāk personas, tādējādi persona saņemtu nepareizu un netaisnīgu sodu.

Profesors U. Krastiņš norāda, ka no psiholoģiskā viedokļa, seku nevēlēšanās, tās vienīgi pieļaujot, liecina par personas neieinteresētību, lai sekas iestātos, kaut gan cita mērķa sasniegšanai viņa ir iekšēji gatava, ka tās var arī iestāties. Noziedzīga nodarījuma izdarītājam sekas nav vajadzīgas, tomēr iecerētais cits mērķis ir tik iekārots, ka kaitīgās blakus sekas, par kurām arī paredzēta kriminālatbildība, viņu neattur no sava mērķa sasniegšanas²⁸.

Tā, piemēram, persona A. ar mantkārīgu nodomu, kas vērsts uz vara detaļu zādzības izdarīšanu, atvēra A/S „Sadales tīkli” transformatora punkta durvis, pēc kā, apzinoties, ka tiek bojāta elektrotīkla iekārta, ar līdzpaņemtajiem instrumentiem noskrūvēja divus „0” izvadu uzgriežņus, atvienoja vara kabeļus un sabojāja elektrotīkla iekārtu par kopējo summu 26,32 eiro. Vara kabeļi, kuru vērtība ir 54,00 eiro, tika atvienoti ar mērķi tos nozagt. Persona A ar šādām darbībām izdarīja noziegumus, kas paredzēti Krimināllikuma 187. panta pirmajā daļā un 180. panta pirmajā daļā²⁹.

Ar Krimināllikuma 187. panta pirmo daļu un 180. panta pirmo daļu aizsargāts viens un tas pats objekts – fizisko un juridisko personu mantiskās intereses. Nodarījums izdarīts ar nodomu, tas ir, ar vienu vainas formu, bet vainas forma ir nodalīta – tiešā nodomā un netiešā nodomā. Krimināllikuma 180. panta pirmās daļas noziedzīgais nodarījums izdarīts ar tiešu nodomu, jo persona A apzinājās zādzības kaitīgumu un savas darbības veica apzināti un vēlējās seku iestāšanos. Krimināllikuma 187. panta pirmās daļas noziedzīgais nodarījums izdarīts ar netiešu nodomu, jo persona A apzinājās, ka ar zādzības izdarīšanu tiks sabojāta elektrotīkla iekārta, paredzēja nodarījuma kaitīgās sekas, ka citi cilvēki paliks bez elektrības un, kaut arī šīs sekas nevēlējās, tomēr apzināti pieļāva to iestāšanos. Noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumā darbība ir vērsta uz noteiktu mērķi un nodomātā mērķa sasniegšanas gaitā tiek izdarīts cits patstāvīgs noziedzīgs nodarījums³⁰.

Sastopami arī profesora V. Malkova uzskati, kas ir pretrunā ar noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības izpratni Latvijas Republikā. Tā, piemēram, viņš norāda, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība iespējama, kad persona ar vienu darbību (bezdarbību) izdara divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, par kuriem atbildība ir paredzēta dažādos likuma pantos, gan, kad persona ar vienu nodarījumu izdara divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, par kuriem atbildība ir noteikta vienā un tajā pašā pantā (panta daļā)³¹. Viņš norāda, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība, kuru veido noziedzīgi nodarījumi, par kuriem atbildība ir noteikta vienā un tajā pašā krimināllikuma pantā (panta daļā), iespējama, piemēram, gadījumos, kad aborts tiek izdarīts vairākām sievietēm vienā un tajā pašā laikā, vienā un tajā pašā vietā, kuru izdara persona, kurai nav atbilstoša profila augstākās medicīniskās izglītības. Viņš uzsver, ka nelikumīga grūtniecības pārtraukšana katrai

sievietei kvalificējama atsevišķi³².

Pēc raksta autora ieskata, kopumā var piekrist profesora V. Malkova uzskatam, ka noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību var veidot noziedzīgi nodarījumi, par kuriem atbildība ir noteikta vienā un tajā pašā Krimināllikuma pantā (panta daļā), tomēr jāpiebilst, ka visu nodarījumu nedrīkst aptvert vainīgās personas vienots nodoms, jo, gadījumā, ja nodarījums ir izdarīts ar vienotu nodomu, kā rezultātā vienlaicīgi cietušas vairākas personas, tad noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība neveidosies un nodarījums kvalificējams kā viens noziedzīgs nodarījums.

Jurists S. Ribkins norāda, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība, kura sastāv no viena un tā paša krimināllikuma sevišķās daļas panta, nav iespējama tikai tad, kad noziedzīgais nodarījums izdarīts pret divām vai vairākām personām, ja divas vai vairākas personas ir tīša noziedzīga nodarījuma kvalificējošā pazīme³³. Piemēram, divu vai vairāku cilvēku inficēšana.

Tāpat S. Ribkins norāda, ka ar krimināllikuma sevišķās daļas pantu dispozīcijām, kurās ir noteikta kriminālatbildība par vienkāršu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu (vienkāršā dispozīcija), ir jāsaprot viena vainīgā izdarīts noziedzīgais nodarījums, kas vērsts pret vienu cietušo. Piemēram, zādzība ir svešas kustamas mantas slepena vai atklāta nolaupīšana, bet krāpšana ir svešas mantas vai tiesību uz šādu mantu iegūšana, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu. Ar šādām dispozīcijām ir jāsaprot, ka ir viens zaglis un viens apzagtais, ir viens krāpnieks un viens apkrāptais. Savukārt, gadījumos, ja cietušo ir vairāk kā viens, tad ir nepieciešams risināt jautājumu par to, vai nodarījums neveido noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību. Viena un tā paša panta noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība var veidoties tikai tad, ja noziedzīgos nodarījumus nesaista vienots nodoms un, ja ne par vienu no tiem persona nav notiesāta. Savukārt, ja nodarījums ir izdarīts ar vienotu nodomu, kā rezultātā vienlaicīgi cietušas vairākas personas, tad noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība neveidosies. Piemēram, ja zādzības rezultātā no dzīvokļa tiek nozagts īpašums, kurš pieder trim personām, kuras tur dzīvo, nodarījums kvalificējams kā viens noziedzīgs nodarījums³⁴.

Līdz ar to, pēc raksta autora domām, ir pierādīts, ka teorētiski noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību var veidot arī situācijas, kad persona ar vienu nodarījumu izdara divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, par kuriem atbildība ir noteikta vienā un tajā pašā Krimināllikuma pantā (panta daļā).

Nodarījums atbilst savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm

No noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālā definējuma izriet, ka noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība atbilst savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm. Šīs pazīmes problemātika saistīta ar to, ka likumdevējs nav paskaidrojis, kāda rakstura saistībai ir jāpastāv starp vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, lai būtu iespējams atzīt, ka tie savstarpēji veido noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību. Tāpēc šāda pazīme ir maldinoša un precīzi neatklāj tās saturu un jēgu.

Noziedzīgu nodarījumu ideālā kopībā izdarīto noziedzīgo nodarījumu savstarpējo saistību var veidot viena un tā paša objekta saistība, kā tas tika aplūkots izpētot iepriekšējo pazīmi. Savukārt, piemēram, profesore T. Čerņenko norāda, ka noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību izdara viens un tas pats noziedzīgu nodarījumu subjekts³⁵, kas norāda uz savstarpējo subjekta saistību. Citi autori norāda uz noziedzīgu nodarījumu objektīvās puses saistību, kur viena un tā pati darbība ir visu noziedzīgu nodarījumu sastāvu objektīvo pušu kopīga pazīme, jo noziedzīgie nodarījumi tiek izdarīti vienlaicīgi³⁶. Vērtējot sastāvu savstarpējo saistību, ir jānorāda, ka noziedzīgu nodarījumu objektīvās puses saistība pastāv visos noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumos. Savukārt pārējo noziedzīgu nodarījumu sastāvu elementu saistības neesamība neietekmē noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības veidošanos. Piemēram, persona A ir atzīta par vainīgu Krimināllikuma 262. panta otrajā daļā un Krimināllikuma 312. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā, par to, ka viņa alkohola ietekmē vadīja automašīnu bez transportlīdzekļa vadīšanas tiesībām, kuras noteiktā kārtībā atņemtas ar tiesas spriedumu, tādējādi izvairījās no tiesību ierobežošanas soda³⁷. Personas viena un tā pati darbība (transportlīdzekļa vadīšana) ir tā noziedzīgu nodarījumu faktiskā objektīvās puses daļa, kura savstarpēji sasaista abus noziedzīgos nodarījumus, respektīvi, noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību veido noziedzīgu nodarījumu faktiskā objektīvās puses daļēja kopība. Ar noziedzīgu nodarījumu objektīvās puses daļēju kopību ir jāsaprot katra izdarītā noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses, kaut vai vienas darbības vai bezdarbības pilnīgu sakritību ar visu citu izdarīto noziedzīgo nodarījumu objektīvās puses, kaut vai vienas darbības vai bezdarbības pilnīgu sakritību.

Transportlīdzekļa vadīšana ir Krimināllikuma

262. panta otrās daļas un Krimināllikuma 312. panta objektīvās puses viena un tā pati faktiskā darbība, ar kuru *vienlaicīgi* tiek izdarīti abi augstāk minētie noziedzīgie nodarījumi.

Pēc autora domām, pazīme par sastāvu savstarpējo saistību ir jāaizstāj ar citu pazīmi, jo esošā pazīme nav konkretizēta. Pazīmes satura noskaidrošana ir atstāta likuma piemērotāju ziņā, kas neveicina vienveidību. Autors piedāvā esošo pazīmi aizstāt ar sekojošām pazīmēm:

- 1) noziedzīgie nodarījumi ir izdarīti vienlaicīgi;
- 2) noziedzīgo nodarījumu objektīvās puses faktiski kādā to daļā sakrīt.

Secinājumi

1. Noziedzīgu nodarījumu kopības jēdziens drīzāk maldina, nekā ievieš skaidrību, jo kopības jēdziena pazīmes ir vispārinātas un jēdziena satura noskaidrošana ir atstāta likuma piemērotāju ziņā. Noziedzīgu nodarījumu kopības jēdzienā nav skaidri nosaukti to veidi, kas, pēc autora domām, ir viena no būtiskākajām jēdziena nepilnībām.

2. No spēkā esošā likuma izriet, ka noziedzīgu nodarījumu ideālajai kopībai raksturīgas sekojošas pazīmes:

- nodarījums atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm;
- nodarījums atbilst dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm;
- nodarījums atbilst savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm.

3. Ar jēdzienu „*nodarījums*” saprotama darbība vai bezdarbība.

4. Pazīme – nodarījums atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, satura noskaidrošana ir atstāta pazīmes piemērotāja ziņā, radot nevienveidīgas izpratnes iespēju.

5. Pazīme – nodarījums atbilst dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, var maldināt, jo teorētiski noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība iespējama arī tad, kad persona ar vienu nodarījumu izdara divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, par kuriem atbildība ir noteikta vienā un tajā pašā Krimināllikuma pantā (panta daļā).

6. Pazīme – nodarījums atbilst savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, ir pārāk vispārīga, jo nav precīzi definēts, kāda ir sastāvu savstarpējā saistība un, vai savstarpējā saistība attiecināma uz kādu konkrētu noziedzīgu nodarījumu sastāva elementu saistību.

7. Noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību veido noziedzīgu nodarījumu faktiskā objektīvo

pušu daļēja kopība, jo visiem noziedzīgiem nodarījumiem objektīvās puses faktiski kādā tās daļā pilnībā sakrīt.

8. Noziedzīgie nodarījumi, kuri veido noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību, ir izdarīti vienlaicīgi.

Priekšlikumi

1. Pazīmi „nodarījums atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm” izteikt sekojošā redakcijā – nodarījums (darbība vai bezdarbība) atbilst vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem.

2. Izslēgt pazīmi „nodarījums atbilst dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm”.

3. Pazīmi „nodarījums atbilst savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm” izteikt sekojošā redakcijā – noziedzīgie nodarījumi ir izdarīti vienlaicīgi.

4. Papildināt Krimināllikuma 26. pantu ar 2¹ daļu un izteikt to sekojošā redakcijā:

„Noziedzīga nodarījuma objektīvā puse ir personas uzvedības ārējā izpausme, kas rada vai var radīt kaitīgas izmaiņas apkārtējā pasaulē”.

Šādi noziedzīgu nodarījumu objektīvās puses jēdzienu ir definējis arī profesors U. Krastiņš³⁸.

5. Papildināt noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības legālo definējumu ar pazīmi – noziedzīgo nodarījumu objektīvās puses faktiski kādā to daļā sakrīt.

6. Grozīt Krimināllikuma 26. panta pirmo daļu un izteikt to sekojošā redakcijā:

„Noziedzīgu nodarījumu kopību veido noziedzīgu nodarījumu ideālā un reālā kopība”.

7. Grozīt Krimināllikuma 26. panta otro daļu un izteikt to šādā redakcijā:

„Personas izdarīts nodarījums (darbība vai bezdarbība), kas atbilst vairākiem vienlaicīgi izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuru objektīvās puses faktiski kādā tās daļā sakrīt, veido noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību”.

Atsauces

- ¹ Досаева Г.С. Социальные и криминологические основания института множественности преступлений. Общество и право. Выпуск № 4 (50) / 2014, с. 97.
- ² Якушин В.А. Некоторые проблемы множественности преступлений в уголовном праве России. Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. Выпуск № 2[76] / 2012.
- ³ Черненко Т.Г. Квалификация совокупности преступлений. Вестник Омского университета. Серия «Право». Выпуск № 1 (38) / 2014, с. 148.
- ⁴ Jakubaņecs V. Tiesību normas. Rīga: „P & KO”. 2001, 219. lpp.
- ⁵ Пјанова D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris. 2005, 101. lpp.
- ⁶ Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga: SIA „Izglītības soli”. 2009, 184. lpp.
- ⁷ Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība. Likums un tiesības, 2003, nr. 6, 167. lpp.
- ⁸ Шнитенков А.В. Множественность преступлений в уголовном праве. Учебное пособие. Оренбург: ООО ИПК „Университет”. 2014, с. 4.
- ⁹ Ларина Л.Ю. К вопросу о понятии совокупности преступлений и ее видах. Юридическая наука. Выпуск № 1/ 2011, с. 50.; Зацепин А.М. Множественность преступлений и их квалификация. Мониторинг правоприменения. Выпуск № 1 / 2014, с. 52.
- ¹⁰ Мендельсон Г.А. Назначение наказаний по совокупности преступлений/В кн.: Применение по советскому праву. – М., 1958, с. 162. Pieejams: Ораздурдыев А.М. Проблема составного преступления в связи с общим учением о совокупности преступных деяний. Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. Выпуск № 74 / 2010.
- ¹¹ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998, Nr.199/200(1260/1261). Pēdējie grozījumi 19.02.2015. 26.panta 2.daļa. Vēsturiskā redakcija, kas bija spēkā līdz 01.04.2013.
- ¹² Кистьяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Томъ первый. Общая часть. Киев. 1875, с. 221.
- ¹³ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998, Nr.199/200(1260/1261). Pēdējie grozījumi 19.02.2015. 26. panta 2. daļa.
- ¹⁴ Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Iespiesta izdevniecībā „Kamene”. 2002, 118.lpp.

- ¹⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 2001, 22. lpp.
- ¹⁶ Tezauris skaidrojošā vārdnīca – nodarījums. Pieejams <http://www.tezauris.lv/sv/?w=nodar%C4%ABjums> [skatīts 26.06.2015.].
- ¹⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 2008, 274. lpp.
- ¹⁸ Малков В.П. Совокупность преступлений. Вопросы квалификации и назначения наказания. Редактор Р.Г. Буктанов. Казань: Издательство Казанского университета. 1974, с. 158-159.
- ¹⁹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Juridiskā mācību un izglītojošā literatūra. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 2000, 7.lpp.
- ²⁰ Лесниевски-Костарева Т.А. Уголовное право. Словарь-справочник. Москва: Издательская группа НОРМА - ИНФРА. 2000, с. 50.
- ²¹ Городнова О.Н. Вестник Чувашского университета. Выпуск № 1 / 2012, с. 124.; Уголовное право. Общая часть: Учебник. Издание исправленное и дополненное / Под ред. доктора юридических наук, профессора Л.В. Иногамовой-Хегай, доктора юридических наук, профессора А.И. Рарога, доктора юридических наук, профессора А.И. Чучаева. – М.: Юридическая фирма „Контракт”: ИНФРА-М, 2005, с. 123.
- ²² Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums: Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 2000., 205. lpp.
- ²³ Ларина Л.Ю. К вопросу о назначении наказания по совокупности преступлений. Актуальные вопросы борьбы с преступлениями. Выпуск № 1 (1) / 2014, с. 17; Гирденис Т. Новое понимание идеальной совокупности преступлений в Литовском уголовном праве. Administratīvā un kriminālā justīcija. 2014, Nr. 4 (69), 30. lpp.; Ораздурдыев А.М. Проблема составного преступления в связи с общим учением о совокупности преступных деяний. Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. Выпуск № 74 / 2010.
- ²⁴ Latvijas Republikas Rēzeknes tiesas 2015. gada 16. marta spriedums lietā Nr. 11331114914.
- ²⁵ Ковалев М.И., Козаченко И.Я., Кондрашова Т.В. и др. Уголовное право. Общая часть: учебник / отв. ред. И. Я. Козаченко. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма. 2008, с. 420; Кочои С.М. Уголовное право. Общая и Особенная части: Учебник. Краткий курс. Множественность преступлений. – М., 2009, с. 34.; Черненко Т.Г. Квалификация совокупности преступлений. Вестник Омского университета. Серия «Право». Выпуск № 1 (38) / 2014, с. 151.
- ²⁶ Яковлев А.М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву. Редактор Т.П. Шуракова. Москва: Государственное издательство юридической литературы. 1960, с. 69; Рарог А.И., Есаков Г.А., Чучаев А.И. и др. Уголовное право России. Части общая и особенная / Под ред. А.И. Рарога. Курс лекций 2-е издание, переработанное и дополненное. – Москва: Издательство Проспект. 2007, с. 21.; Черненко Т.Г. Квалификация совокупности преступлений. Вестник Омского университета. Серия «Право». Выпуск № 1 (38) / 2014, с. 151.
- ²⁷ Малков В.П. Совокупность преступлений. Вопросы квалификации и назначения наказания. Редактор Р.Г. Буктанов. – Казань: Издательство Казанского университета. 1974, с. 161.
- ²⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Juridiskā mācību un izglītojošā literatūra. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 2000, 98.lpp.
- ²⁹ Latvijas Republikas Rīgas rajona tiesas 2015. gada 24. augusta spriedums lietā Nr. 11351027413.
- ³⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 2008, 275. lpp.
- ³¹ Малков В.П. Институт множественности преступлений в доктрине и уголовном законодательстве России. Актуальные проблемы экономики и права. Выпуск № 4 (8) / 2008, с. 187.
- ³² Малков В.П. Институт множественности преступлений в доктрине и уголовном законодательстве России. Актуальные проблемы экономики и права. Выпуск № 4 (8) / 2008, с. 187.

- ³³ Рывкин С.Ю. Видеолекция. Правила квалификации множественности преступлений. Научные основы квалификации преступлений. Дата проведения: 26.06.2013 г. Pīeejams: <http://www.distanz.ru/videoLecture/3107/>
- ³⁴ Рывкин С.Ю. Видеолекция. Правила квалификации множественности преступлений. Научные основы квалификации преступлений. Дата проведения: 26.06.2013 г. Pīeejams: <http://www.distanz.ru/videoLecture/3107/>
- ³⁵ Черненко Т.Г. Квалификация совокупности преступлений. Вестник Омского университета. Серия «Право». Выпуск № 1 (38) / 2014, с. 151.
- ³⁶ Батычко В.Т. Уголовное право. Общая и Особенная части. Курс лекций. 2006, с. 33; Бушков Д.В., Помазан С.В. Уголовно-правовая оценка совокупности преступлений в толкованиях пленума верховного суда РФ. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. Выпуск № 104 / 2014, с. 2.
- ³⁷ Latvijas Republikas Liepājas tiesas 2015. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 11261077615.
- ³⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 2008, 110. lpp.

Abstract

The purpose of the article is to identify the problems related with signs of conceptual aggregation of criminal offences, find the problems and offer possible solutions. The actuality of article – signs of conceptual aggregation of criminal offences people understand different, because they have different views about the origins of conceptual aggregation of criminal offences. The author concludes that some of the signs of conceptual aggregation of criminal offences are general, mislead and does not comply with conceptual aggregation of criminal offences.

Аннотация

Цель статьи – выявить проблемы, связанные с признаками идеальной совокупности преступлений, и предложить возможные их решения. Актуальность статьи обусловлена тем, что понимание признаков идеальной совокупности преступлений неоднозначно. Неоднозначное понимание признаков идеальной совокупности преступлений связано с тем, что те, кто применяют нормы Уголовного закона, имеют разные мнения о происхождении идеальной совокупности преступлений. Автор приходит к выводу, что отдельные признаки идеальной совокупности преступлений, вытекающие из норм Уголовного закона, неконкретны, вводят в заблуждение, а также не соответствуют происхождению идеальной совокупности преступлений.

KONTRABANDAS PRECES VĒRTĪBAS NOTEIKŠANA

Mg. iur. Aleksejs Šaforostovs,

Biznesa augstskolas Turība

Doktora studiju programmas Juridiskā zinātne doktorants, Latvija

Viens no valsts mērķiem ir ienākumu saņemšana attīstībai un cenu atšķirību kompensācija importētām un eksportētām precēm, tieši preču starptautiskās aprites procesā.

Tomēr dažkārt valsts noteiktais pienākums maksāt nodokļus rada vēlmi izvairīties no šiem maksājumiem un pārvietot preces nelegāli, respektīvi, kā kontrabandu. Tādējādi, kontrabanda būtībā ir trieciens valsts ekonomiskajām interesēm, precīzāk – ārējām ekonomiskajām attiecībām¹.

Eiropas Komisija (turpmāk – EK), reaģējot uz kontrabandas pieauguma riskiem pāri Eiropas Savienības (turpmāk – ES) austrumu robežai, sagatavoja *tabakas izstrādājumu un alkoholisko dzērienu kontrabandas apkarošanas plānu*². Minētā plāna izstrāde tika veikta, apkopojot informāciju par kontrabandas nosacījumu pastāvēšanu/rašanos attiecībā uz visvairāk izplatītām preču grupām: cigaretēm un alkoholu.

Kontrabandas cigarešu un alkohola ieviešana ES lielā apmērā visbiežāk notiek pāri austrumu robežai un šīs nelikumīgās darbības rada lielus finansiālus zaudējumus ES un dalībvalstu budžetiem. Lai gan nav precīzas statistikas par kopējo situāciju, muitas ieņēmumos cigarešu kontrabanda rada vairāk nekā 10 miljardu eiro zaudējumu gadā. Cīņa pret akcīzes preču kontrabandas pieplūdumu no Moldovas, Ukrainas, Krievijas un Baltkrievijas ir kļuvusi par EK prioritāti.

Krimināltiesību teorijā atzīts, ka katrs noziedzīgs nodarījums rada kaut kādas izmaiņas, nodarot kaitējumu noteiktām, ar likumu aizsargātām interesēm, un šo kaitējumu dēvē par sekām. Ar kontrabandas preču un priekšmetu pretlikumīgu pārvietošanu pāri Latvijas Republikas muitas robežai tiek pārkāpta valsts regulētā kārtība saistībā ar preču un priekšmetu pārvietošanu pāri robežai, kas **izraisa tiešus ekonomiskus zaudējumus**, kas saistīti ar nodevu un nodokļu (maksājumu) nenomaksāšanu, kā arī Latvijas Republikas muitas robežas šķērsošanu un preču ieviešanu Latvijas teritorijā. Ar Krimināllikuma normām tiek aizsargātas

šīs ekonomiskās intereses, kas ir vienas no svarīgākajām Latvijas Republikas interesēm.

Raksta mērķis ir kontrabandas preču vērtības noteikšanas izpēte, ņemot vērā pastāvošo Latvijas un ES judikatūru un normatīvos aktus. Lai sasniegtu mērķi, nepieciešams izpildīt sekojošus uzdevumus:

- 1) veikt krimināltiesiskā regulējuma analīzi par kontrabandas priekšmeta vērtības noteikšanu, salīdzinot to ar citos nacionālajos normatīvajos aktos paredzēto;
- 2) veikt nacionālo un citu valstu tiesiskā regulējuma un judikatūras salīdzinošo analīzi, nosakot iespējamās pretrunas attiecībā uz kontrabandas preču vērtības noteikšanu;
- 3) konstatēt nacionālo un starptautisko tiesību normu nepilnības, ierosinot to novēršanas iespējas;
- 4) izstrādāt priekšlikumus teorētisko un praktisko problēmu risināšanai.

Pētījuma gaitā tiks izmantotas sekojošas izpētes metodes – analīze, salīdzināšana, loģiskā metode un sistēmiskā metode.

Kontrabandas preces vērtības noteikšanai ir izšķiroša nozīme, izlemjot par kontrabandas lielā apmērā sastāva esamību vai neesamību nodarījumā. Latvijas Republikas Augstākās tiesas (turpmāk – AT) Krimināllietu departaments 2014. gadā lietā Nr.SKK 229/2014³ atzīmēja sekojošus muitas vērtības noteikšanas aspektus:

„...saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 124. panta otro daļu kriminālprocesā pierādāma noziedzīgā nodarījuma sastāva esamība vai neesamība, tātad arī šā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses obligātā pazīme ir kontrabandas izdarīšana lielā apmērā”.

„Saskaņā ar likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 20. pantu atbildība par Krimināllikumā paredzēto noziegumu, kas izdarīts lielā apmērā, iestājas, ja nozieguma priekšmeta kopējā vērtība nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijusi mazāka par piecdesmit, tajā laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsommu. ... Apelācijas instances tiesa konstatējot, ka lietā ir iegūtas

pretrunīgas ziņas par kontrabandas priekšmeta muitas vērtību, atzina, ka pastāv šaubas par patieso vērtību”.

„No lietas materiāliem redzams, ka šaubas par preces vērtību radās tāpēc, ka netika noskaidrots, vai, nosakot muitas vērtību, tika ņemts vērā preces nolietojums, un vai tam ir nozīme muitas vērtības noteikšanā”.

„Kontrabandas preces vērtības noteikšanai ir izšķiroša nozīme, lai izlemtu par konkrēta nozieguma sastāva esamību vai neesamību apsūdzētās personas nodarījumā. Kriminālprocesa likuma 128. panta trešajā daļā noteikts, ka nevienam no pierādījumiem nav iepriekš noteikta augstāka ticamības pakāpe nekā pārējiem pierādījumiem, taču tajā pašā laikā jāievēro minētā likuma panta otrajā daļā noteiktais, ka to, cik ticamas ir pierādīšanā izmantojamās ziņas par faktiem, izvērtē, aplūkojot visus kriminālprocesa laikā iegūtos faktus vai ziņas par faktiem kopumā un savstarpējā sakarībā”.

Pētot kontrabandas priekšmeta „apmēru”, jāmin, ka KL 190. panta trešajā daļā un 190¹. panta otrajā daļā paredzēta pastiprināta atbildība par kontrabandas izdarīšanu lielā apmērā. Priekšmetu vērtība nosakāma atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā. Turklāt Likuma Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību 20¹. pantā noteikts, ka atbildība par Krimināllikuma 190., 191. un 221. (attiecībā uz spirtu vai citiem alkoholiskiem dzērieniem), kā arī 221.¹ un 221.² pantā paredzēto noziegumu, kas izdarīts lielā apmērā, iestājas, ja alkoholiskā dzēriena daudzums sasniedz 20 litrus absolūtā spirta. 21. pantā noteikts, ka šā likuma 20. panta noteikumi neattiecas uz KL 190.¹ panta otrajā daļā, 253. panta otrajā daļā un 253.¹ panta trešajā daļā paredzēto noziegumu kvalifikāciju, ja tie izdarīti lielā apmērā. Atbildība par KL paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ar kuru radīts būtisks kaitējums, iestājas, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā ne vien nodarīts ievērojams mantiskais zaudējums, bet arī apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātās intereses vai ja šāds apdraudējums ir ievērojams. Par **ievērojamu mantisko zaudējumu** atzīstams mantiskais zaudējums, kas nodarījuma izdarīšanas brīdī pārsniedz piecu tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu. Likuma Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību 23¹. pantā noteikts, ka atbildība par KL 190., 191., 221. (attiecībā uz spirtu vai citiem alkoholiskiem dzērieniem) un

221.² pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, kas radījis būtisku kaitējumu, iestājas, ja alkoholiskā dzēriena daudzums sasniedz 10 litrus absolūtā spirta.

Kā pamatoti atzīmē profesors U. Krastiņš, pirmajā variantā netiek prasīts, lai ar likumu aizsargāto interešu un tiesību apdraudējums būtu ievērojams, tāpēc vērā ir ņemams ikkatrs cits kaitējums neatkarīgi no tā apmēra, savukārt otrais variants attiecināms uz gadījumiem, kad radīto kaitējumu nav pieņemts vērtēt naudas izteiksmē⁴.

Kontrabandas priekšmetu vērtības noteikšana pamatojas uz normatīviem aktiem par cenām un atbilstošu preču cenu veidošanu. Nepieciešamības gadījumā minētais jautājums var tikt risināts, balstoties uz ekspertīzes atzinumu. Ja kontrabandas priekšmets vai muitas noteikumu pārkāpumu priekšmets izvests ārpus valsts robežām, realizēts, iznīcināts vai tā atrašanās vieta nav noskaidrota, tā vērtības noteikšanai var izmantot ziņas, kas ir muitas, pavaddokumentos un citos dokumentos⁵. Ja personai bijis nodoms nelikumīgi pārvietot preces pāri muitas robežai, ievest vai izvest tās lielā apmērā, bet pārvietot tās nelielās daļās, darbības nepieciešams kvalificēt kā turpinātu noziegumu un kvalificēt pēc KL 190. vai 190¹ panta atbilstošām daļām. Darbības, izdarītas preču pārvietošanai nelielā apmērā, ir administratīvais pārkāpums, un atbildība par tām paredzēta Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 201.¹² pantā.

Saskaņā ar likuma Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību 20. pantu nodarījums atzīts par izdarītu lielā apmērā, ja nozieguma priekšmeta kopējā vērtība nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijusi mazāka par piecdesmit tajā laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu. **Konstatējot mantisko zaudējumu lielā apmērā, nekāds cits kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm un tiesībām vairs netiek prasīts.** Saistībā ar jēdziena “priekšmeta kopējā vērtība” izprani veidojas jautājums: ko tieši uzskatīt par kontrabandas priekšmeta vērtību. Piemēram, vai tās ir cigarešu iegādes izmaksas, vai cigarešu vidējā cena tirgū, vai cigarešu iegādes izmaksas un nenomaksātās muitas nodevas apmērs? Tas ir izšķirošs faktors atbildības noteikšanai, jo *dažādu aprēķina metožu pielietošana nosaka atšķirīgu nodarījuma kvalifikāciju*, kas vienā gadījumā nosaka maksimālo brīvības atņemšanu uz vienu gadu (KL 190. p. 1. d.), bet otrajā variantā maksimālo brīvības atņemšanu – uz vienpadsmit gadiem.

Papildinot iepriekšminēto, apskatīsim **kontrabandas priekšmetu vērtības noteikšanu** skarošos Latvijas Republikas AT lēmumus.

Bez minētā Latvijas Republikas AT Kriminālietu departamenta lēmuma 2014. gadā lietā Nr. SKK 229/2014 akcentēsim vēl divus AT lēmumus, proti, 2015. gada lietas SKK-58/2015⁶ un SKK-144/2015⁷.

Apkopojot šo lēmumu saturu, var izsecināt kopējo Latvijas Republikas AT Kriminālietu departamenta nostāju raksta tematikas jautājumos:

„Priekšmetu vērtība norādāma atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā” (SKK 58/2015).

“Noziedzīga nodarījuma priekšmeta vērtību ... veido cigarešu muitas vērtība, muitas nodoklis, akcīzes nodoklis, pievienotās vērtības nodoklis” (SKK 58/2015).

“Likums nav paredzējis labvēlības principu cigarešu kontrabandai salīdzinājumā ar citiem noziedzīgajiem nodarījumiem ar šo pašu noziedzīgā nodarījuma priekšmetu” (SKK 58/2015).

“Kontrabandas preču vērtība tika rēķināta pēc muitas cenām, kas ir ievērojami zemāka par tirgus cenām. Muitas cenas neatspoguļo preču faktisko realizācijas vērtību preču apgrozības tirgū” (SKK 144/2015).

“Apstāklim, ka prece nav tikusi laista brīvā apgrozībā, nav izšķirošas nozīmes, nosakot preces vērtību. Minētajam apstāklim ir nozīme tikai, nosakot kaitējuma kompensāciju” (SKK 144/2015).

“Preču muitas vērtību veido muitas teritorijā ievadamās preces pašizmaksas vērtība, kas ir vienādi nosakāma visā Eiropas Kopienas muitas teritorijā. Muitas vērtība ir nepieciešama, lai pareizi aprēķinātu un iekasētu muitas maksājumus un nodokļus, ņemot vērā katras Kopienas dalībvalsts nacionālajās tiesībās noteiktās nodokļu likmes, kas kopumā veido apgrozībā laižamās preces vidējo mazumtirdzniecības vērtību. Tādējādi Eiropas Kopienas dalībvalstī ievestās preces no citas valsts, kas nav Eiropas Kopienas dalībvalsts, preces kopējo vērtību veido muitas vērtība un aprēķinātie administrētie nodokļi, kas likumā ... ir pielīdzināmi nozieguma priekšmeta tirgus cenai” (SKK 144/2015).

“Augstākā tiesa 2015. gada 14. maija lēmumā lietā Nr. SKK-58 ir norādījusi, ka ir jānosšķir jēdzieni „noziedzīga nodarījuma priekšmeta vērtība” un „nodokļu administrēšana” (SKK 144/2015).

“Tiesai... izlemjot par kontrabandas, tas ir, nozieguma priekšmeta vērtību, piemērojami Eiropas Savienības normatīvie akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūra” (SKK 144/2015).

Tiesām, taisot spriedumu, būtu javadās no AT lēmumos nostiprinātās judikatūras par kontrabandas preces vērtības noteikšanu, proti:

1. Muitas cenas neatspoguļo preču faktisko realizācijas vērtību, un preces vērtība norādāma atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā.

2. Apstāklim, ka prece nav tikusi laista brīvā apgrozībā, nav izšķirošas nozīmes, un preces vērtību veido muitas vērtība, muitas nodoklis, akcīzes nodoklis un pievienotās vērtības nodoklis.

3. Aizstāvības atsauces uz Eiropas Savienības Tiesas 2009. gada 2. aprīļa prejudiciālā sprieduma lietā C-459/07 un 2010. gada 29. aprīļa prejudiciālā sprieduma lietā C-230/08 atziņām, nav piemērojamas kontrabandas gadījumiem Latvijā.

4. AT ieskatā atbilstoši Eiropas Savienības Regulai Nr.2913/92 ievestās preces no citas valsts, kas nav Eiropas Kopienas dalībvalsts, preces kopējo vērtību veido muitas vērtība un aprēķinātie administrētie nodokļi, kas ir pielīdzināmi nozieguma priekšmeta tirgus cenai.

Nevar pilnībā piekrist AT viedoklim par kontrabandas preces vērtības noteikšanu, jo nav ievēroti visi Eiropas Savienības normatīvie akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūra, proti, AT viedokļa pamatojums aprobežojas ar diviem Eiropas Savienības Tiesas lēmumiem, uz kuriem atsauces aizstāvība kontrabandas preces vērtības noteikšanas aspektā. AT savos lēmumos mēģina atspēkot aizstāvības argumentus, bet nemēģina veikt Eiropas Savienības normatīvo aktu (konkrētajā gadījumā tieši Padomes Regulas Nr. 2913/92 par Kopienas Muitas kodeksa izveidi) analīzi, ar mērķi izbeigt turpmākās diskusijas par minēto jautājumu. Ar šo akcentējams svarīgs faktors, proti, **Latvijai kā ES dalībvalstij ir jārespektē Eiropas Savienības normatīvie akti un Eiropas Savienības tiesas judikatūra**, proti, Latvijas Republikas likumiem jāatbilst regulai, kā arī jāpieņem judikatūras atziņas un citu valstu pieeja minētā jautājuma risināšanai.

Lai lēmums būtu objektīvs, jautājums jārisina vispusīgi, tāpēc jāapkopo ES Tiesas judikatūrā sniegtās atziņas par kontrabandas vērtības noteikšanu, kas pamatā saistītas ar muitas parāda rašanās brīdi un preces ievešanas nelikumīgumu, ka arī jāizprot Padomes Regulas Nr. 2913/92 regulējums šajos jautājumos.

Vispirms jāatzīmē, ka, izpētot ES tiesas judikatūru attiecībā uz kontrabandas preces vērtības noteikšanu, nozīmīgas ir piecas lietas (C-195/03⁸; C-454/10⁹; C-414/02¹⁰; C459/07¹¹ un C230/08¹²).

ES tiesas judikatūra ir noderīga, jo tajā apkopots vienots ES tiesu instances viedoklis, kā arī tiesas materiālos atspoguļots atsevišķu dalībvalstu redzējums par identisku jautājumu un problēmas risinājuma modelis saskaņā ar nacionālajiem likumiem.

Veicot minēto ES tiesas lietu analīzi, var akcentēt nozīmīgāko, kas skar kontrabandas preces vērtības noteikšanu:

1. "... muitai uzrādītas preces, par kurām ir iesniegta kopsavilkuma deklarācija un Kopienas ārējā tranzīta dokuments atzīts par derīgu, Kopienas muitas teritorijā **preces nav ievestas likumīgi**, ja muitas dienestiem iesniegtajā dokumentācijā preces ir norādītas ar kļūdainu apzīmējumu" (C-195/03).
2. "... muitas parāds saistībā ar muitai uzrādītām un ar kļūdainu apzīmējumu deklarētām precēm izriet no Padomes 1992. gada 12. oktobra Regulas (EEK) Nr. 2913/92 par Kopienas Muitas kodeksa izveidi 202. panta" (C-195/03).
3. "Kopienas muitas teritorijā ievestās **preces atrodas muitas uzraudzībā pat tad, ja tās – tīši vai netīši – ir kļūdaini apzīmētas**" (C-195/03).
4. "Ievedmuitas parāds saskaņā ar Muitas kodeksa 202. panta 1. punkta a) apakšpunktu nerodas, ja preces ir uzrādītas muitas iestādēm, kaut arī tās ir uzrādītas ar saturiski kļūdainu apzīmējumu" (C-195/03).
5. **Paslēptas vai nobēdzinātas preces, par kuru esamību skaidri netika darīts zināms muitas dienestiem un kuras neatrodas parastajās preču uzglabāšanai domātajās vietās transportlīdzeklī, tomēr nav paziņojuma par preču uzrādīšanu muitā** Muitas kodeksa 40. panta izpratne ... un attiecība uz šādam precēm ievadmuitas parāds rodas saskaņā ar Muitas kodeksa 202. panta 1. punkta a) apakšpunktu (C-195/03).
6. "... **muitas parāda gadījumā, kas ir radies, pretlikumīgi ievēdot preces Savienības muitas teritorijā, par parādnieku ir jāuzskata persona, kas, tieši nepiedaloties šajā ievēšanā Savienības muitas teritorijā, ir piedalījies tajā kā starpniece minēto preču pirkuma līgumu noslēgšanā**, ja tā ir apzinājusies vai tai būtu bijis jāapzinās, ka minētā ievēšana ir

pretlikumīga; tas ir jānovērtē iesniedzējtiesai" (C-454/10).

7. "Padomes 1992. gada 12. oktobra Regulas (EEK) Nr. 2913/92 par Kopienas Muitas kodeksa izveidi 202. panta 3. punkts **neiestājas pret tādu valsts regulējumu... kas padara darba devēju (vai rīkojuma izdevēju) atbildīgu par muitas parādu, kurš radies tā darbiniekiem (vai citām personām) sakara ar muitas pienākumu neievērošanu, pildot darba devēja (vai rīkojuma izdevēja) uzticētos uzdevumus**" (C-414/02).
8. "...frāze "sakarā ar to **nelikumīgu ievēšanu**", kas ietverta Muitas kodeksa 233. panta pirmās daļas d) punktā, ir interpretējama tādējādi, ka tā attiecas uz **laika posmu, kurš ilgst no robežas šķērsošanas brīža līdz brīdim, kad pretlikumīgi ievestās preces ir sasniegušas pirmo galamērķi Kopienas teritorijas iekšienē**" (C-459/07).
9. "... lai tiktu dzēsts muitas parāds, Kopienas muitas teritorijā nelikumīgi ievesto **preču aizturēšanai jānotiek, pirms minētās preces ir šķērsojušas šajā teritorijā esošo pirmo muitas iestādi**" (C-459/07).
10. "Objektīvas atšķirības starp gadījumu, kas noteikts 202. pantā, un gadījumu, kas noteikts 203. pantā, ir pietiekamas, lai uzskatītu, ka Kopienas likumdevēja paredzētā atšķirīgā **attieksme pret abiem gadījumiem ir pamatota (pat ja tā varbūt nav "optimāla")**" (C-459/07).
11. "202. pants attiecas uz "klasiskiem" preču kontrabandas gadījumiem Kopienas muitas teritorijā" (C-459/07).
12. "Dānijas Muitas likuma 83. panta 2. punktā ir noteikts: "Ja tiek **samaksāts muitas nodoklis, nodevas vai soda nauda vai procesa izdevumi, aizturētās vai konfiscētās preces saskaņā ar ievēšanas vispārējiem noteikumiem ir jāatdod atpakaļ personai, kurai tās tika aizturētas vai konfiscētas, vai jebkurai citai personai, kura pierāda tiesības uz šīm precēm**" (C-230/08).
13. "Atbilstoši Muitas konvencijas par starptautiskajiem preču pārvadājumiem, izmantojot TIR karneti ... 4. pantam, par precēm, kuras pārvadā saskaņā ar šajā konvencijā paredzēto TIR procedūru, **muitas iestādēs ceļā nav jāmaksā ievadmuitas vai izvedmuitas nodokļi un citi maksājumi**" (C-230/08).
14. "Komisija uzskata, ka Muitas kodeksa 233. panta d) punktā ietvertais muitas parāda dzēšanas nosacījums ir izpildīts, ja preces saistībā ar to pretlikumīgu ievēšanu muitas teritorijā ir aizturētas un vēlāk

- iznīcinātas, tām atrodoties iestāžu valdījumā. **Ievedmuitas iekasēšanas mērķis ir aizsargāt Kopienas preces kopējās tirdzniecības politikas ietvaros.** Tādējādi, ņemot vērā Muitas kodeksa 233. panta d) punkta teleoloģisko interpretāciju, **nav svarīgi, vai valsts ir ieguvusi preces savā īpašumā vai arī īpašuma pāreja ir notikusi par labu Valsts kasei.** Muitas kodeksa 233. panta d) punktā noteiktais muitas parāda dzēšanas nosacījums ir uzskatāms par izpildītu, ja tiesas lēmuma vai valsts iestādes rīcības dēļ importētājs pilnībā zaudē valdījumu [pār precēm] un tiesības uz attiecīgajām precēm, ar nosacījumu, ka šāda valsts iejaukšanās vienlaikus pilnībā izslēdz attiecīgo preču nokļūšanu apgrozībā. Komisija papildus vēl uzsver, ka Muitas kodeksa 233. panta d) punktā noteiktais muitas parāda dzēšanas nosacījums paredz, ka attiecīgās preces tiek aizturētas “sakarā ar to nelikumīgu [pretlikumīgu] ievēšanu”. Tādējādi šo muitas parāda dzēšanas nosacījumu var piemērot tikai tad, ja kontrabandas preces ir aizturētas, šķērsojot Kopienas ārējo robežu, un vēlākais brīdī, kad tās šķērso pirmo uz robežas esošo muitas iestādi” (C-230/08).
15. “Nīderlandes valdība secina, ka ...preču **iznīcināšana ir kas vairāk par parastu konfiskāciju**, tādēļ Kopienas muitas tiesību normu saprātīga interpretācija **šajā gadījumā ļautu piemērot** Muitas kodeksa 233. panta d) punktā noteikto **muitas parāda dzēšanas nosacījumu**” (C-230/08).
16. “Itālijas valdība uzsver, ka ... kontrabandas preču aizturēšana ar konfiskāciju būtu pamats muitas parāda dzēšanai tikai tad, ja tas notiktu, pirms preces šķērso pirmo muitas kontroles punktu uz Kopienas ārējās robežas. Tas attiecas arī uz preču kontrabandu pārvadājumos, kas veikti, izmantojot TIR karneti, jo TIR konvencijas noteikumi jāinterpretē atbilstoši Muitas kodeksam” (C-230/08).
17. “Preču “**konfiskācija**” attiecīgo noteikumu izpratnē paredz, ka **sākotnējais īpašnieks vai īpašnieka pārstāvis neatgriezeniski zaudē tiesības rīkoties ar precēm, neatkarīgi no tā, vai tas ir saistīts ar īpašumtiesību maiņu par labu valstij**” (C-230/08).
18. “... **pretlikumīgi ievestām precēm akcīzes nodokli piemēro tikai no brīža, kad tās šķērso zonu, kurā atrodas pirmais Kopienas teritorijā esošais muitas kontroles punkts.** Ja preču aizturēšana ar **iznīcināšanu ir notikusi pirms tam, akcīzes nodoklis netiek piemērots. Brīdī, kad pretlikumīgi ievestās preces šķērso šo zonu, tām ir piemērojams akcīzes nodoklis un vienlaikus saskaņā ar šīs direktīvas 6. panta 1. punktu rodas akcīzes nodokļa parāds, turklāt vēlāka aizturēšana ar **iznīcināšanu nav pamats nodokļa parāda dzēšanai vai atlikšanai**” (C-230/08).**
19. “... **attiecībā uz pretlikumīgi ievestām precēm darbība, par kuru jāmaksā PVN ... notiek tikai brīdī, kad šīs preces šķērso zonu, kurā atrodas pirmais Kopienas teritorijā esošais muitas kontroles punkts.** Ja preču aizturēšana ar **iznīcināšanu ir notikusi pirms tam, darbība, par kuru jāmaksā nodoklis, nav notikusi. Brīdī, kad tiek šķērsota šī zona, notiek darbība, par kuru jāmaksā nodoklis, un nodoklis kļūst iekasējams, turklāt vēlāka aizturēšana ar **iznīcināšanu nenovērš nodokļa iekasējamību**” (C-230/08).**
20. “... **piemērot muitas un PVN parādu ir kompetenta tā dalībvalsts, kurā preces ir pretlikumīgi ievestas Kopienā, pat ja šīs preces pēc tam ir ievestas citā dalībvalstī un tikai tur ir atklātas un aizturētas. Piemērot akcīzes nodokļa parādu ir kompetenta tā dalībvalsts, kurā Kopienas teritorijā pretlikumīgi ievestās preces komerciāliem nolūkiem atrodas to aizturēšanas brīdī**” (C-230/08).
21. “... apstākļi, kuros preces, kuras to pretlikumīgas ievēšanas Kopienas muitas teritorijā brīdī vietējās muitas un nodokļu iestādes ir aizturējušas zonā, kurā atrodas pirmā muitas iestāde pie Kopienas ārējās robežas, un kuras minētās iestādes vienlaicīgi vai vēlāk ir **iznīcinājušas, turklāt [preces] vienmēr ir palikušas [šo iestāžu] valdījumā, atbilst ... 233. panta pirmās daļas d) punktā minētajam jēdzienam “aizturētas un vienlaicīgi vai vēlāk konfiscētas” preces, un līdz ar to atbilstoši šai normai **muitas parāds tiek dzēsts**” (C-230/08).**
22. “... preces, kuras vietējās muitas un nodokļu iestādes aizturējušas to ievēšanas Kopienas teritorijā brīdī un kuras šīs iestādes vienlaicīgi vai vēlāk **iznīcinājušas, turklāt [minētās preces] vienmēr ir palikušas [šo iestāžu] valdījumā, ir uzskatāmas par tādām, kuras nekad nav tikušas ievestas Kopienā, un līdz ar to darbība, par kuru saistībā ar šīm precēm ir jāmaksā akcīzes nodoklis un pievienotās vērtības nodoklis, nav notikusi, un tādējādi šis nodoklis nav**

kļūvis iekasējams”” (C-230/08).

ES tiesas lēmumu analīze ļauj izdarīt secinājumu, ka kontrabandas priekšmeta vērtības noteikšana saistīta ar vairākiem apstākļiem, kuri noteikti jānoskaidro, piemēram, muitas parāds, nolūks preces laist brīvā apgrozībā, ievedmuitas, akcīzes un pievienotās vērtības nodokļa piemērošanas iespējamība, preces pārvietošana izmantojot TIR procedūras utt.

Sevišķu valstu atziņas un EK tiesas skaidrojumi dažkārt ir pretrunīgi, piemēram, balstoties uz norādīto 14. un 15. punktā, EK un Nīderlandes valdība uzskata, ka ievedmuitas iekasēšanas mērķis ir aizsargāt Kopienas preces kopējās tirdzniecības politikas ietvaros un noteiktais muitas parāda dzēšanas nosacījums ir uzskatāms par izpildītu, ja tiesas lēmuma vai valsts iestādes rīcības dēļ importētājs pilnībā zaudē valdījumu [pār precēm] un tiesības uz attiecīgajām precēm, ar nosacījumu, ka šāda valsts iejaukšanās vienlaikus pilnībā izslēdz attiecīgo preču nokļūšanu apgrozībā. Muitas parāda dzēšanas nosacījumu var piemērot tikai tad, ja kontrabandas preces ir aizturētas, šķērsojot Kopienas ārējo robežu, un vēlākais brīdī, kad tās šķērso pirmo uz robežas esošo muitas iestādi. Tās nozīmē, ka pamatmērķis ir nepieļaut šo preču nokļūšanu apgrozībā Kopienas tirgū, un, ja minētais nosacījums ir izpildīts, tad muitas parādu var dzēst, līdz ar ko nepastāv nosacījumi muitas parāda un nodokļu aprēķinam.

Vēl viens viedoklis, izteikts ES tiesas lēmumā lietā Nr.C-230/08, skan sekojoši: „muitas un PVN parādu piedzīt var tā dalībvalsts, kurā preces ir pretlikumīgi ievestas Kopienā, pat ja šīs preces pēc tam ir ievestas citā dalībvalstī un tikai tur ir atklātas un aizturētas. Piemērot akcīzes nodokļa parādu ir kompetenta tā dalībvalsts, kurā Kopienas teritorijā pretlikumīgi ievestās preces komerciāliem nolūkiem atrodas to aizturēšanas brīdī”. Minētais nozīmē, ka faktiski visu ES iekšējā tirgū aizturēto kontrabandas preču muitas parādu un PVN pieprasīšana notiek valstīs, kas atrodas uz Eiropas Savienības ārējās robežas. Minētā apstākļa izmantošana varētu būt ekonomiski izdevīga Latvijas valsts budžeta papildināšanai, jo kontrabandas apjomi mērāmi miljonos eiro.

Jautājuma risināšanai nozīmīga ir arī Eiropas Padomes Regulā Nr. 2913/92¹³ paustā nostāja par kontrabandas preces vērtības noteikšanu. Uzmanība būtu jāpievērš arī sekojošām Muitas kodeksa normām, kas nezināmu iemeslu dēļ

iepriekš nav analizētas Latvijās judikatūrā:

1. 4. pantā noteikts: “Muitas parāds” nozīmē personas pienākumu samaksāt ievedmuitas nodokļu summu (ievedmuitas parāds) vai izvedmuitas nodokļu summu (izvedmuitas parāds), kas piemērojams atsevišķām precēm saskaņā ar spēkā esošajiem Kopienas noteikumiem. “Ievedmuitas nodokļi” nozīmē muitas nodokļus un muitas nodokļiem līdzvērtīgus maksājumus, kas jāmaksā, preces ievēdot.
2. 13. pantā noteikts, ka muitas dienesti drīkst saskaņā ar spēkā esošajiem nosacījumiem veikt jebkādu kontroli, ko tie uzskata par nepieciešamu, lai nodrošinātu tiesību aktu muitas jomā pareizu piemērošanu.
3. 31. pantā noteikts: Ja ievestu preču muitas vērtību nevar noteikt saskaņā ar 29. vai 30. pantu, to nosaka, pamatojoties uz Kopienā pieejamiem datiem, izmantojot pieņemamus līdzekļus, kas atbilst principiem un vispārīgiem noteikumiem... Par pamatu muitas vērtības noteikšanai saskaņā ar 1. punktu nevar būt... viszemākās muitas vērtības vai brīvi noteiktas vai fiktīvas vērtības.
4. Balstoties uz 33. pantu muitas vērtībā nav iekļaujamas šādas summas, ja tās ir uzrādītas atsevišķi no cenas, kas faktiski samaksāta vai maksājama: ... ievedmuitas nodokļi un citi maksājumi Kopienā par preču ievēšanu vai pārdošanu.
5. 79. pantā noteikts, ka preču laišana brīvā apgrozībā dod ārpuskopienas precēm Kopienas preču statusu. Tas nozīmē tirdzniecības politikas pasākumu piemērošanu, pārējo ar preču ievēšanu saistīto formalitāšu izpildi un jebkādu likumā noteikto nodokļu uzlikšanu.
6. 202. pantā ir noteikts, ka: Ievedmuitas parāds rodas, pretlikumīgi Kopienas muitas teritorijā ievēdot ar ievedmuitas nodokli apliekamās preces... Muitas parāds rodas brīdī, kad preces tiek pretlikumīgi ievestas.
7. Atbilstoši 215. pantam muitas parāds rodas: – vietā, kur risinās notikumi, kas to rada, – ja šo vietu nav iespējams noteikt – vietā, kur muitas iestādes secina, ka sakarā ar precēm ir radies muitas parāds.
8. 217. panta 1. punktā ir paredzēts, ka ikvienu muitas parāda rezultātā radušos ievedmuitas vai izvedmuitas nodokļa summu, turpmāk sauktu “nodokļa summa”, muitas dienesti aprēķina, tiklīdz to rīcībā ir nepieciešamie dati, un ieraksta uzskaites dokumentos

vai jebkurā citā līdzvērtīgā dokumentā (iegrāmatošana).

Rezumējot rakstā izklāstīto, var izdarīt sekojošus **secinājumus**:

1. Muitas cenas neatspoguļo preču faktisko realizācijas vērtību, un kontrabandas preces vērtība norādāma atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā.
2. Kopienas muitas teritorijā ievestās preces atrodas muitas uzraudzībā pat tad, ja tās – tīši vai netīši – muitas dienestiem ir kļūdaini apzīmētas. Pat tad, ja par tām tīši vai aiz neuzmanības muitas dienestam ir sniegtas nepatiesas ziņas.
3. Frāze “sakarā ar to nelikumīgu ieviešanu”, kas ietverta Muitas kodeksa 233. panta pirmās daļas d) punktā, ir interpretējama tādējādi, ka tā attiecas uz laika posmu, kurš ilgst no robežas šķērsošanas brīža līdz brīdim, kad pretlikumīgi ievestās preces ir sasniegušas pirmo galamērķi Kopienas teritorijas iekšienē.
4. Lai tiktu dzēsts muitas parāds, Kopienas muitas teritorijā nelikumīgi ievesto preču aizturēšanai jānotiek, pirms minētās preces ir šķērsojušas šajā teritorijā esošo pirmo muitas iestādi.
5. Dānijas Muitas likuma 83. panta 2. punktā noteikts: “Ja tiek samaksāts muitas nodoklis, nodevas vai soda nauda vai procesa izdevumi, aizturētās vai konfiscētās preces saskaņā ar ieviešanas vispārējiem noteikumiem ir jāatdod atpakaļ personai, kurai tās tika aizturētas vai konfiscētas, vai jebkurai citai personai, kura pierāda tiesības uz šīm precēm”. Pēc autora domām, šis ir objektīvs un taisnīgs nosacījums neaizliegtu kontrabandas preču laišanai brīvā apgrozībā.
6. Ievedmuitas iekasēšanas mērķis ir aizsargāt Kopienas preces kopējās tirdzniecības politikas ietvaros. Nav svarīgi, vai valsts ir ieguvusi preces savā īpašumā vai arī īpašuma pāreja ir notikusi par labu Valsts kasei, jo noteiktais muitas parāda dzēšanas nosacījums ir uzskatāms par izpildītu, ja tiesas lēmuma vai valsts iestādes rīcības dēļ importētājs pilnībā zaudē valdījumu (pār precēm) un tiesības uz attiecīgajām precēm, ar nosacījumu, ka šāda valsts iejaukšanās vienlaikus pilnībā izslēdz attiecīgo preču nokļūšanu apgrozībā. Muitas parāda dzēšanas nosacījumu var piemērot tikai tad, ja kontrabandas preces ir aizturētas, šķērsojot Kopienas ārējo robežu, un vēlākais brīdī, kad tās šķērso pirmo uz robežas esošo muitas iestādi.

7. Piemērot muitas un PVN parādu ir kompetenta tā dalībvalsts, kurā preces ir pretlikumīgi ievestas Kopienā, pat ja šīs preces pēc tam ir ievestas citā dalībvalstī un tikai tur ir atklātas un aizturētas.

Kā var redzēt no secinājumiem, viedokļi par kontrabandas preces vērtības noteikšanu var atšķirties, līdz ar ko, tā kā ievedmuitas iekasēšanas mērķis ir aizsargāt Kopienas preces kopējās tirdzniecības politikas ietvaros, saskaņā ar ES tiesas lēmumiem, preces, kuras vietējās muitas un nodokļu iestādes aizturējušas to ieviešanas Kopienas teritorijā brīdī un kuras šīs iestādes vienlaicīgi vai vēlāk iznīcinājušas, turklāt minētās preces vienmēr ir palikušas šo iestāžu valdījumā, ir uzskatāmas par tādām, kuras nekad nav tikušas ievestas Kopienā. Līdz ar ko veicot kontrabandas preces vērtības noteikšanu, **kontrabandas preces vērtība norādāma atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā, bet preces vērtībā nav jāiekļauj muitas nodokļi, PVN un akcīzes nodokļi. Minētos nodokļus var piemērot, nosakot zaudējumu kompensāciju, ja tiks pierādīts, ka preces bija plānots izmantot komerciāliem nolūkiem.**

Balstoties uz pētījuma secinājumiem, var piedāvāt sekojošus **priekšlikumus**, kas pozitīvi ietekmēs kontrabandas preces vērtības noteikšanu Latvijā:

1. Kontrabandas preču vērtības noteikšanai piemērot preces tirgus cenu vai tai pielīdzināto cenu nodarījuma izdarīšanas laikā.
2. Balstoties uz ES tiesas viedokli, **piemērot muitas un PVN parādu ir kompetenta tā dalībvalsts, kurā preces ir pretlikumīgi ievestas Kopienā**, pat ja šīs preces pēc tam ir ievestas citā dalībvalstī un tikai tur ir atklātas un aizturētas. Latvijas kompetentām iestādēm nepieciešams izstrādāt procedūru minēto gadījumu izsekošanai un kompensācijas pieprasīšanai.
3. Nepieciešams veikt pētījumus ar mērķi kopskatā ar ES normatīviem aktiem un ES tiesu judikatūru **definēt muitas parāda rašanās brīdi un vietu, kā arī muitas parāda dzēšanas iespējamību, ja preces tika ievestās nelikumīgi**. Minētais pētījums ir nepieciešams, jo pastāvošā normatīvo aktu izpratnes daudzveidība ļauj ļaunprātīgi izmantot normatīvo aktu saturā neviennozīmīgumu un izvairīties no atbilstoša soda.

Atsauces

- ¹ Угаров Б. У таможенного барьера. – М.: Междунар. отношения, 1975, с. 69.
- ² Action plan to fight against smuggling of cigarettes and alcohol along the EU Eastern border, Brussels, 24.6.2011 SEC (2011) 791 final, Pieejams: http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/preventing-fraud-dokuments/eastern_border_action_plan_en.pdf, skatīts 25.10.2015.
- ³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta 2014. gada 3. jūlija LĒMUMS Lietā Nr. SKK 229/2014 (Kriminālieta Nr. 15890018311). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-likumam-ar-tezem/kriminallikuma-seviska-dala/#10>, skatīts 12.11.2015.
- ⁴ Krastiņš U. Par vērtējuma jēdzieniem krimināltiesību normās. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009., 51.-52. lpp.
- ⁵ Piemēram, 2008. gada 30. martā operatīvo pasākumu rezultātā Pededzes robežpārejas punktā, Alūksnes rajonā, VID Muitas kriminālpārvaldes darbinieki, sadarbībā ar Robežsardzes darbiniekiem, veicot muitas kontroli trīs no Krievijas Federācijas (KF) Latvijā iebraucošiem mikroautobusiem, atklāja, ka automašīnu saloni un kravas nodalījumi ir piepildīti ar kartona kastēm, kurās atrodas cigaretes *Saint George*, *Saint George Lights*, *More*, *Optima Light*, *CCCP*, *Prima nevo*, *Baltijskije*, *Leņingrada*. Pededzes robežpārejas punktā preču muietošana netiek veikta, tādēļ caur šo robežpārejas punktu preces Latvijā ievest nav atļauts. Ceturtā mikroautobusa šoferis acīmredzot tika brīdināts par veiktajiem kontroles pasākumiem, jo mēģināja iebraukt atpakaļ KF, bet, kad tas neizdevās, KF neitrālajā zonā automašīnu ar visu kravu aizdedzināja. Pēc vēlāk saņemtās informācijas no KF Pleskavas apgabala Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes, aizdedzinātajā mikroautobusā atrastas 109 tabletes narkotiskās vielas tarēns. Ja minētās narkotiskās vielas tiktu ievestas LR, narkotiku kurjeram draudētu kriminālatbildība pēc KL 253. panta 3. daļas par narkotisko vielu iegādāšanos realizācijas nolūkā, par ko paredzēts sods – brīvības atņemšana no 8 līdz 15 gadiem. Pieejams: <http://www.db.lv/citas-zinas/begot-sadedzina-narkotikas-un-cigaretes-192931>, skatīts 20.10.2015.
- ⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta 2015. gada 14. maija LĒMUMS Lietā Nr. SKK-58/2015. (Kriminālieta Nr. 15890017612). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2015/>, skatīts 12.11.2015.
- ⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta 2015. gada 27. maija LĒMUMS Lietā Nr. SKK-144/2015 (Kriminālieta Nr. 15890011613). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2015/>, skatīts 12.11.2015.
- ⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2005. gada 3. marta prejudiciāls spriedums lietā C-195/03 Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/>, skatīts 12.11.2015.
- ⁹ Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 17. novembrī prejudiciāls spriedums lietā C-454/10 Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/>, skatīts 12.11.2015.
- ¹⁰ Eiropas Savienības Tiesas 2004. gada 23. septembrī prejudiciāls spriedums lietā C-414/02 Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/>, skatīts 12.11.2015.
- ¹¹ Eiropas Savienības Tiesas 2009. gada 2. aprīļa prejudiciāls spriedums lietā C-459/07 Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/>, skatīts 12.11.2015.
- ¹² Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 29. aprīļa prejudiciāls spriedums lietā C-230/08 Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/>, skatīts 12.11.2015.
- ¹³ Padomes Regula (EEK) Nr. 2913/92 (1992. gada 12. oktobris) par Kopienas Muitas kodeksa izveidi Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/>, skatīts 12.11.2015.

Abstract

The aim of this Article is to evaluate determination of value of smuggled goods according to existing Latvian and EU legislation and regulations. The problem analyzed in this study- existing determination methodology of smuggled goods value, which does not comply with EU legislation and case law, and European Commission opinion as well. Article's novelty has been shown by research carried out through analysis of the smuggled goods value, paying special attention to Latvian legislation in comparison with EU law, the case-law. As particular novelty of research should be emphasized Author's proposals for improvements in national legislation and terminology, defining specific activities.

Summarizing up conclusions of the article it can be said that the value of smuggled goods should be fixed according to market price or assimilated price at the time of the offense, but it is not acceptable to include customs tax, VAT and excise tax into the value of goods. These taxes can be applied to determine the compensation for losses if it will be proved that goods had been intended for use in commercial purposes.

Аннотация

Целью статьи является изучение определения стоимости контрабандных товаров, принимая во внимание юриспруденцию и нормативные акты Латвии и ЕС. Проблема заключается в существующей методике определения стоимости контрабандных товаров, которая не соответствует нормативным актам и юриспруденции ЕС и мнению Европейской Комиссии. Новизна статьи проявляется в ходе анализа определения стоимости контрабандных товаров, при этом особое внимание уделено соответствию правового регулирования Латвии правовым нормам, юриспруденции ЕС. Как особую новизну исследования следует отметить разработанные автором предложения по улучшению национального правового регулирования, а также по совершенствованию терминологии.

В заключение автор приходит к выводу, что стоимость контрабандных товаров должна быть указана в соответствии с рыночными ценами либо приближенными к ним ценами на время совершения деяния, но неприемлемо включать в стоимость товаров таможенные налоги, НДС и акцизные налоги. Указанные налоги можно применять при определении размера компенсации ущерба, если будет доказано, что товары планировалось использовать в коммерческих целях.

CIVILTIESĪBU ARAKŠNOZARE

ДОГОВОРНОЕ НАСЛЕДОВАНИЕ: АКТУАЛИЗАЦИЯ ПРОБЛЕМАТИКИ

Mg. iur. Эдвард Пилипсонс,

Рижский университет им. П. Страдыня, Латвия

Институты права наследования и договорного права, находящиеся в сфере правового регулирования гражданского и международного частного права, по отдельности исследованы достаточно подробно¹, так как право наследования по завещанию и договорное право на сегодняшний момент являются приоритетной темой многих исследований и правотворчества. В сфере наследования по завещанию приняты многие международно-правовые конвенции. Институты, опосредующие право обязательств также исследованы достаточно подробно, и в этой сфере также принят ряд нормативных актов, начиная от правовых актов национального законодательства до правовых актов Европейского Союза.

Совершенно иная ситуация наблюдается в сфере договорного наследования. Договорное наследование по своей правовой природе является комплексным правовым институтом, включающим в себя институты как наследственного, так и обязательственного права. Вследствие данного обстоятельства исследования по данной теме практически отсутствуют. Безусловно, исследованиями отдельных сфер правового регулирования восполнить данный пробел невозможно, тогда как комплексные исследования на тему договорного наследования присутствуют лишь в правовой периодике Латвийской Республики до 1940 года². Данные исследования носят отрывочный характер и не раскрывают правовой сущности и ценности договорного наследования. Практически единственной публикацией, описывающей комплексный и сложный

состав договорного наследования, является публикация в Вестнике Министерства Юстиции (*Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*) статьи „*Iegātnis latvju ieraduma tiesībās*”³. Единственным исследованием договорного наследования Латвии после 1940 года является труд Волдемара Калныня (*Voldemārs Kalniņš*) “*Latvijas PSR Valsts un Tiesību vēsture*”⁴.

Проблема наблюдается в сфере создания коллизионных норм международного частного права, регулирующих договорное наследование: коллизионные нормы, определяющие применимое право, относят его отдельно к материальному наследственному и обязательственному праву. Данная дихотомия порождает проблему поиска применимого права в отношении договорного наследования как единого целого. Основными «международными законодателями», формирующими конвенционную базу договорного наследования, должны стать Гагская конференция по международному частному праву (*Hague International Conference on Private International Law*)⁵ и институт по унификации международного частного права (*UNIDROIT*)⁶. Несмотря на важность договорного наследования, по состоянию на настоящий момент предмет правового регулирования договорного наследования не закреплен ни в одном международно-правовом документе⁷. Это существенное упущение в решении проблемы применимого по отношению к договорному наследованию правопорядка, так как именно унифицированное право создает основу, в том числе для формирования комплексного правового института⁸, которым, согласно

выдвинутой в исследовании гипотезе, является договорное наследование.

Безусловно, центральной проблемой как международного частного права в целом, так и договорного наследования в частности является определение применимого права либо правопорядка. Проблема поиска права, применимого к договорному правоотношению, осложнена тем, что право наследования по завещанию (основа международного наследственного права, право наследования по закону является в международном частном праве правом субсидиарного характера – примечание автора) урегулировано двумя коллизионными привязками: вопросы наследования движимой собственности определяются личным законом наследодателя (*lex personalis*), который включает в себя два института, регулирующих индивидуальный правовой статус лица посредством обращения к гражданству, месту обычного проживания, либо domicilio (*lex patriae, law of habitual residence, lex domicilii*). Следует упомянуть, что в ряде случаев данные привязки конкурируют между собой. Однако в этом правиле есть исключения, в частности, наследование после гражданина Швеции вне зависимости от того, где находится domicilio наследодателя, наступает согласно праву Швеции⁹. *Lex patriae* как коллизионная привязка в ситуации трансграничного наследования также может утратить свою однозначность – об этом свидетельствуют последние изменения в законе «О гражданстве Литовской Республики (*Law on Citizenship of the Republic of Lithuania*)¹⁰: до изменений, произошедших 19 ноября 2015 года, лицам до 21 года, обладавшим гражданством Литвы и иного государства, запрещалось оставаться в двойном гражданстве, тогда как после изменений лицам, не отказавшимся от двойного гражданства, разрешено оставаться в прежнем статусе¹¹. Данное разрешение может породить интертемпоральную коллизию и вызывать неопределенность в индивидуальном правовом статусе, как наследодателя, так и наследника. В свою очередь вопросы наследования недвижимой собственности урегулированы коллизионной привязкой *lex rei sitae* – законом места нахождения вещи. Основной привязкой, регулирующей вопросы обязательственного права, которая регулирует, в том числе отношения, вытекающие из договора,

является формула *lex voluntatis* – свобода выбора применимого права сторонами правоотношения. Это подтверждает правовая доктрина Латвии¹². Именно данное противоречие не дает однозначного решения вопроса применимого к институтам договорного наследования права либо правопорядка.

Безусловно, вопрос применимого к договорному наследованию права также будет осложнен эффектом расщепления наследственного статута¹³ – ряд нормативных актов регулирует наследование, делая акцент на гражданстве наследодателя, другие отдают приоритет месту жительства¹⁴. Некоторые авторы вкладывают в понятие расщепления статута наследования иной смысл – в частности, немецкий автор Г. Кегель (*G. Kegel*) пишет, что расщепление права (*Rechtsspaltung*) имеет место в том случае, «если в зарубежном государстве, право которого подлежит применению, действует различное право»¹⁵. Из приведенного выше видно и следует, что в правовой доктрине отсутствует единое понимание расщепления статута наследования. Безусловно, данное положение дел влияет на договорное наследование. Также представляется обоснованным сделать вывод о том, что личный закон наследодателя не дает четкого представления о применимом к договорному наследованию в целом правопорядка. Более того, согласно утверждению профессоров права Криса Кларксона (*Chris Clarkson*) и Джонатана Хилла (*Jonathan Hill*), в контексте различных юридических ситуаций в «английском праве термин «domicilий» обладает различными значениями»¹⁶. Без сомнения, это обстоятельство осложняет применение права domicilio в деле договорного наследования не только в ситуации Соединенного Королевства, но и в ситуации применения Гражданского закона Латвийской Республики (далее в тексте – Гражданский закон): статья 7 данного правового акта допускает несколько мест жительства¹⁷. Также определение *lex domicilii* осложнено тем, что в правовом поле Европейского Союза закреплен принцип свободного перемещения и поселения лиц, исходящий из гражданства ЕС¹⁸.

Договорное наследование содержит в себе ряд институтов, относящихся как к наследственному праву (взаимные и «зеркальные» завещания), так и к

обязательственному праву. В свете данного вызывает обоснованные сомнения, что основным институтом наследственного права, относящимся к договорному наследованию, является договор наследования. Представляется, что данный институт следует включить в систему обязательственного права. Также к договорному наследованию относятся институты брачных договоров, заключаемых с генеральной клаузулой «*mortis causa*» согласно Гражданскому кодексу Австрии и Гражданскому закону Латвийской Республики. В данном случае возникает закономерный вопрос, обоснованно ли включать институты, урегулированные различными сферами правового регулирования, в одно образование. В ответе на данный вопрос необходимо сослаться на статью С.В. Полениной «Комплексные правовые институты и образование новых отраслей права»¹⁹. В данной публикации определено, что основанием комплексного правоотношения является «отпочкование от одной или нескольких отраслей права взаимосвязанной совокупности (правовых институтов), приобретших качественно новые свойства»²⁰. Как представляется, упомянутые выше институты в силу того, что в них содержатся начала как наследственного, так и обязательственного права, должны быть отнесены к категории комплексных образований. В силу данного утверждения данная статья стала методологической основой исследования.

Исследованию подлежит вопрос об источниках права договорного наследования – именно они являются основой поиска применимого права в отношении договорного наследования. Для удобства исследования источники права разделены на три категории: источники национального права, источники международного права (конвенции и договора о взаимной правовой помощи) и источники права Европейского Союза (директивы и регламенты) и анализируются в исследовании.

Соответствующее место в исследовании займет анализ, посвященный вопросам конвенционального регулирования институтов договорного наследования.

На международном уровне вопросы формы институтов наследственного права урегулированы конвенцией «О конфликте законов, относящихся к форме

завещательных распоряжений» (*Convention on the Conflict of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions*)²¹. Несмотря на ряд положительных моментов, данная конвенция обладает рядом упущений: во-первых, она регулирует применимое право только в отношении формы документа. Во-вторых, данная конвенция применяется к завещательным распоряжениям, отменяющим предшествующее завещательное распоряжение²². Третьим упущением конвенции является то, что к ней не присоединились Соединенные Штаты Америки и Канада²³. Это означает, что коллизионные вопросы формы институтов договорного наследования в отношении большого массива англо-американского права остаются неурегулированными. Данное положение не может не вызывать необходимости детального исследования – о высокой роли англо-американского права в правовых сделках говорят специалисты в области международного частного права²⁴.

Следует уделить внимание проблемным вопросам квалификации институтов договорного наследования – данная процедура представляется обязательной в силу требований как правовой доктрины²⁵, так и решений судов²⁶. Процесс квалификации основан на корректном понимании и установлении предмета правоотношения и осуществляется согласно коллизионным привязкам *lege fori*, *lex causae*, а также с помощью «введения в процесс квалификации связующего фактора»²⁷. Как было сказано выше, предмет ряда отдельных правовых институтов договорного наследования достаточно сложен для однозначного определения. Основываясь на аналогичных установках, некоторые авторы утверждают, что для истинного и непротиворечивого понимания и исполнения требований императивных норм, регулирующих те или иные институты международного частного права, необходима их квалификация²⁸; некоторые авторы разделяют процесс квалификации на несколько этапов²⁹. Комплексный характер данного правового явления предусматривает наличие, по меньшей мере, двух категорий коллизионных привязок приоритетного характера, одна из которых обладает противоречивым характером. Действие другой коллизионной привязки в отношении договорного

наследования не изучено. Для решения данной задачи должен быть осуществлен анализ регламента №593/2008 (*Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I)*)³⁰. Несмотря на то, что данный документ не регулирует применимое наследственное право,³¹ по мнению К. Красты (*K. Krasta*) данный документ может быть использован в определении объема понятия *public policy*³² и определении права исполнения (*executory law*) сделок по договорному наследованию, что в ситуации исполнения и, по мнению автора исследования, квалификации императивных норм, регулирующих договорное наследование, достаточно важно.

Давая конкретные рекомендации по квалификации институтов, один из авторов предлагает осуществление квалификации согласно закону суда (*lege fori ulu lex fori*)³³. С одной стороны, квалификация согласно *lege fori* обладает известным недостатком – в ситуации применения норм наследственного права согласно коллизионной привязке *lex causae*³⁴ может повлечь обязательное использование *lex voluntatis*, и в условиях правовой неопределенности это повлечет непрогнозируемые последствия³⁵. С другой стороны, коллизионная привязка *lege fori* удобна, так как позволяет определить и закрепить применимое процессуальное право – судебные органы обязаны применять только национальное процессуальное право³⁶ и, хотя ряд специалистов ставит это под сомнение, по состоянию на сегодняшний момент это правило остается неизменным³⁷ и подтверждается (с некоторыми исключениями)³⁸ положениями национальных нормативных актов³⁹.

Представляется весьма важным исследование проблемных аспектов восприятия и исполнения отдельных институтов договорного наследования правовыми системами отдельных государств. Это связано со многими сложностями, начиная с различных, неунифицированного характера определений институтов договорного наследования, заканчивая вопросами квалификации, применением императивных норм иностранных государств и, в ряде случаев, применением оговорки о публичном порядке (*public policy* (англ.), *public ordere* (франц.)). Основным актом восприятия институтов договорного

наследования является деятельность управомоченных лиц (судей и нотариусов) по установлению содержания материального и коллизионного права в институтах договорного наследования, изготовление и выдача документов процессуального характера (судебных решений и определений, исполнительных листов, свидетельств о праве на наследование) заинтересованным лицам. Также предметом исследования должно стать сравнение компетенции нотариусов, принадлежащих к различным правовым системам – системе гражданского права и системе англо-американского права в деле удостоверения договоров, относящихся к договорному наследованию: нотариусы и иные лица, осуществляющие публично-правовую практику в упомянутых выше правовых системах, обладают различной компетенцией, и вследствие данного обстоятельства удостоверяемые документы обладают различной юридической силой, которая нуждается в признании на территории иностранного государства. В ряде случаев документы – свидетельства и сертификаты, служащие основанием возникновения права собственности у наследника, удостоверенные недолжным образом и неправомочным лицом, не порождают правовых последствий вследствие порока формы. Тем самым выданные удостоверения на право наследования вне зависимости от основания наследования, подлежат оспариванию в судебном порядке.

Представляется обоснованным отметить следующее обстоятельство: в настоящее время в Латвийской Республике модернизация нормативной базы, которая должна осуществлять правовое регулирование международного частного права в общем и договорного наследования в частности, которая бы ввела и впоследствии осуществляла бы правовое регулирование договорного наследования в отношении международного частного права, не ведется. Принятая 1 ноября 2006 года распоряжением Кабинета министров Латвийской Республики № 859 Концепция национального регулирования международного частного права (*Koncepcija par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu*)⁴⁰ утратила силу распоряжением № 209 Кабинета министров Латвийской Республики⁴¹. Принятие Концепции о модернизации второй час-

ти Гражданского закона Латвийской Республики (Наследственное право)⁴² также не решает основных вопросов договорного наследования; в данном решении сказано лишь о том, что «наследника по договору можно отстранить только тогда, когда это право указано в договоре»⁴³. Тем не менее, несмотря на неполноту упомянутой выше концепции, протокольным решением министру юстиции до 1 апреля 2014 года было поручено внести необходимые законопроекты в Кабинет министров Латвийской Республики⁴⁴. Однако, как следует из анализа изменений в Гражданском законе Латвийской Республики по состоянию на 5 сентября 2014 года, правовое регулирование договорного наследования, по сути, не изменилось⁴⁵. Более того, стратегия Министерства юстиции Латвийской Республики на период с 2015 по 2016 год⁴⁶ не предусматривает модернизации базы договорного наследования, предусматривая реформирование правового регулирования в отношении статьи 659 Гражданского закона⁴⁷.

Данная ситуация представляется существенным упущением как для международного частного права применяемого в пределах территории Латвийской Республики, так и при восприятии и исполнении институтов договорного наследования, закреплённом в праве иностранных государств – материальное право Латвийской Республики – Гражданский закон содержит положения о том, что обязательства учреждаются не только договором, но и завещанием⁴⁸. Представляется, что положения данной нормы являются дополнительной правовой основой для формирования комплексного института договорного наследования.

На комплексность предмета института договорного наследования и необходимость его дальнейшего исследования и нормативного закрепления указывают Р. Краузе и З. Генцс (*R. Krauze, Z. Genčs*)⁴⁹.

В связи со сложным и комплексным составом договорному наследованию уделено место в исследовании, посвящённом проблемным вопросам, выявленным в регулировании наследственного права в Латвийской Республике (*Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā*)⁵⁰. В данном исследовании указано на необходимость выявления заинтересованности государства в отношении

различных видов права наследования – права наследования по закону, по завещанию или по договору (ст. 389 Гражданского закона)⁵¹. На необходимость обращения к проблемам договорного наследования и реформирования отдельных норм договорного наследования указывает заключение Европейского комитета по экономическим и социальным делам (*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas Atzinums par tematu “Zaļā grāmata par mantošanu un testamentiem*)⁵². Обращение к проблемам договорного наследования необходимо в силу постоянно возрастающей с 1993 года роли наследования в деле приобретения собственности⁵³. Разработка научной концепции договорного наследования важна для юдикатуры – Сенат Верховного Суда Латвийской Республики использует научные заключения в деле применения правовых норм⁵⁴.

Аналогичное положение наблюдается в ситуации унификации норм договорного наследования в рамках правотворчества Конференции по унификации международного частного права. В рамках данной организации также практически не ведутся исследования по данной тематике; единственным мероприятием, проводимым в рамках наследственного права можно назвать разработку мер в рамках второго этапа, именуемого «О проблемных аспектах юрисдикции и признании решений в делах о наследовании»⁵⁵. К сожалению, данный документ решает только процессуальные вопросы, не затрагивая проблем применимого материального и коллизионного права. Аналогичная ситуация наблюдается в настоящий момент в исследовательской деятельности Института по унификации частного права⁵⁶: единственным документом, разработанным в рамках данной организации в отношении договорного наследования, является Конвенция о единообразном законе формы международного завещания (*Convention providing a uniform law on the form of an international will*)⁵⁷. Безусловно, подобная ситуация неприемлема для договорного наследования, так как указанная выше конвенция неприменима в ситуации «зеркальных» (*mirror*) завещаний⁵⁸. Практически единственным полезным моментом для договорного наследования является то, что данная конвенция устанавливает рекомендации

для безопасного хранения международного завещания и вводит институт удостоверения, выдаваемого уполномоченным лицом⁵⁹ – данное положение может быть использовано при процессуальном обеспечении института в случае его соответствия нормам данной конвенции.

Деятельность Европейской Комиссии по проблемам договорного наследования также нельзя назвать достаточно удачной. Несмотря на то, что 4 июля 2012 года решением Европейского Парламента и Совета Европы был принят регламент № 650/2012 «О юрисдикции, применимом праве, признании и исполнении решений в делах о наследовании и учреждении Европейского сертификата о наследовании» (*Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession*)⁶⁰, данный документ для целей договорного наследования нельзя назвать удачным, так как в сферу его действия не входят положения, регулирующие вопросы индивидуального правового статуса физических лиц, в том числе и в семейных отношениях, вопросы, вытекающие из правового режима семейной собственности, тогда как брачный договор может являться основанием наследования в государствах как гражданского (частного), так и общего права⁶¹, не учитываются обязательства по содержанию⁶², также она применяется только к наследованию лиц, смерть которых наступила

после 17 августа 2015 года⁶³. Принятие Римской Конвенции о праве, применимом к договорным отношениям, призванной «гармонизировать право наиболее важных сфер общего рынка»⁶⁴, также не решает проблем, связанных с материальным правом, применимым для договорного наследования как института в целом, так как не способствует определенному выбору права сторонами договора⁶⁵.

В число главных причин выделения и исследования института договорного наследования представляется обоснованным включить необходимость корректного увязывания и преодоления коллизий принципов наследственного и обязательственного права. В числе прочего данные процедуры могут быть реализованы путем перенесения и адаптации принципа из одной сферы правового регулирования в другую и соответствующей его модификации.

В качестве главных целей частного права Европейского Союза определены такие понятия, как справедливость, экономическое благополучие, правовая определенность, предсказуемость и эффективность⁶⁶. Невозможно представить, что все эти цели будут достигнуты без выработки специфического правового регулирования для договорного наследования.

Вследствие приведенных выше обстоятельств комплексное исследование правовой природы договорного наследования с целью выведения предмета правового регулирования и классификации правоотношений представляется делом необходимым и важным.

Ссылки

- ¹ Gencs, Zigmants. Mantošana: zinātniski praktisks komentārs. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 471. lpp.; Z. Gencs. Mantojumu kārtošana. Rīga, 1996.; Krauze, Rolands. Mantojuma tiesības. 2. papildinātais izdevums. – Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1997., 175. lpp.; Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādītāji: R. Krauze un Z. Gencs. – R.: Mans ģipšums, 1997., 392. lpp.; Vitiņš, V. Mantojuma tiesības jaunā Civillikumā// Kurzemes Vārds, 1937: 6-12.; Sinaiskis, Vasilijš. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. – Rīga: PA, 1995, 202. lpp.; Torgāns, Kalvis. Saistību tiesības: mācību grāmata. I un II daļas. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.; Richard Stone. Contract Law. Second edition. – London: Cavendish, 1996. – Pp. 1-305.; John Smith. The Law of Contract. – London, Sweet and Maxwell, 2002. – Pp. 1-269.; Geoffrey Samuel. Law of Obligations. – Northampton: Edward Elgar, 2010. – Pp. 1-341.; Irene Kull. Legal Remedies Provided in the Estonian Draft Law of Obligations Act for Breach of Contractual Obligations//Law Review University of Tartu, 1999; IV (1999): 147-159.
- ² Līgumiskās mantošanas veidi un mantojuma līgums//Mūsu ģipšums, 1938., 3-8. lpp.; Padomnieks

- mantošanas lietās/Rīts, 1937., 63: 2-10. lpp.; Vērtīgs atbalsts mantojuma lietu kārtšanā//Kurzemes Vārds, 1937, 51: 3-6. lpp.
- ³ Ķigurs, V. Iegātnis latvju ieraduma tiesībās//Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1940; 4: 676-681. lpp.
- ⁴ Kalniņš, V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. – Rīga: Zvaigzne, 1972. – 340-341. lpp.
- ⁵ Statute of the Hague International Conference on Private International Law. Article 1. The purpose of the Hague Conference is to work for the progressive unification of the rules of private international law.
- ⁶ Statute of UNIDROIT. Article 1. The purposes of the International Institute for the Unification of Private Law are to examine ways of harmonising and coordinating the private law of States and of groups of States, and to prepare gradually for the adoption by the various States of uniform rules of private law. To this end the Institute shall: (a) prepare drafts of laws and conventions with the object of establishing uniform internal law; (b) prepare drafts of agreements with a view to facilitating international relations in the field of private law; (c) undertake studies in comparative private law; (d) take an interest in projects already undertaken in any of these fields by other institutions with which it may maintain relations as necessary; (e) organise conferences and publish works which the Institute considers worthy of wide circulation. Statute of UNIDROIT.
- ⁷ Цитируется по: Hague Conference on Private International Law. http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=10#family [08.01.2016.]
- ⁸ Sompong Sucharitkul. Unification of Private Law and Codification of International Law. More and more the trends of today and tomorrow seem to favor an inductive rather than a legislative or deductive method of work. An empirical approach appears to have been followed in the making of international law at the stage of codification of existing rules as well as at the more advanced stage of projecting future development or evolution of norms to be accepted in the general practice of States. 3 Uniform Law Rev. 693 (1998): 699.
- ⁹ Act on Conflict of Laws in regard to Succession. Article 1. The right of intestate succession to the property of a deceased Swedish citizen shall be determined by Swedish law, even if the deceased did not have his permanent residence within the Realm. Act on Conflict of Laws in regard to Succession. Swedish Code of Statutes. SFS 1937: 81. With amendments.
- ¹⁰ Law on Citizenship of the Republic of Lithuania. Enacted 17 September 2002. Into force:(new version):15 July 2008 Published: IX-1078. With amendments.
- ¹¹ Litvins, Gatis. Baltijas tiesību telpa: Igaunijas un Lietuvas likumdošanas apskats//Jurista Vārds, 15.12.2015., Nr. 49 (901), 35. lpp.
- ¹² Bojārs, Juris. Starptautiskās privāttiesības. – Rīga: Zvaigzne ABC,1998., 263. lpp.
- ¹³ Здесь и далее – сфера правового регулирования.
- ¹⁴ Постатейный научно-практический комментарий части третьей Гражданского кодекса РФ / Под общ. ред. А.М. Эрделевского. Библиотечка РГ. М., 2001; Виноградова Р.И., Дмитриева Г.К., Репин В.С. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части третьей. С. 399.
- ¹⁵ Kegel G. Internationales Privatrecht. München, 1971. S. 154.
- ¹⁶ C.M.V. Clarkson., Johnathan Hill. The Conflict of Laws. In reality the term “domicile” has a variable meaning in English law. C.M.V. Clarkson., Johnathan Hill. The Conflict of Laws. Fourth Edition. Oxford University Press, 2011. – 511 p. – p. 305.
- ¹⁷ Civillikums. Civillikums. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Publicēts: „Valdības Vēstnesis”, 41, 20.02.1937. Ar grozījumiem un papildinājumiem.
- ¹⁸ Francesco de Cecco. Fundamental Freedoms, Fundamental Rights, and the Scope of Free Movement Law// German Law Journal, 2014; Vol. 15. No.03: 384.
- ¹⁹ Поленина С.В. Комплексные правовые институты и становление новых отраслей права /С.В. Поленина. // Правоведение. – 1975. - №3. – С.71-79.
- ²⁰ Там же, с. 71.
- ²¹ Convention on the Conflict of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions. Concluded 5 October 1961. Into force 5 January 1964.
- ²² Convention on the Conflict of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions. Article 2. Article 1 shall apply to testamentary dispositions revoking an earlier testamentary disposition. Convention on the Conflict of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions. Concluded 5 October 1961. Into force 5 January 1964.

- ²³ Convention on the Conflict of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions. Status table. http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=40 [03.09.2015].
- ²⁴ «Английское право – наше национальное достояние, при этом многие положения международного права построены на принципах права английского. Оно пользуется заслуженной популярностью ... и часто избирается в качестве применимого законодательства при заключении договоров и ведении судебных разбирательств во всех точках мира. Лондон – крупнейший рынок юридических услуг в Европе». Интервью с Э. Дарвиным. // Рынок юридических услуг за рубежом. Великобритания. – Приложение к журналу «Корпоративный юрист», 2008, №1, с. 21. «Положения английского права получили широкое распространение и применяются в США, бывших английских доминионах». Предисловие к книге: Ансон В. Договорное право. – М.: Юридическая литература, 1984, с.5.
- ²⁵ Strautiņš E. Ievads ārvalsts likuma piemērošanā.// Jurista Vārds, 2006; Nr.30 (433).
- ²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 27. aprīļa spriedums lietā Nr. SKC –131/2011.
- ²⁷ Lorenzen, Ernest G. Qualification, Classification, or Characterization Problem in the Conflict of Laws (1941). Faculty Scholarship Series. Paper 4584.
- ²⁸ Veijo Heiskanen. And/Or: the Problem of Qualification in International Arbitration// The Journal of the London Court of International Arbitration, 2010; Volume 26. Number 4.
- ²⁹ Lorenzen, Ernest G. The Qualification, or Characterization Problem in the Conflict of Laws. Conflict of Laws. Edited by Richard Fentiman. Dartmouth Publishing Company Limited, 1996: 105-123.
- ³⁰ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I), Official Journal L 177, 04/07/2008 P. 0006 – 0016.
- ³¹ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). Article 1. Material scope.(2). The following shall be excluded from the scope of this Regulation: (c) obligations arising out of matrimonial property regimes, property regimes of relationships deemed by the law applicable to such relationships to have comparable effects to marriage, and wills and succession; Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I), Official Journal L 177, 04/07/2008 P. 0006 – 0016.
- ³² Krasta, Kristīna. Ārvalsts prevalējošo imperatīvo tiesību normu piemērošanas pienākums. // Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014., 389. lpp.
- ³³ Marie-Claude Najm. Codification of Private International Law in the Civil Code of Qatar. Yearbook of Private International Law, 2006: 259.
- ³⁴ Lex causae – is a convenient shorthand expression denoting the law (usually but not necessarily foreign) which governs the question. Collins, L., Dicey and Morris on The Conflict of Laws (London: Sweet & Maxwell, 2000), p. 29
- ³⁵ Ridha Boukhari. La qualification en droit international privé. „Par ailleurs, la loi de situation peut se confondre avec la loi successorale lorsque la succession comprend des biens immeubles”. Les Cahiers de droit, 2010, vol. 51, Nr. 1: 159-193.
- ³⁶ «Принципы и порядок рассмотрения судебных дел устанавливаются Конституцией, гражданскими процессуальными, уголовно-процессуальными и административными процессуальными законами, а также законом “О сохранении, использовании документов бывшего Комитета государственной безопасности и констатации факта сотрудничества лиц с КГБ”». Закон Латвийской Республики «О судебной власти». Закон принят Верховным Советом Латвийской Республики 15 декабря 1992 года. (С изменениями, внесенными по состоянию на 30 апреля 2009 года). Статья 2. <http://worldconstitutions.ru/?p=891>
- ³⁷ Briedis, Edgars. Problēmas saistībā ar prasības nodrošināšanu. // Jurista Vārds, 16.11.2010., Nr. 46 (641).
- ³⁸ Swiss Civil Procedural Code. Title 6: Arbitral Award Art. 381. Applicable law (1) The arbitral tribunal decides: (a). according to the rules of law chosen by the parties; or (b). based on equity, if the parties have authorised it to do so. (2) In the absence of such choice or authorisation, it shall decide according to the law that an ordinary court would apply. Swiss Civil Procedural Code. Enacted and into force 19 December 2008. Published: BBl 2006 7221. With amendments.

- ³⁹ Quebec Code of Civil Procedure. Art. 23. The jurisdictions of the Court of Appeal, the Superior Court and the Court of Québec extend throughout Québec. Quebec Code of Civil Procedure. Committee's Report released: 29 July 2001. Came into force: 1 January 2003. Updated to 1 October 2013. With amendments.
- ⁴⁰ Konceptija par starptautisko privāttiesību nacionālo regulējumu. Ministru kabineta rīkojums Nr. 859. Pieņemts: 03.11.2006. Stājas spēkā: 03.11.2006. Zaudē spēku: 14.04.2010. Publicēts: „Latvijas Vēstnesis”, 177 (3545), 07.11.2006.
- ⁴¹ Ministru kabineta rīkojums Nr.209 “Par aktualitāti zaudējušajiem attīstības plānošanas dokumentiem un Ministru kabineta rīkojumiem”. Pieņemts: 14.04.2010. Stājas spēkā: 14.04.2010. Publicēts: „Latvijas Vēstnesis”, 61 (4253), 16.04.2010.
- ⁴² Ministru kabineta rīkojums Nr.797 “Par Konceptiju par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju”. Pieņemts: 19.11.2009. Stājas spēkā 19.11.2009. Publicēts: „Latvijas Vēstnesis”, 184 (4170), 24.11.2009.
- ⁴³ Ministru kabineta rīkojums Nr.797 “Par Konceptiju par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju”. Pieņemts: 19.11.2009. Stājas spēkā 19.11.2009. Publicēts: „Latvijas Vēstnesis”, 184 (4170), 24.11.2009.
- ⁴⁴ Ministru Kabineta sēdes protokollēmums Nr. TA-1805.
- ⁴⁵ Grozījumi Civillikumā. Pieņemts: 08.05.2014. Stājas spēkā: 01.07.2014. Publicēts: „Latvijas Vēstnesis”, 98 (5158), 22.05.2014.
- ⁴⁶ Tieslietu Ministrijas Darbības Stratēģija 2015.–2016. gadam. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija// <https://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/ricibas-plans-vadibas-dokumentu-tieslietu-ministrijas-darbibas-strategija> (06.01.2016).
- ⁴⁷ Там же, с. 23.
- ⁴⁸ Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. 1672. p. Solidāras saistības nodibina ar līgumu, testamentu vai likumu. Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Pieņemts 1937. gada 28. janvārī. Stājas spēkā 1993. gada 1. martā. Publicēts: „Valdības Vēstnesis”, 46, 26.02.1937. Ar grozījumiem un papildinājumiem.
- ⁴⁹ Civillikuma komentāri: Mantojuma tiesības. R. Krauze., Z. Gencs. – R.: Mans Īpašums, 1997. – 11-12. lpp.
- ⁵⁰ Šermukšnis, I., Bulavs, P., Solovjakovs, J., Virko, E. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā// https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_Petijums_mantojumatiesibas.doc. (18.08.2015).
- ⁵¹ Там же, с.14.
- ⁵² Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas Atzinums par tematu “Zaļā grāmata par mantošanu un testamentiem”. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 3.2.2006, C 28/1.
- ⁵³ Zemesgrāmatas Latvijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. – 112. lpp.
- ⁵⁴ Bičkovičs, Ivars, Strada-Rozenberga, Kristīne. Latvijas tiesību doktrīnas nozīme tiesu praksē// Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, 2014. – 22. lpp.
- ⁵⁵ Second Update on Judicial Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Decisions in Matters of Succession upon Death. Preliminary Document No 4 of March 2000 for the attention of the Special Commission of May 2000 on general affairs and policy of the Conference. Hague conference on Private International Law. http://www.hcch.net/upload/wop/gen_pd4e.pdf [04.01.2016].
- ⁵⁶ International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). UNIDROIT Work Programme 2014-2016. <http://www.unidroit.org/about-unidroit/work-programme> [04.01.2016].
- ⁵⁷ International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). Succession. <http://www.unidroit.org/instruments/succession> [10.01.2016].
- ⁵⁸ Convention providing a Uniform Law on the Form of an International Will. Article 2. This law shall not apply to the form of testamentary dispositions made by two or more persons in one instrument. Convention providing a Uniform Law on the Form of an International Will. Concluded 26 October 1973.
- ⁵⁹ Eugene F. Scoles., Peter Hay. Conflict of Laws. St.Paul, Minn. West Publishing Co, 1984. – p. 796.
- ⁶⁰ Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. 27.7.2012. Official Journal of the European Union, L 201/107.

- ⁶¹ Civillikums, 114. pants: Laulības līgumi, kas satur rīkojumu nāves gadījumam, pakļauti arī vispārējiem noteikumiem par mantojuma līgumiem. Civillikums. Pirmā daļa. Ģimenes tiesības. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Publicēts: "Valdības Vēstnesis", 41, 20.02.1937. Ar izmaiņām un papildinājumiem; Family Law Act (Ontario). Marriage contracts. 52. (1) Two persons who are married to each other or intend to marry may enter into an agreement in which they agree on their respective rights and obligations under the marriage or on separation, on the annulment or dissolution of the marriage or on death... Family Law Act (Ontario). R.S.O. 1990, Chapter F.3. Last amendment: 2015, c. 9, s. 28., Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975. Section 11. Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975. 1975 Ch. 63. With amendments; Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. § 1217: Ehepakte heißen diejenigen Verträge, welche in der Absicht auf die eheliche Verbindung über das Vermögen geschlossen werden. Sie haben vorzüglich die Gütergemeinschaft und den Erbvertrag zum Gegenstand. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. StF: JGS Nr. 946/1811.
- ⁶² Regulation (EU) Nr. 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012. Art. 1. (2) the following shall be excluded from the scope of this Regulation: (a) the status of natural persons, as well as family relationships and relationships deemed by the law applicable to such relationships to have comparable effects; (d) questions relating to matrimonial property regimes and property regimes of relationships deemed by the law applicable to such relationships to have comparable effects to marriage; (e) maintenance obligations other than those arising by reason of death; Regulation (EU) Nr. 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012. 27.7.2012. Official Journal of the European Union, L 201/107.
- ⁶³ Coxall, Edward. EU adopts new rules on inheritance law. The Regulation (EU Regulation 650/2012) will apply to the succession of persons who die on or after 17th August 2015 although there are certain transitional provisions which are now in force and mean that if a person chooses the succession law which will be applicable prior to 17th August 2015 that choice will be valid, subject to it complying with the provisions of the Regulation. Edward Coxall. EU adopts new rules on inheritance law// 10.09.2012. <http://www.mayowynnebaxter.co.uk/blog/eu-adopts-new-rules-on-inheritance-law/> [10.01.2016].
- ⁶⁴ Цитируется по: Plender, Richard, Wilderspin, Michael. The European Contract Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contracts. London. Sweet and Maxwell, 2001, p.6.
- ⁶⁵ Magnus, Ulrich, Manikowsky, Peter. Joint Response to the Green Paper on the Conversion of the Rome Convention of 1980 on the Law applicable to Contractual Obligation into a Community Instrument and its Modernisation// COM (2002) 654 final. – p.17.
- ⁶⁶ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Edited by Christian von Bar, Eric Clive, Hans Schulte-Nolke//European Law Publishers, 2008: 13.

Anotācija

Līgumiskā mantošana pastāv kā kompleksa rakstura tiesību institūts, kas ietver gan atsavināšanas līgumus, gan vienpusējus darījumus. Līdz ar to līgumiskās mantošanas institūts, kas pastāv starptautiskajās privāttiesībās, ir diezgan pretrunīgs un nevienlīdzīgs. Tiesiskās attiecības, kas izriet no šī tiesību institūta, joprojām nav iespējams pareizi klasificēt un kvalificēt – katram līgumam ir savs priekšmets un tā harmonizācija netiek veikta. Gadījumā, ja līguma priekšmets netiek pareizi kvalificēts, atsevišķu līgumiskās mantošanas institūtu atzīšana un izpilde valsts tiesību iekārtā būs apgrūtināta. Kā raksta mērķis ir noteikts uzdevums definēt šī institūta izpētes metodoloģiju.

Abstract

Inheritance by contract exists as a complex legal institution, including both agreements and unilateral transactions mediating the alienation of property objects. Simultaneously inheritance by contract appears as a complex legal compound and transplant. Legal doctrine and legislative practice devote insufficient attention in this legal phenomenon research. This article deals with this complex institution problematic actualization highlighting key points for future analysis and research.

TIESĪBU FILOZOFIJAS APAKŠNOZARE

EUTHANASIA: DILEMMA OF LIFE AND DEATH

*Candidate of Medical science Marzhan Myrzakhanova,
Professor, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan*

*Masters of Law: Alexsey Kuznetsov, Shingis Tulegenov,
Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan*

Introduction

The man, his life and health in Kazakhstan is recognized as the highest social value. This right is guaranteed by Article 1 of the Constitution¹, the Criminal and Civil Codes of Kazakhstan. That is why the question of legalization of euthanasia is not only social, moral and religious aspect, but also legal, the study of which is the purpose of this article. It will be appreciated that there is no single and precise definition of euthanasia. This word is of Greek origin from words «eu», which means “good” and «thanatos» – «death”, that is – “good death”. The term “euthanasia” was first used by Francis Bacon in the XVII century as an epithet for “easy death”.

In the EU, there is euthanasia for animals and humans. In Kazakhstan – to humans is strictly prohibited. The first country that legally recognized permissible voluntary euthanasia was the Netherlands (1984 and since 2012 has outpatient team of specialists performing euthanasia at home), after then – Belgium (2002) and two US states: Oregon (1994) and Washington (2008). 40 – 70% of European physicians supported euthanasia, noting that the procedure must be well thought out. In the survey, conducted in October 2013 among 1000 respondents in different regions of Kazakhstan, it was found that 37.1% of respondents were strongly against painless death, and approximately 62% supported it in any form or situation. For comparison, in 2010 the number of opponents was 57%. Thus, to date, into move for euthanasia support joins more people. Mazhilis of

Kazakhstan raised the issue of reviewing the draft law on the legalization of euthanasia, however, the arguments of the clergy have been addressed and the issue remained unresolved.

Actual problem of euthanasia is because nowadays people rarely die of natural causes, more from diseases in which the human body is in long struggle, causing suffer to his body and soul. In such situations, there is a problem of choice: whether to apply euthanasia to end suffering? Or whether even the suggestion of such an act? Before considering the present point of euthanasia, it is worth mentioning the historical aspect: the principle of the sanctity (inviolability) of human life, said in the oath of Hippocrates: “I will not let anybody if asked me a deadly drug and not show the path for such a plan”. Thus, euthanasia – a direct violation of oath of a doctor, even in countries where it is legalized, contrary to the right to life, however, is not considered the same right – to death.

Euthanasia – a problem is not only medical but also ethical. On this score in the society there were two ideological concepts: religious-idealistic and materialistic-naturalistic. The first is that the human right to voluntarily withdraw from life condemn almost all the world’s religions. To her supporters include: Islam and Orthodox Christianity. The movement “in defense of life”, John Paul II, Johann Christian Reil, the Church of Scotland and much more. They lead such arguments: as a religious and moral values and the possibility of an almost complete rehabilitation of the disabled, moreover, with any degree of

limitation of their opportunities. They consider euthanasia as assisted suicide. The exception to this concept is the Japanese religious cults. To the supporters of the second flow are: Arthur Koestler, Bernard Kouchner, Jack Kevorkian, Nikonov Alexander, Richard Dawkins, Terry Pratchett, the Church of Euthanasia, and others. They insist on the fact that nowadays very often people are increasingly inclined to refer to himself as a “owner” and “creator” of his life and his personality. After all, not all people are willing to continue the “poor quality”, “unworthy” life on the brink of death, while experiencing physical, psychological and moral suffering. Thus, the arguments “for” euthanasia can be a sense of caring for sick loved ones, as well as biological factors.

The theory identifies two types of euthanasia: passive (deliberate termination of medical maintenance therapy of the patient) and active (administering medications or other actions which entail a quick and painless death). In addition, it is necessary to distinguish between voluntary and involuntary euthanasia. Voluntary carried out at the request of the patient or pre voice his consent (in the US a common practice in advance and in a legally valid form express their will). Involuntary – without the consent of the patient, as a rule, is in an unconscious state, based on the decision of relatives, guardians, etc. But the chance of life of such a patient is not. But what the doctor if they refused to further fund the expensive treatment? Consider whether discontinuation of treatment murder? Kazakhstan legislation was not a word about such situations. Also, there are cases when doctors leave terminally ill patients without medical support, believing that they have nothing to help. Such omissions of doctors covered by Art. 118 of the Criminal Code of Kazakhstan² “not helping a patient to medical workers”. A new way to solve the problem of medical death (cessation of death) is not included in the legal framework of modern health care under the influence of two main factors. First, the progress of medicine, in particular, under the influence of intensive care, could prevent the death of the patient, i.e. is in operation dying. Secondly, the change of values and moral priorities of modern civilization, the center of which is the idea of human rights. In fact, Kazakhstan recognizes the right to suicide, that is, self-focused and voluntary deprivation of life itself. Why, then, is not to legalize euthanasia? In this case, our legislation will be subject to major changes, starting with the Constitution until

the local regulations. The law on the legalization of euthanasia must resolve all procedural matters (the presence of certain parties and their legal status, including responsibility), and provide the opportunity to challenge it, because in any case, the distinction between euthanasia and murder is very conditional. That is why in our country is the legalization of euthanasia would be much more negative aspects than positive. First of all, under the covert euthanasia of homeless, the lonely, the incompetent people and not necessarily terminally ill will be used as a material for making experiments and for forced organ donation. Such a system been established and well developed, and will be even and perfectly legitimate in the eyes of justice and enable doctors to abuse this right, according to the Association of Psychiatrists of Kazakhstan. “Maybe sooner or later Kazakhstan will still be introduced euthanasia, but today such a decision could lead to uncontrollable consequences, so we are enemies”³.

Assuming that euthanasia is deemed legitimate action, the question arises, who will implement it? Doctors cannot provide such authority, since it does not accept the assertion of Hippocrates, which is contained in his “Oath”.

From our point of view, now in Kazakhstan, any form of euthanasia is unacceptable, for the following reasons: 1) the practice is inevitably fraught with diagnostic error when the bad from the point of view of some patients get better medical standards. There is a certain percentage of errors related to the limited life sciences; 2) cannot ignore the danger of deliberate abuse; 3) euthanasia could have a demoralizing, and iatrogenic effect of a hitherto unknown scale and strength of the huge number of patients (French National Council on Medical Ethics considers acceptable use of euthanasia in exceptional cases and provided that the suffering patients are “permanently and clearly asking” let them die); 4) euthanasia – is a medical capitulation, and it can have a negative impact on the quality of care. It is not essential resolution of contradictions in life, as only removes them forcibly. This is not consistent with any dialectic, nor with our understanding of medical humanism. If this is positive, because truly humane medical attention to a dying man.

Our legislation excludes the legalization of euthanasia, considering it as the United Nations, contrary to the requirements of humanity (Art. 27 of the legislation on the health of citizens of Kazakhstan)⁴.

The issue of euthanasia is not unique. Will this be the subject of speculation in Kazakhstan in the near future is unknown. What is clear is that to ensure the preservation of all human rights in the country of such decisions is not possible. It is still medicine in Kazakhstan does not always guarantee the right to free medical care and treatment.

Euthanasia is usually defined as an act undertaken only under the supervision of a doctor who deliberately ends the life of a person at his or her request⁵. Therefore, the doctor prescribes a lethal substance. "The suicide with medical assistance" (hereinafter – the suicide) on the one hand, it seems like the patient's own decision to take a lethal dose of a drug prescribed by a doctor.

Today, in the Netherlands, Belgium and Luxembourg have legalized euthanasia⁶. The laws of the Netherlands and Luxembourg also allow euthanasia. In the US, in Oregon and Washington have legalized "suicide with medical assistance" in 1997 and 1999 respectively, but euthanasia is illegal⁷. The situation in Montana at the moment remains unclear; a bill legalizing suicide was accepted by the state legislature in 2010, but was recently abolished the state Senate Judiciary Committee.

In the Netherlands, euthanasia and suicide were formally legalized in 2001 after a 30-year period of public debate⁸. Since 1980, the guidelines and procedures for the control of euthanasia have been developed and adapted several times of the Royal Dutch Medical Association, in cooperation with the national judicial system. Despite the opposition of the Belgian Medical Association, in Belgium legalized euthanasia in 2002, after 3 years of public debate, which included members of the government commission. Luxembourg legalized euthanasia and suicide in 2009. In Switzerland, suicide, although not formally legalized, but has adopted an amendment to the law in the early 1900s, which excludes suicide.

Euthanasia, however, is illegal⁹. Man commits suicide may do so with the help of an assistant as long as the assistant has no selfish motives, and nothing to gain personally from death. Unlike other jurisdictions that require the implementation of euthanasia or assisted suicide only doctors in Switzerland allowed promoting suicide, not only doctors.

In all of these jurisdictions there are no guarantees, the criteria and procedures to monitor in practice, to ensure public order and to prevent the abuse of euthanasia, or its improper implementation¹⁰. Some criteria and procedures

for euthanasia are common to all jurisdictions; other countries vary from¹¹. In order to prevent abuse of the practice of euthanasia cases, particular care must be exercised in the legalization of euthanasia in those countries that intend to legalize it. In a review article explores the effectiveness of safeguards and the "side effects" in the practice of euthanasia.

Guarantees, their effectiveness

All legal documents, request for euthanasia or suicide should be voluntary, deliberate, conscious, and stable over time. The requesting person must provide written consent and must be competent at the time of the request. Despite these assurances, more than 500 people in the Netherlands involuntarily euthanize every year. In 2005, a total of 2410 deaths via suicide or euthanasia is 1.7% of all deaths in the Netherlands. More than 560 patients (0.4% of all deaths) were injected lethal substances without their explicit consent¹². From each patient 5, 1 euthanize without their explicit consent. Attempts to bring these cases to court have failed, suggests that the judicial system has become tolerant over time to such criminal acts¹³.

In Belgium, the rate of forced rather than voluntary euthanasia deaths (that is, without explicit consent) is 3 times higher than in the Netherlands¹⁴. By "involuntary euthanasia" are situations in which a person has potential, but has not provided consent to the "non-voluntary euthanasia, and the situation in which a person is unable to give consent for reasons such as dementia or coma. A recent study showed that in the Flemish part of Belgium, 66 of the 208 cases of "euthanasia" (32%) occurred in the absence of a request or consent to euthanasia¹⁵. The reasons for the termination of life without the consent were as follows: the patient is in a coma (70% of cases) or dementia (21%). In 17% of cases, doctors have performed euthanasia without the consent of the patients, because they believe that euthanasia was "clearly in the interest of the patient", and in 8% of cases, doctors decided that the discussion of euthanasia with patient would harm him. These findings are consistent with results of previous studies, in which 25 of the 1644 sudden deaths were the result of euthanasia without the explicit consent of patients¹⁶.

Bypassing the law provides some evidence from social research "side effects" of euthanasia, Keown described¹⁷. So far there are no known cases of euthanasia, which would be forwarded to

the judicial authorities for further investigation in Belgium. In the Netherlands, in 16 cases (0.21% of all reported cases) were referred to the judicial authorities in the first 4 years after the law on euthanasia came into force, with a single case of euthanasia was not prosecuted¹⁸. In one case, the consultant who advises terminally ill on how to commit suicide was acquitted¹⁹. Consequently, the adoption of the law on euthanasia shows the change of social values after the legalization of euthanasia and assisted suicide. In 1987, in the preamble to the Royal Dutch Medical Association in its guidelines on euthanasia, says: "If there is a request from the patient, then the decision to terminate his life [legally] qualifies as murder or suicide, not euthanasia." In 2001, the Association supported the new law, which says the wish for euthanasia advance directive as acceptable, while the representatives of the judicial system tolerant of non-voluntary euthanasia²⁰. However, decisions based on a preliminary application for the disposal or the will can be ethically problematic, because the request does not coincide with the act cannot be a proof of the will of the patient at the time of euthanasia.

In Oregon, although incurable disease with a forecast of less than 6 months of age must be present unbearable suffering, which cannot be released medication, for euthanasia – it is not the main requirement (again recognizing that the concept of "unbearable suffering" itself is ambiguous). This definition allows doctors to assist in suicide, without referring to the medical, psychological, social circumstances and concerns, which typically underlie the request for assisted suicide. Doctors are obliged to indicate that palliative care is a viable alternative, but are not required to be knowledgeable about how to relieve physical and emotional suffering.

Until 2001, the Netherlands adults only allowed access to euthanasia or suicide. However, in 2001 the law allows euthanasia for children aged 12 – 16 years, with the permission of parents killing children, although this age group is usually a group of patients who are considered unsuitable for such a decision²¹. The law even allows doctors to begin euthanasia if there is disagreement between the parents. By 2005, in Groningen Protocol was adopted, which authorizes euthanasia of newborns and young children, who should not have "no hope for a good quality of life". In 2006, lawmakers in Belgium announced its intention to amend the law to include euthanasia of infants, teenagers, and people with dementia or Alzheimer's disease²².

Statistics show that in HIV-infected children, 1,200 times higher risk of diseases such as lymphoma, non-Hodgkin's lymphoma – 65%, leiomyoma and leiomyosarcoma – 15%, leukemia – 6%, KS – 5%, Hodgkin's lymphoma – 3%, carcinoma – 2%. Without treatment of HIV-infection mortality rate increased by 40 – 70%. About 80% of HIV-infected children occasionally found *Pneumocystis pneumonia*.

In Belgium, the experts chose to ignore the requirement that, in the case of non-terminally ill patients should be observed interval 1 month from the date of the first request to the moment when euthanasia is performed. One expert said that his unit takes into account the average time from admission of the patient to the moment of the euthanasia, seemingly "hopeless" situation of patients was about 3.5 days²³. This person claimed that it was a fundamental principle of beneficence. Initially, euthanasia in the Netherlands has, as a last resort, when no other treatment options. Surprisingly, however, palliative care consultant is not required in jurisdictions that permit euthanasia or assisted suicide, although uncontrolled pain and symptoms are among the reasons for requesting euthanasia or suicide²⁴.

From 2002 to 2007, in Belgium, palliative care is carried out at a doctor's advice (in – the second turn), only 12% of all cases of euthanasia. Palliative care team of doctors carried out more than 65% of cases of euthanasia. In addition, palliative care services declined. In 2002, palliative care teams of doctors were consulted in 19% of cases of euthanasia, but by 2007 it had dropped to 9% of cases. Finding that in Belgium, legalization is accompanied by significant improvements in palliative care in the country²⁵. Other studies have reported a reduction of palliative care^{26, 27}. It should be noted that the legalization of euthanasia or suicide is not required in other countries such as the United Kingdom, Australia, Ireland, France, and Spain, where palliative care is more developed than in Belgium and the Netherlands. There are other examples, that "social slippery slope" as a phenomenon does exist. In Switzerland, in 2006, at the University Hospital in Geneva was carried out reduction of employees engaged in palliative care (from 1.5 to 2 full-time doctors) hospital after the decision on the resolution of suicide, palliative care center was also closed. 15% of doctors in the Netherlands have expressed concern that economic pressures may encourage

them to consider euthanasia for some of their patients; already dying patient was euthanized to make a hospital bed²⁷.

In the UK parliamentary hearing on euthanasia few years ago, a Dutch physician asserted that “we do not need palliative care, we practice euthanasia”²⁸. Supporters of euthanasia tend to ignore these concerns about “socio slippery slope” and decided to refute this “slippery slope” argument on the grounds that the legalization of euthanasia and suicide has not led to an exponential increase in cases of euthanasia or disproportionately large number of vulnerable people²⁹. Nevertheless, there is evidence that these statements are unreliable.

The number of deaths by means of euthanasia in Flanders has doubled since 1998³⁰. Of the total number of deaths in the Flemish part of Belgium (population 6 million), 1.1%, 0.3% and 1.9% by euthanasia occurred in 1998, 2001 and 2007, respectively (620, 500, and 1040 people respectively in those years). Chambaere et al³¹ reported in its report of the Canadian Medical Association that in Belgium, euthanasia without consent decreased from 3.2% in 1998 to 1.8% in 2007. However, a closer review of original research shows that the euthanasia rate dropped to 1.5% in 2001 and then increased again to 1.8% in 2007.

In the Netherlands, the overall rate of euthanasia accounted for 1.7% of all deaths in 2005, compared with 2.4% and 2.6% in 2001 and 1995 respectively, but did not differ from 1990 when the figure was 1.7%³². However, the Dutch Government, referring to the official data, indicates an increase in euthanasia by 13% in 2009 compared to 2008; Euthanasia is currently 2% of all deaths. Given the growing numbers interested institutions providing euthanasia (similar cases were reported in the Swiss assisted suicide group Dignitas professional's thanks). In Oregon, although in some cases the percentage

of euthanasia is very small in relation to the population of 24 prescriptions were written in 1998 (16 of which resulted in the deaths of – because of the associated suicide), 67 such cases registered in 2003 (43 of which resulted in deaths due to suicide), and 89 similar cases found in 2007. In Belgium, services involuntary euthanasia has decreased; they accounted for 3.2%, 1.5% and 1.8% of all deaths in 1998, 2001 and 2007, respectively (1800, 840 and 990 patients, respectively, in those years)^{33,34}. [17] In the Netherlands the practice of euthanasia fell from 0.7% in 2001 to 0.4% in 2005³⁴. The actual figure is probably higher, because of the large number of unreported cases.

Conclusion

The United Nations has established that the right to euthanasia in the Netherlands found in violation of the Universal Declaration of Human Rights, because of the risk to humans and the threat to the integrity of every human life. The UN has also expressed concern that the system cannot detect and prevent situations in which people may be exposed to undue pressure to give consent to euthanasia and can bypass the warranty. Independence and choice are important values in any society, but they are not without limitations. Our democratic society is legalized a lot of laws that restrict individual autonomy and choice of the person so that the Company provide for a larger community. Legislators in some countries and jurisdictions, last year voted against the legalization of euthanasia and assisted suicide in part because of concerns and evidence described in this review article. To those jurisdictions include France, Scotland, England, South Australia, and New Hampshire. They chose to improving palliative care services and education of health professionals and the general public³⁵.

References

- ¹ The Constitution of the Republic of Kazakhstan (adopted at the national referendum on 30 August 1995) (with amendments and additions as of 02.02.2011).
- ² Article 118 as amended by the Law dated 18.01.2011 № 393-IV (entered into force after ten calendar days after its first official publication); from 09.11.2011 № 490-IV (entered into force after ten calendar days after its first official publication).
- ³ The Constitution of the Republic of Kazakhstan (adopted at the national referendum on 30 August 1995) (with amendments and additions as of 02.02.2011).

- 4 Article 27 of the determination of the moment of death. Terms off life-sustaining equipment.
- 5 Deliens L, van der Wal G. The euthanasia law in Belgium and the Netherlands. *Lancet*. 2003; 362:1239–40. Watson R. Luxembourg is to allow euthanasia. *BMJ*. 2009; 338:b1248.
- 6 Breitbart W, Rosenfeld B, Pessin H, et al. Depression, hopelessness, and desire for hastened death in terminally ill patients with cancer. *JAMA*. 2000; 284:2907–11.
- 7 Steinbrook R. Physician-assisted death—from Oregon to Washington State. *N Engl J Med*. 2008; 359: 2513–15.
- 8 Deliens L, van der Wal G. The euthanasia law in Belgium and the Netherlands. *Lancet*. 2003; 362: 1239–40.
- 9 Ibid. Inghelbrecht E, Bilsen J, Mortier F, Deliens L. The role of nurses in physician-assisted deaths in Belgium. *CMAJ*. 2010;182:905–10.
- 10 Watson R. Luxembourg is to allow euthanasia. *BMJ*. 2009; 339:b1254.
- 11 Steinbrook R. Physician-assisted death—from Oregon to Washington State. *N Engl J Med*. 2008; 359:2513–15.
- 12 Hurst S, Mauron A. Assisted suicide and euthanasia in Switzerland: allowing a role for non-physicians. *BMJ*. 2003; 326:271–3.
- 13 Watson R. Luxembourg is to allow euthanasia. *BMJ*. 2009; 338:b1248.
- 14 Smets T, Bilsen J, Cohen J, Rurup ML, De Keyser E, Deliens L. The medical practice of euthanasia in Belgium and the Netherlands: legal notification, control and evaluation procedures. *Health Policy*. 2009; 90: 181–7. Caplan AL, Snyder L, Faber–Langendoen K. The role of guidelines in the practice of physician-assisted suicide. University of Pennsylvania Center for Bioethics Assisted Suicide Consensus Panel. *Ann Intern Med*.2000; 132:476–81.
- 15 Van der Heide A, Onwuteaka–Philipsen BD, Rurup ML, et al. End-of-life practices in the Netherlands under the *Euthanasia Act*. *N Engl J Med*. 2007; 356:1957–65.
- 16 Smets T, Bilsen J, Cohen J, Rurup ML, De Keyser E, Deliens L. The medical practice of euthanasia in Belgium and the Netherlands: legal notification, control and evaluation procedures. *Health Policy*. 2009; 90:181–7.
- 17 Watson R. Luxembourg is to allow euthanasia. *BMJ*. 2009; 338:b1248.
- 18 Van den Block L, Deschepper R, Bilsen J, Bossuyt N, Van Casteren V, Deliens L. Euthanasia and other end-of-life decisions: a mortality follow-back study in Belgium. *BMC Public Health*. 2009; 9:79.
- 19 Smets T, Bilsen J, Cohen J, Rurup ML, Mortier F, Deliens L. Reporting of euthanasia in medical practice in Flanders, Belgium: cross sectional analysis of reported and unreported cases. *BMJ*. 2010; 341:c5174.
- 20 Hurst S, Mauron A. Assisted suicide and euthanasia in Switzerland: allowing a role for non-physicians. *BMJ*.2003;326:271–3. Chambaere K, Bilsen J, Cohen J, Onwuteaka–Philipsen BD, Mortier F, Deliens L. Physician-assisted deaths under the euthanasia law in Belgium: a population-based survey. *CMAJ*. 2010;182:895–901.
- 21 Watson R. Luxembourg is to allow euthanasia. *BMJ*. 2009; 338:b1248.
- 22 Caplan AL, Snyder L, Faber–Langendoen K. The role of guidelines in the practice of physician-assisted suicide. University of Pennsylvania Center for Bioethics Assisted Suicide Consensus Panel. *Ann Intern Med*.2000;132:476–81.
- 23 Chambaere K, Bilsen J, Cohen J, Onwuteaka–Philipsen BD, Mortier F, Deliens L. Physician-assisted deaths under the euthanasia law in Belgium: a population-based survey. *CMAJ*. 2010;182: 895–901.
- 24 Smets T, Bilsen J, Cohen J, Rurup ML, Mortier F, Deliens L. Reporting of euthanasia in medical practice in Flanders, Belgium: cross sectional analysis of reported and unreported cases. *BMJ*. 2010; 341:c5174.
- 25 Burgermeister J. Doctor reignites euthanasia row in Belgium after mercy killing. *BMJ*. 2006; 332:382
- 26 Smets T, Bilsen J, Cohen J, Rurup ML, De Keyser E, Deliens L. The medical practice of euthanasia in Belgium and the Netherlands: legal notification, control and evaluation procedures. *Health Policy*. 2009; 90:181–7. Van den Block L, Deschepper R, Bilsen J, Bossuyt N, Van Casteren V, Deliens L. Euthanasia and other end of life decisions and care provided in final three months of life: nationwide retrospective study in Belgium. *BMJ*. 2009; 339:b2772.

- 27 Steinbrook R. Physician-assisted death—from Oregon to Washington State. *N Engl J Med.* 2008; 360: 2517–18.
- 28 Caplan AL, Snyder L, Faber–Langendoen K. The role of guidelines in the practice of physician-assisted suicide. University of Pennsylvania Center for Bioethics Assisted Suicide Consensus Panel. *Ann Intern Med.* 2000;132:476–81.
- 29 Van der Heide A, Onwuteaka–Philipsen BD, Rurup ML, et al. End-of-life practices in the Netherlands under the *Euthanasia Act*. *N Engl J Med.* 2007; 356:1957–65.
- 30 Smets T, Bilsen J, Cohen J, Rurup ML, De Keyser E, Deliens L. The medical practice of euthanasia in Belgium and the Netherlands: legal notification, control and evaluation procedures. *Health Policy.* 2009; 90: 181–7.
- 31 Van der Heide A, Onwuteaka–Philipsen BD, Rurup ML, et al. End-of-life practices in the Netherlands under the *Euthanasia Act*. *N Engl J Med.* 2007; 356:1957–65.
- 32 Chochinov H.M., Wilson K.G., Enns M., et al. Desire for death in the terminally ill. *Am J Psychiatry.* 1995; 152:1185–91.
- 33 Emanuel E.J., Fairclough D.L., Emanuel L.L. Attitudes and desires related to euthanasia and physician-assisted suicide among terminally ill patients and their caregivers. *JAMA.* 2000; 284: 2460–8.
- 34 Smets T, Bilsen J, Cohen J, Rurup ML, Mortier F, Deliens L. Reporting of euthanasia in medical practice in Flanders, Belgium: cross sectional analysis of reported and unreported cases. *BMJ.* 2010;341:c5174. Breitbart W, Rosenfeld B, Pessin H, et al. Depression, hopelessness, and desire for hastened death in terminally ill patients with cancer. *JAMA.* 2000; 284: 2912–14.
- 35 Verhagen AA, Sol JJ, Brouwer OF, Sauer PJ. Deliberate termination of life in newborns in the Netherlands; review of all 22 reported cases between 1997 and 2004 *Ned Tijdschr Geneesk.* 2005; 149:183–8. Sheldon T. Dutch law leads to confusion over when to use life ending treatment in suffering newborns. *BMJ.* 2009; 339:b5474.

Anotācija

Raksts veltīts eitanāzijas pieļaujamības aspektu izpētei, ievērojot Kazahstānas tiesību tradīcijas un pasaules valstu pieredzi. Aiz līdzjūtības izdarīta asistēšana nedziedināmi slima cilvēka pašnāvībai novērš slimības radītas bezjēdzīgas ciešanas. Vienlaikus pastāv daudzas ētiska, tiesiska un medicīniska rakstura problēmas. Juridiski šis jautājums ir daudzšķautņains, jo tiesību normu piemērošanai nepieciešami objektīvi kritēriji, bet eitanāzijas gadījumā nākas operēt ar daudziem subjektīvi vērtējamiem kritērijiem. Pakļaujot citu cilvēku nāvei, vienmēr pastāv ļaunprātīgas rīcības risks. Nobeigumā secināts, ka daudzas valstis neatbalsta eitanāzijas legalizēšanu, uzskatot, ka vairāk jāattīsta paliatīvā aprūpe, kā arī par šiem jautājumiem jāizglīto mediķi un sabiedrība.

Аннотация

Статья посвящена исследованию аспектов допустимости эвтаназии с учётом традиций правовой системы Республики Казахстан и опыта стран мира. Совершенное из сострадания ассистирование при самоубийстве неизлечимо больного человека устраняет порождённые болезнью бессмысленные страдания. В то же время существует ряд проблем этического, правового и медицинского характера. В юридическом плане данный вопрос представляется многогранным, так как для применения норм права необходимы объективные критерии, а в случае эвтаназии приходится оперировать многими имеющими субъективную оценку критериями. При принятии решения о прекращении жизни другого человека всегда существует риск злонамеренных действий. В заключение сделан вывод о том, что многие государства не поддерживают легализацию эвтаназии, считая, что следует в большей мере развивать паллиативный уход за пациентами, а также вести просветительскую работу по данным вопросам среди медиков и в обществе.

Scientific-Theoretical Journal of the Baltic International Academy
Administrative and Criminal Justice
Submission of Manuscripts
Instructions for Authors

1. Papers that are submitted for publication to the scientific-theoretical journal *Administrative and Criminal Justice* **must be problem-oriented and must contain an element of scientific research or scientific creativity.** Papers must address problematic issues in legal issues. They also should represent scientific novelty. Papers must be **original**, namely, they could not be previously published or be under review at any other scientific journal. Papers are blindly peer reviewed. Reviewers are asked to comment on correspondence between the content of the paper and the researched subject as well as scientific quality and novelty of the paper. If a paper is submitted by a student, it must be accompanied by comments of the student's scientific advisor.

2. The Journal accepts papers in the following languages – Latvian, English, German or Russian.

3. The length of a submitted paper must be between 20,000 and 40,000 characters including spaces. It must be written in Times New Roman and must be saved as a *Microsoft Word* document. The page size must be A4. Page margins must be as follows: the left margin must be 2,5cm, right margin 2cm, top and bottom margins 2cm each. All text must be single spaced. Paragraph indent (*Tab*) must be 1,27cm. Authors must use a single space between words and after punctuation marks, the exception being quotation marks and parentheses which do not require single spacing.

4. A submitted paper must contain:

- **The paper title**, written in Times New Roman 14 points, Caps Lock, **Bold**, Centered, must be translated into the languages in which the abstracts were written.

- **Information about the author/s:**

- a) The scientific, academic or professional degree must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.

- b) The author's first name and surname must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, **Bold**, aligned to the left margin of the page.

- c) The author's affiliation and academic/professional post, the higher education institution and academic/professional program in which a student is enrolled must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.

- **The body of the paper.** The introduction of a submitted paper must contain information on the following issues: topicality of the researched legal issue, aim, objectives as well as research methods. Sections of the paper should contain clear and logical paper outline, based on arguments. The conclusion section should clearly state the main research results, conclusions and suggestions/proposals. The font size of sections must be 12 points, Regular, Justify.

Section titles, if at all, must be written in font size 12 points, **Bold**, Centered.

If any part of a submitted paper needs an emphasis, it should be delivered by using **Bold** or *Italic*.

All figures, tables and other non-textual objects must be placed into *TextBox*. They must be enumerated and entitled with the font size 12 points, *Italic*, **Bold**. Published tables, figures and diagrams should be designed in such a way that the white and black version can differentiate between columns, sectors and lines, thus, facilitating readers' comprehension of the presented information.

Any two sections of a submitted paper must be separated by one row space.

- **References** must be enumerated automatically and must be placed at the end of the body of the paper. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the *References* title, using 10 points, **Bold**, centered.

- **Abstracts** must be written in two languages different from the language of a submitted paper. Abstracts must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 10 points, **Bold**, centered.

5. Papers must be submitted either electronically to justicija@bsa.edu.lv or in person to the editor's office, Room 216, 1 Lomonosova st, Rīga, Latvia. The author must include his/her contact information, which should be either a telephone number or e-mail address.